

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1991
6. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 1991
6. ÅRGANG

Redaksjonen har vært:

Kai Hunstadbråten

Thure Lund

Jon Mamen

Kristian Linnerud

Styre:

John Arne Wendelborg form.

Per Arne Knudsen n. form.

Olav Haraldsen sekr.

Aase Hanna Fure kass.

Berit Østereng styremedl.

Kai Hunstadbråten styremedl.

Forside er ved Arne Sørensen

Historielagets postboks: 236, 3370 Vikersund

Innholdsfortegnelse:

JON MAMEN: Kirken under krig og okkupasjon	3	JON MAMEN: Lauritz Stangs dagbok	33
ARNE SØRENSEN: Påskefeiring	6	THURE LUND: Litt om rosemaling på Snarum	33
AASE HANNA FURE: Fure samtaleforening	7	KAI HUNSTADBRÅTEN: Olaf Skretteberg kjørte malm fra gruvene til Haugfoss da han var ti år	34
KAI HUNSTADBRÅTEN: Han Guttorm Bjølgerud gjør ved ein hest .	10	JAKOB ANDR. SAMUELSEN: Peisen	34
KAI HUNSTADBRÅTEN: Fra Blaafarveværket for 150 år siden	11	NILS DROLSUM: Vike kirke ble bygd på kong Sverres tid	35
KAI HUNSTADBRÅTEN: Ivar Aasen på Modum	17	THURE LUND: En storgård blir til	37
EGIL FORMO: Revolusjonstanker	17	<i>Oplandske Tidende 24/11-1904:</i> Har Vikersund betingelser for fremtidig vækst?	41
JON MAMEN: Alexander Nicolay Beck, prest og banksjef	18	THURE LUND: Stiftelse av fjøskontrollforening 1903	42
KAI HUNSTADBRÅTEN: Blåmannen i berget på Modum	19	KAI HUNSTADBRÅTEN: <i>Etter Jakob Andr. Samuelsen</i> Gamle navn langs Snarumselva	43
KRISTIAN LINNERUD: Da ordfører Ole A. Braathen fikk avskjed .	21	KAI HUNSTADBRÅTEN: Jernstøperiet på Øst-Modum	44
NILS DROLSUM: Elgjakt-minner fra Holleia	22	TRYGVE GRANLI: Et amerikabrev	45
KAI HUNSTADBRÅTEN: Nervefeber epidemien på Modum	24	THURE LUND: Fra Snarum for 150 år siden	46
THORVALD F. THORSBY: Gulbrand Reiersen Skinstad	27	THURE LUND: Nyheter for 100 år siden	47
OLAV SØRENSEN: Guttorm Bjøleru og bokken	28	<i>Fremtiden 27/2-1915:</i> Marcus Thrane 1817-1889	48
THURE LUND: Spredte glimt fra vassdraget og fløtningen	29		
RUNE MARTINSEN: Spreke karer	32		

Kirken under krig og okkupasjon

Det er kjent at kirken var en av deltakerne i motstandskampen under okkupasjonen. Kirken tok tidlig stilling mot forsøkene på å påføre folket en nazistisk ideologi. Kirkens lederskap med biskop Berggrav i spissen, ledet an. Fra våren 1942 sto kirken under en illegal, midlertidig kirkeledelse, som avgrenset seg mot NS-ideologien som rådde i departementene. Men en stor del av kampen ble utkjempet på menighetsplanet. Begivenhetene ble noe ulike fra sted til sted i Norge og det kan være av interesse å studere den kirkelige siden av motstandskampen slik den artet seg i en bygd som Modum. Kildene jeg har benyttet er sokneprestens arkiv og dagsregister, menighetsbladet, menighetsrådenes protokoller og generelle historiske framstillinger av kirkekampen.

PRESTESKAPET I MODUM 1940-45

Høsten 1939 ble **Eystein Poulsen** utnevnt til sokneprest i Modum prestegjeld. I februar 1940 flytta han til Heggen prestegård. 17. mars ble han innsatt i sokneprestembetet. Han hadde da vært res. kap. i Modum siden 1927. I årene 1920-25 var Poulsen 3. prest i Modum. Poulsen hadde altså nesten 20 års tjenestetid bak seg i Modum da han ble sokneprest. Poulsen ble forvist fra Modum høsten 1942 og vendte tilbake ved frigjøringen. Han gikk av med pensjon i 1949. Poulsen var kjent for sin pasifistiske holdning, som ikke endret seg da krigen kom.

Herman Kvaase var Poulsens personellkapellan fra 1939. Han ble på Modum under hele krigen. I 1946 ble han hjelpeprest i Norderhov.

Sverre Hov kom til Modum som hjelpeprest i 1938. Han bodde på Snarum under hele krigen. Hov ble sokneprest i Nord-Fron i 1950.

Birger Christoffersen vikarierte i Modum etter at Peder Bjerkeseth sluttet som sokneprest i 1939 og flyttet fra Modum. Han fortsatte å vikariere i kapellanstillingen etter Poulsen fram til okt. 1940. Da tiltrådte **Håkon Gulleik Seim** som res.kap. Administrasjonsrådet hadde utnevnt ham i embetet sommeren 1940. Seim bodde på Komperud kapellangård under resten av krigen og inntil han i 1950 ble sokneprest i Kristiansund.

Våren 1943 kom **Christian F. S. Hansteen** til Modum. Da krigen begynte, var han sokneprest i Herefoss og han forble i embetet ut året 1942. Han ble så utnevnt av Quislings regjering til sokneprest i Uranienborg, men på innsettelsesdagen 7. februar 1943 nedla han sitt nye embete. På Modum gikk han inn i tjeneste for Den midlertidige kirkeledelse. Etter krigen ble saken hans gransket, men han ble omsider klarert for fortsatt prestetjeneste. Han ble

res.kap. i Modum etter Seim og slutta ved oppnådd aldersgrense i 1967.

Friedrich Krüger ble utnevnt til Poulsens etterfølger av Quislings regjering. Han kom til Modum våren 1943 og ble på Heggen prestegård fram til frigjøringa.

KRIGEN KOMMER

9. april 1940 kom krigen til Norge. Tyske soldater kom gjennom Modum de første dagene av krigen. Norske styrker sprengte flere bruer. I en trefning ved Vikersund falt en tysk soldat. Ved den sprengte Geithusbrua falt ei ung jente i elva og druknet. Hun ble antakelig skremt av tyske vakter.

Den første søndagen etter krigsutbruddet var 14. april, 3. søndag etter påske. Det var tillyst gudstjenester i Vikersund, Åmot og Bingen kapeller. Dessuten holdt Poulsen ekstra gudstjeneste i Heggen.

Prekenteeksten som møtte menighetene denne søndagen var fra Joh. 14, 1-11, som bl.a. inneholdt disse ord: «Eders hjerte forferdes ikke. Tro på Gud og tro på meg. I min Fars hus er det mange rom.» Det fins mange vitnesbyrd som forteller om hvor sterkt dette bibelske budskapet virket på krigens første søndag.

I mai-nummeret av menighetsbladet skrev Poulsen noen ord i omsorg for dem som har noen av sine kjære ved fronten. «Vi ville så gjerne være med i forbønn for dem som er i fare. Kanskje vi kunne få noen ord fra de hjem som er i uvisshet og angst for sine sønner eller for andre pårørende som de ikke har hørt fra. Hvis man ønsker forbønn i kirken, så nevnt det.»

BISPEVISITASEN 1941

Den kirkekamp som bygget seg opp utover i 1941 var det stort sett biskopene som kjempet. De tok til motmæle mot nazifiseringstiltak. Biskop Berggrav var leder for denne kampen. Han kom til Modum på visitasbesøk i pinsen 1941. Omstendighetene gjorde at det ble liten visitas uten den folkekirkelige fest som gjerne følger en visita.

Det er grunn til å tro at Berggrav orienterte om situasjonen i møte med prestene.

VERN AV KIRKEKLOKKENE

9. juli 1941 sendte Kirkedepartementet ut et rundskriv til alle sokneprester hvor de ba om opplysninger om kirkeklokkene i prestegjeldet. Departementet ville vite hvor mange kirkeklokker som fantes, hva de veide og hva slags metall de var laget av. Denne saken ble en vekker for mange. Poulsen skrev til departementet 24. juli og svarte at han ver-

ken for menighetens eller for sin samvittighets skyld kunne svare på spørsmålene. Han ville ikke medvirke til at kirkeklokkene ble tatt ned og fjernet. Han antok at metallet var tenkt brukt i krigsindustrien. Om kirkeklokkene skulle tas ned og fjernes, sto det for Poulsen som en vanhelligelse av helligdommen. Poulsen fulgte opp saken ved å inn dra kirkenøkklene og erklære overfor Heggen menighetsråd at han ville nekte å utlevere dem hvis det ble gjort forsøk på å fjerne kirkeklokkene.

I menighetsbladet for oktober 1941 står dette diktet gjengitt, som et ledd i bevisstgjøring om kirkeklokkene:

Klokke, ring «Fred»!

*Ring, klokke, ring over land og by,
meld om en blånende himmel bak sky.
Ring for de sjele som stønner i strid.
Klokke, ring fred i vår feidende tid.*

*Dypt skal du ringe i sjelene inn,
nevne det bløte vi har i vårt sinn.
Kalle på alt som kan stemme til fred,
vende vårt hat til fordragelighet.*

*Kall alle minner om kjærlighet frem,
kall på de lengsler vi har til vårt hjem,
minn om den hustru som gråter i bønn,
minn om den moder som elsket sin sønn.*

*Ring klokke, lydt over hærenes tall,
ring gjennom hjertets forherdede skall,
fri våre sinn for den tærende splid.
Klokke, ring fred i vår feidende tid.*

Myndighetene satte ikke saken på spissen. Kirkeklokkene fikk henge i fred.

KIRKEKAMPEN SKJERPES

I 1942 ble kampen skjerpet. Ved «riksakten» på Akershus 1. februar fikk Quisling overdratt makten i Norge av de tyske okkupantene. Maktskiftet viste seg likevel snart mest å være en formsak. Tyskerne beholdt den reelle makten. Quislings regjering bestemte at det skulle holdes en festgudstjeneste i Nidaros domkirke ved denne anledning. Domprosten i kirken, Arne Fjellbu, henla da menighetens ordinære gudstjeneste til kl. 14. Dette ble av myndighetene oppfattet som en demonstrasjon mot festgudstjenesten og domprost Fjellbu ble avsatt. Biskopene reagerte mot avsettelsen ved å nedlegge sine embeter.

På samme tid sto kampen om skolen. NS-myndighetene ville bestemme over skolens innhold. Arbeidstjenesten som var innført for ungdom, tok til å bli et ideologisk oppdragelsesmiddel i myndighetenes tjeneste. Flertallet av lærerne avviste et slikt inngrep i oppdragelsen. Kampen sto om foreldrenes rett til å bestemme over sine barns oppdragelse.

Utenfor Heggen, bispevisitas (biskop og sogneprest) 1941

Biskopene støttet lærere i denne striden. Det var på denne tiden at mange lærere ble sendt til Kirkenes. Skolene var stengt i februar måned 1942, offisielt ble det kalt «brenselsferie». I virkeligheten var det ledd i en ideologisk kamp om skolens innhold.

Biskopene skrev et hyrdebrev til menighetene som ble lest opp ved gudstjenestene 1. mars 1942. Biskopene uttalte at de ville fortsette å betjene kirken, men bryte med staten. Brevet ble lest opp og det ble bedt for biskopene og for lærerne. Alle prestene i Modum uttrykte sin støtte til biskopene. I Modum var det gudstjenester på Vikersund kapell, Åmot kapell og på Vaaraan denne søndagen.

Brevet er referert utførlig i menighetsbladet for mars 1942. Her står også den lojalitetserklæring til biskopene som prestene sendte til kirkedepartementet.

Departementet truet med represalier, men de aller fleste prestene i landet sto samlet i denne saken. Ved gudstjenestene 22. mars, Maria budskapsdag, leste prestene opp et ultimatum til statsmyndighetene som både gikk på foreldrenes rett til å bestemme over sine barns oppdragelse og på den alvorlige situasjon som var oppstått etter at biskopene nedla sine embeter. Ultimatumet sluttet med disse ord: «Som kirkens og menighetens forpliktete tjener, forkynner av Guds ord og forvalter av sakramentene har jeg i dag lagt dette frem for dere – idet jeg samtidig erklærer at min fortsatte forbliven i min nåværende embetsstilling er avhengig av at kirkens synsmåter her og i andre forhold som i dag er omtvistet, blir respektert.»

Sokneprest Eystein Poulsen.

Departementet slo nå til ved å avskjedige en del prester. Blant dem som fikk sitt avskjedsbrev, var sokneprest Poulsen. Antakelig sto han på departementets svarteliste pga. sitt brev fra 1941 om kirkeklokkene. I dagsregisteret for 31. mars har Poulsen

innført: «Mottatt fra Kirkedepartementet et skriv av 26. mars, hvor meddeles at sogneprest Eystein Poulsen er blitt avsatt fra sitt embete iflg. lov av 4. oktober 1940. Hermed slutter mitt virke som sokneprest i Modum.» Selve brevet finnes ikke i arkivet.

Kvåse har føyd til: «Som Eystein Poulsens personlige hjelpeprest stiller jeg meg helt ut solidarisk med ham og avslutter hermed mitt virke med å bistå ham i hans embetsgjerning.»

Ved påskedagenes gudstjenester 5. og 6. april 1942 leste de fleste prestene i landet opp uttalelsen med overskriften **Kirkens Grunn** sammen med erklæringen hvor de nedla sine embeter. De ville fortsatt betjene menighetene på grunnlag av Kirkens Grunn. Alle Modums prester sto på samme linje.

Quisling sendte telegram til alle prester i fast stilling og truet med utkastelse av prestegårdene og streng straff for dem som ikke trakk tilbake embetsnedleggelsen. Bare et lite fåtall av prestene i landet bøyde av.

Pr. 1. mars 1943 regnet man med at 54 prester av i alt ca 700 var lojale mot NS-regjeringen. Ca 650 prester hadde altså nedlagt sine embeter.

SAMEKSISTENS

Regjeringen ga opp og aksepterte situasjonen. De varslede represalier ble ikke satt i verk. Prestene fikk stort sett bli på sine poster. Prestene sluttet å gjøre sine plikter i forhold til staten. De tok ikke imot embetspost og heller ikke lønn. De sluttet med å forrette vielser. Brudepar ble henvist til en borgerlig vigselmann mens prestene forrettet forbønn for borgerlig innstiftet ekteskap. Kirkene sto åpne for dem til å holde gudstjenester og kirkelige handlinger for øvrig. De ble ikke fordrevet fra presteboligene. Det ble opprettet en illegal midlertidig kirkeledelse som arbeidet på grunnlag av dokumentet **Kirkens Grunn**.

Avskjedsbrevene til Poulsen og de øvrige avskjedigede prestene ble derimot ikke trukket tilbake. Poulsen fikk frist til 15. juni med å flytte fra Heggen prestegård. Han fikk da bo sommeren over på Hovland. 3. sept kom politiet og tok prestedrakten hans. 22. sept ble han forvist fra Buskerud fylke med 8 dagers frist. Resten av okkupasjonstiden bodde Poulsen utenfor Buskerud fylke, for det meste på Konnerud.

Innen han var forvist, fikk han likevel preke ved gudstjenester. Pastor Kvåse sto som ansvarlig forrettende prest og Poulsen prekte så seint som på konfirmasjonsgudstjenesten i Heggen 27. sept. 1942, to dager før han etterkom ordren om å flytte fra Modum.

Prestene sto nå uten lønn. Hva skulle de leve av? På initiativ fra Den midlertidige kirkeledelse ble det organisert illegal innsamling til prestenes lønn. I Modum sto kjøpmann A. L. Therkelsen og lærer R. Gjerløw på Åmot i spissen for slik innsamling. Denne pågikk like fram til frigjøringen.

Stort sett fikk prestene altså drive sin virksomhet

i fred etter embetsnedleggelsen. Men spenninger var det. Menighetsrådene ble avsatt høsten 1942 og erstattet av oppnevnte menighetsråd som var lojale mot NS. Det ble oppnevnt menighetsråd for Modum som fungerte fra høsten 1942 fram til frigjøringen. De førte vedtakene sine inn i protokollen for Snarum menighetsråd. Soknepreststillingen ble utlyst og besatt av en av de prestene som ikke nedla embetet. Friedrich Krüger ble utnevnt til sokneprest i Modum. Han ble i embetet fra våren 1943 og frem til frigjøringa.

På tross av spenninger og ideologiske motsetninger klarte partene å ordne med fordeling av gudstjenester og annen bruk av kirkene. Krüger holdt sine gudstjenester og Seim, Hov og Kvaase holdt sine. Kirkens øvrige betjening ble ikke trukket inn i striden. Klokkere, organister og kirketjenere gjorde tjeneste både sammen med Krüger og de andre prestene. Konfirmantene fikk velge hvilken prest de ville gå og lese hos. Men folk traff sitt valg. Bare et lite mindretall sluttet opp om Krüger.

AVSLUTNING

Kirkekampen var en del av holdningskampen mot å innføre okkupasjonsmaktens ideologi i Norge. Det var ikke opplagt at kirken kom til å innta en førende posisjon i denne holdningskampen. Når det gikk slik, har uredde og klarsynte ledere som biskop Bergrav mye av æren. Men uten oppslutning på menighetsplanet kunne lederskapets aksjoner ikke lykkes. I en kritisk situasjon våget flertallet av prestene å gi avkall på sin trygge posisjon som statens embetsmenn. Mer en 90 % trosset trusler om utkastelse av prestegårder og om straff. En del ble virkelig kastet ut og forvist. Også menighetene viste å avvise de prestene som sto på NS-regjeringens side. Den illegale innsamlingen til prestelønn ble gjennomført. Kirkekampen ble en episode, knyttet til en dramatisk tid i vår historie. Men den viste at kirke og menighet hadde en kraft som kan regnes med i vanskelige situasjoner.

Arne Sørensen:

Påskefeiring

Han Kornell Bråten å'n Anton Hjermunneru feira ei påskehelj. Unner denna rangel'n rodde dom over ælva te'n Torval Synsteby på Nes, å der blei det mere å drikke der å. På himattur'n over Nesstrømmen gjekk det itte bere enn att'n Kornell stupte på hue ut i den flomdigre ælva.

Han Anton var alvorli god med båten, han skåta bortåt der'n ment'n Kornell skulle komma oppatt, han lot'n gå under ein gong tell å, men da'n Kornell kom oppatt andre gongen skreik'n: Hvis du har tenkt å hjelpe mi, Anton, får du gjøra det nå!

Å'n Anton huka hakan i jakka på'n å fekk'n opp i båten.

Da dom kom te Hjermunneru la'n Kornell si på kjøkkengølv så vanne rant an åsså sa'n: Du får bæra over med mi i dag Maren (sa'n) for nå har je sett bønn på Snaromselva.

Fortalt av Egil Formo til Arne Sørensen 1991.

Har du tenkt å hjelpe mi Anton får du gjørra det nå.

Aase Hanna Fure:

Fure samtaleforening

Fure samtaleforening ble stiftet under en festlig sammenkomst på Gulsrud 17/5-1894. Til første bestyrelse ble valgt:

Formann: Truls Røed, viseformann: Olaus Borgen, kasserer: Ole H. Fure. Følgende regler ble satt opp og vedtatt:

1. Foreningens formaal er at samles en gang maa-nedlig for at samtale og underholde sig med hverandre om forskjellige emner og gjøremaal i det praktiske liv som kan have interesse for den næringsdrivende borger ligesom dagens spørsmål om kommunale og politiske sager kan optages som gjenstand for diskussion under hensyntagen til politisk standpunkt.

2. Videre agter foreningens medlemmer at virke for selskabelighet i retning af anstændig intelligents i hvilken hensigt man samles til enkelte nærmere bestemte tider og steder udelukkende for sin fornøielse, da man nemlig formener at omgang med hverandre virker til fremme af dannelse og god folkeskik.

3. Ethvert medlem som dertil har evner og villie er baade berettiget og pliktig at holde foredrag over et af ham selv valgt tema som senere kan sættes under diskussion om forsamlingen maatte ønske det. Det valgte emne maa af vedkommende opgives paa et foregaaende møde.

4. Til adgang som medlem af foreningen fordres at vedkommende er stemmeberettiget borger eller selveier af jordbruk og over 25 aar.

5. Medlemmene vælger en bestyrelse bestaaende af 3 medlemmer der sig imellem vælger en for-

Peder Garnaas

mand, en viseformand og en kasserer. Formanden sammenkalder de ordinære og om fornødiges ekstraordinære møder.

6. Bestyrelsens funktionstid ansettes til et aar.

7. Enhver som ønsker at indtræde i foreningen, har at erlægge i aarlig kontingent kr. 0.50, som af bestyrelsen anvendes til leie af lokale til de ordinære møder. Skulde der blive noget tilovers, bliver det at benytte til andre ting i foreningens øiemed.

Foreningen hadde møter første søndag hver måned, men det var opphold fra juni til september. Møtene gikk på omgang hos de forskjellige medlemmer, men i årene 1913-16 ble alle møter holdt på Fjordvaag. Det har vært ført protokoll for hvert eneste møte fra 1894 til oppløsningsmøtet 14/5-1939. Det mangler protokoll for årene 1901-02-03. Det ser ut til at foreningen har ligget nede i årene 1916-23 og fra januar 1936 til oppløsningsmøtet i 1939.

Følgende har vært formenn:

1894: Truls Røed

1895: Olaf Knutson, Fure

1896, 1898, 1900: Olaus Borgen, Melåen

1897, 1906-1909: Andreas Grønlund

1899: Peder Garnaas, Engelstad

1904, 1910, 1912, 1923-27: Petter O. Fuhre

1911: J. Wessel-Berg, Engelstad

1914: Karl O. Røed, Åsen

1915: Karl Austad, Jettebakken. Han flyttet til Nakkerud i 1916, og protokollen har vært hos ham til 1921.

1923-33: Hans P. Fure

1934-39: Andreas Røed, Nyhus

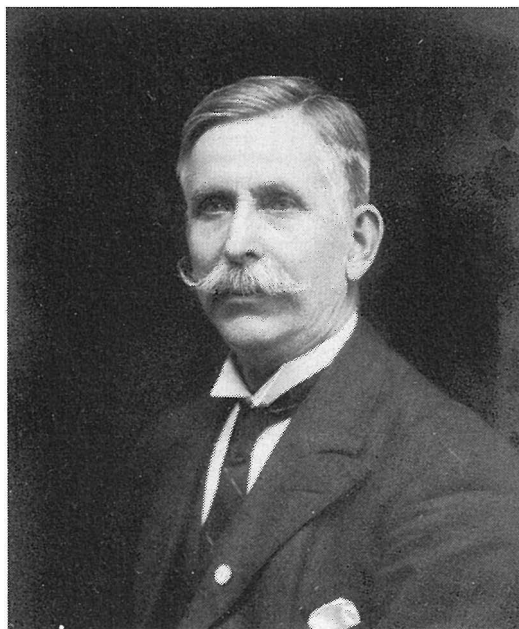
Truls Røed

DET HAR VÆRT TATT OPP MANGE FORSKJELLIGE EMNER TIL DISKUSJON:

- 1894: «Utvidelse av den alminnelige stemmerett»
«Lønnsomheten i å drive rasjonelt jordbruk med dagens priser»
«Den norske litteratur»
«Vårt forhold til Sverige»
«Vårt pensjonsvesen» - konklusjon: et uvesen.
«Er reglene for sparebanken i likhet med andre banker»

Her ble det nedsatt en tremannskomiteé bestående av Truls Røed, Olaus Borgen og Andreas Overn som utredet følgende i skriv til banken: «at det tilstås en løpemåned på forfalne vekslers, adgang til å fornye et lån en gang, og når omstendighetene er grunnet i debitors pengemangel, å betale et mindre avdrag eller helt slippe hvis kausjonister godtar dette og banken finner at dette kan skje uten skade for banken. Omkostningene settes ned fra kr. 2,40 til kr. 2,00, og at flere samtidig forfalne vekslers går under samme omkostning. Omkostningene for en debitor må ikke overstige kr. 2,00. Forskuddsrente må gjøres om til etterskuddsrente»

- «Apoteksaken og ansettelse av doktor»
1895: «Krysning av kreaturer.» De fleste for telemarkskveg og hallingkveg.
«Medlemsskap i Modum sogneselskap»
«Overtro og trolldom». Her fremkom adskillige historier, og det ble gjort vedtak om en taler av gangen, og det skulle fremføres stående.
«Kielertraktat og riksakt». Disse ble opplest.
Sars stykke: «Vår unionelle forsvarsplikt» ble opplest.
«Fritt skolemateriell for alle skolebarn»
«Legens reise og konsultasjon»
«Nedsattelse av hundeskatt for de som holdt hunden i band om sommeren»
1896: «Vitenskap og folkeopplysning». Det ble snakket om tyngdelov, botanikk, zoologi, miner. For å være en «opplyst» mann burde en kjenne grammatikk, geografi, det nye mål og vekt. En opplyst mann kan brukes til de kommunale verv.
«Opprettelse av okseholdsforening» - saken utsatt.
«Ønske om kapell på Østmodum». Det ble nedsatt en tomanns komité for å finne plass til kirken: O. Borgen og Mads Tandberg.
«Om dikteren A. O. Vinje»
«Vedlikehold av offentlig vei»
«Opprettelse av handelsforening»
1897: «Prestegjeldsdeling»
«Agrarbevegelsen»
«Nødvendighet av å innføre tollbeskyttelse på fornødenhetsartikler»
«Flagsaken». Jo mindre felles med Sverige, jo bedre.
«Kommunevalget 1897». Brev til kommunen om at lederne for høire og venstre, henholdsvis. Ingeniør Westad og H. T. Gund-

Petter Fure

- heim, om å inngå et kompromiss, da det ikke er nødvendig med partipolitikk ved et kommunevalg.
«Modums fattigvesen»
«Kvinnenes emansipasjon»
1898: «Fredssaken»
«Prestelønningsloven og kirketiende»
1899: «Veitbedring på Tangen». Fra Trulsestuen over Tangen og Vikerevjen til hovedveien ved Vikersund bro.
«Veitbedring ved Ullhaugberget»
- ### FORMANNEN FIKK REPRIMANDE FOR UVIRKSOMHET
- 1900: «Jernbanen»
«Sløidsaken ved skolene»
1904: «Ungdommens deltakelse i fester»
«A. P's punkt i partiprogrammet om forbedring av folkeskolen og fritt skolemateriell» fikk enstemmig tilslutning.
«Veitbedring ved Ullhaugberget»
1905: «Vår krigshistorie»
«Opprettelse av meieri på Øst-Modum til erstatning for de to som er nedlagt»
«Fure skoles kretsgrenser»
«Lærernes ansettelsesvilkår»
«Forbedring av fiskebestand i våre tjern»
«Utvalgsmøter etter det Flachske premieringsystem» (Fesjå)
1906: «Forandring av foreningens statutter». De var gode nok dersom de ble fulgt.
«Den omseggripende rovhogst». Skriv sendt kommunen.
«En middagsstund i Vikersund»
«Plass for fesjå» – tilbud fra Peder T. Fure ble godtatt.
«Kretsregulering for Engelstad, Askerud og Fure kretser»

Hans P. Fure

- «Tomt for nytt skolehus i Fure og Askerud kretser»
- «Gramatikk og rettskrivning»
- 1907: H. agr. Torgeir Rimeslåten: «Svineavl og potetavl»
- «Fritt skolemateriell»
- «Modumskolens Norgeshistorie». Boka er for kortfattet og bør byttes.
- 1908: «Plassering av Fure skole»
- «Innføring av skomakersløid ved Fure skole»
- 1909: «Forsøke å få innlagt telefon på Øst-Modum»
- 1910: «De revolusjonære bevegelser»
- «Anskaffelse av eget hus» - ble ikke vedtatt.
- «Veien ved Ullhaugberget»
- «Minneord om Bjørnstjerne Bjørnson»
- 1911: «Fast torvdag i Vikersund»
- «Kommuneoppstanden i Paris»
- «Kjøp av ørretyngel for utsetting på Øst-åsen»
- «5 års freding av elgen». Skriv sendt Modum, Lier og Eiker kommuner.
- 1912: «Ørretyngel til Damtjern og opparbeidelse av en runde ved tjernet og opprensk i bekkenmunningen»
- 1913: «Leie av Fjordvåg som møtelokale»
- 1914: «Støtte til Olaves Iversens motorbåt». Henstilling til alle østmoinger om å bruke båten.
- «Valg av representant til Modum arbeidsnemnd for nasjonalt samarbeid». Valgt ble Andreas Grønlund.
- «Stiftelse av jeger- og fiskerforening»
- «Yngel til utsettelse i Tyrifjorden». Skriv til kommunen.
- 1915: «Om å få lys og kraft på Øst-Modum» - brev sendt herredstyret.
- 1924: «Torvdag i Geithus»
- «Dannelse av okseholdsforening»
- «Skomakersløid i skolen». Brev til kommunen

- 1925: «Modum folkeakademi» - tegne medlemskap.
- «Om de forskjellige karakterer»
- «Om demokrati»
- «Fiskebestand i Tyrifjorden» - må bedres.
- 1926: «Om Modum bygningsvesen»
- 1927: «Rutebilen på Øst-Modum». Den gikk ikke på lørdager, den dagen de fleste østmoinger hadde noe å ordne i Vikersund.
- «Rettsikkerheten på Østmodum» - et par unggutter hadde foretatt noen lovbrudd - ble senere knepet og varetektsfengslet.
- 1928: «Freding av ekorn». Brev til kommunen.
- Gulbr. Granum: «En reise gjennom Sverige, Østersjøprovinsene og store deler av Russland»
- «Den alminnelige økonomi og skogøkonomi». Det ble besluttet å foreta flåhakking i høst og skogplanting til våren.
- 1929: Den nye jordlov, innkjøpt, opplest og diskutert.
- «Om bureising»
- «Minnetale for den franske statsmann Clemenceau»
- 1930: «Utbedring av skogsveier på Øståsen»
- «Våre binæringer - pildyrking til kurvproduksjon»
- «Minnestund over lærer Olaf Knutson», hadde virket i Fure i 60 år.
- 1931: «Grøfter langs skogsveiene»
- 1932: «Skulle lagets kontantbeholdning settes i bank» - stor diskusjon.
- «Økonomisk uheldig å opprettholde kommuneing. stillingen».
- Det ble sendt brev til kommunen.
- «Dannelse av jeger- og fiskerforening»
- «Forslag om bygging av utsiktstårn på Breili»
- 1933: «Verdi av kulturarbeid - flåhakking i skog»
- «Slippedato for sau på skogsbeite»

Fesja på Ullhaugtuppen, til venstre Helga Berg

- 1935: A. Altern: «Planteforedling»
 «Fiskebestand i Tyrifjorden»
 «Ombringelse av Buskerud Blad»
 «Omlegging av vei i Gåserudbakken». Brev til kommunen.
- 1939: Foreningen oppløst. Tilstede: Andreas Røed, Carl O. Røed, Andreas Tandberg, Anton Fure, Petter O. Fuhre.

Fra 1929 ble det hvert år i foreningens regi satt ut 1500 granplanter og 200 furuplanter i medlemmenes skoger, noen i hver skog. Disse plantene fikk foreningen gratis av Buskerud skogselskap.

Våren 1934 ga skogselskapet melding om at plantene heretter skulle plantes på et stort felt for å lette kontrollen.

Fra våren 1935 var det skolebarna ved Fure skole som utførte arbeidet under ledelse av lærer Kongsrud.

Som en ser av *diskusjonstemaene*, spenner de over et vidt område, men det var nok de nære ting som mest ble tatt opp.

De første årene ble 17. mai brukt som festdag for medlemmene. Flere ganger var det forslag om at hele bygda skulle innbys, men det ble alltid nedstemt. Det var bare såvidt medlemmenes egne damer fikk være med. I et møte i 1896 var det forslag om at medlemmene kunne ha med seg to damer hver til julefest. Ble vedtatt med 6 mot 5 stemmer.

Den årlige kontingent var først 25 øre, fra 1913 til 1919 50 øre, og fra 1932 var den 75 øre.

Kai Hunstadbråten:

Han Guttorm Bjølgerud gjør ved ein hest

Dom mente nå på n Guttorm kunne Svartebo-ka, gitt. Je har ei historie som har gått. Je kan godt ta med den.

Han far kjørte med beite i Badet¹⁾. Trur du itte atte den eine hesten var blett halt, da gitt, om kvelden. Detta var om høsten. Men så visste'n det atte han Guttorm, han kunne litt mer enn Fadervår. Så'n snakka te'n Guttorm, serru da – var jo nabo her du veit – om'n itte kunne komma bort og gjøra ved denna gampen, og han Guttorm lovte'n skulle komma.

Da var vi tre guttane såpass store atte vi var jo fært interessert i det som skulle føregå. Så vi møtte opp, veit du, og fekk lov te å væra med og se på hele historia.

Da'n Guttorm kom, så fant'n te et veatre, og så hadde'n med si tølakniv. Så stelte'n si bakom denna hesten og mumla no. Det var itte råd å skjønne det – og dreiv og spikka på detta veatre. Så fekk'n far beskjed om å gå inn og brenne opp denna stikka i ommen. Og han far gikk, men han brente a itte opp, før han hadde vel itte så rare trua på det, ve. Og vi guttane sto og så på dettane, serreu.

Men denna hesten blei itte bere. «Du brente nå vel opp flisa, ve?» sa n Guttorm te'n far. Ja, han far mente nå at a kanskje var oppbrent, men før sikkerhets skyld sku'n gå innatt og se da.

Jo, da'n kom igjen, så måtte n jo si atte flisa var itte oppbrent. «Ja, je ske setta det på'n, så'n ske kjenne det,» sa n Guttorm, og så bynte n å spikke igjen, serru. Og'n far fekk streng beskjed om å brenne opp flisa, og det gjorde'n da.

Hesten var bra om morran, den, men om det var'n Guttorm eller det var tilfeldigheter, det får nå væra så som det er.

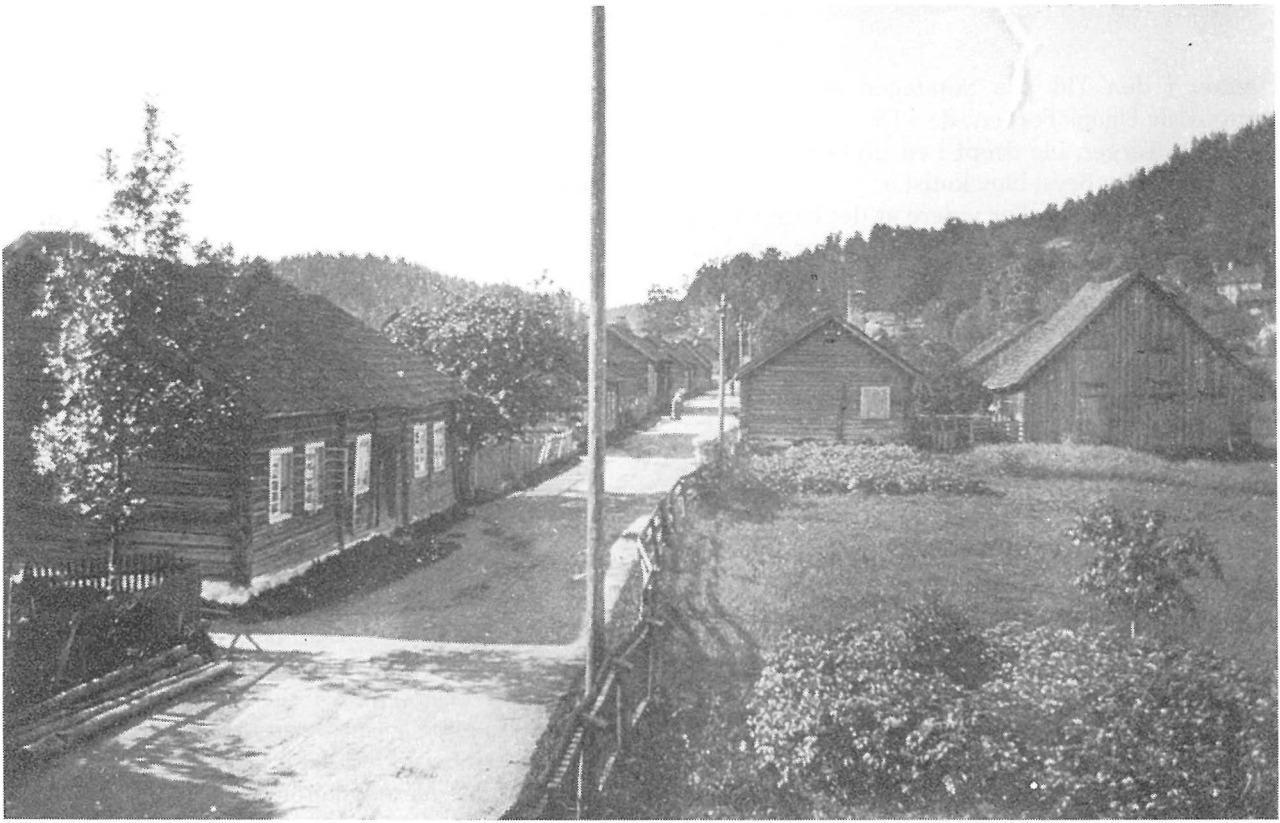
Han far hadde skyss på stasjon om morran, serru, så han var jo avhengig av å få hesten i orden òg. Så det gredde si det.

Etter Jens Brunnes (f. 1905), oppskrivi av Kai Hunstadbråten i 1990.

¹⁾Modum Bad

Guttorm Bjølgerud

Nymoengata. Foto etter Ludvig Præsterud.

Kai Hunstadbråten:

Fra Blaafarveværket for 150 år siden

En nymoensing¹⁾ forteller

Andreas Pedersen ble født på Nymoen 28/3 1834 som sønn av Peder Andersen Nordsiden (f. 10/10 1811) og Anne Kathrine Amundsdatter (f. 23/8 1807). Han var lærer og har etterlatt seg en håndskrevet biografi over sine foreldre (12 x 19,5 cm svart bok med gullskrift utenpå og gullsnitt). Han forteller her også mye om seg selv og andre i familien.

I innledningen skriver han at hensikten med «disse Linier» har vært «især at beskjeftige sig med Livet i Barndomshjemmet, at fremstille de Træk, jeg kan huske af dem, der bragte Lys og Varme i dette Hjem for mig, at skildre deres Færd og vandre som deres indre Værd i den Belysning, hvori den barnlige Kjærlighed har seet og opfattet dem.»

Ifølge beretningen var hans oldefar Peder Andersen (f. 2/4 1763) arbeider ved Blaafarveværket og bodde på Nymoen. I folketellingen i 1801 kalles han farvemøller. Forfatteren forteller at han «var en gammel Knark, der eiede Mere end man kunde see af hans med Lapper rigt prydede Buxe.»

Peder Andersens mor skal ifølge beretningen ha vært en dyktig jordmor som gikk under navnet Hervika etter plassen ved dette navn under gården Sønsteby, hvor hun bodde. Hun var ifølge kirkeboken født mandag 26. oktober 1744, kl. 2 ettermiddag. Den forteller også at 27. mai 1838 ble på Heggeng begravet legdslem Gunild Larsdatter Hervigen, 95 år, siste oppholdssted Hovland.

Pedersen forteller at i 1837, da hun var 100 år,

gikk hun til fots ca. en mil fra Hervika til Nymoen for å besøke sin sønn og den øvrige familie. Forfatteren var da tre år. «Hun saa her sine Børn i 4de Led og døde et Par Aar senere, 102 Aar gammel,» skriver han. Som vi ser, stemmer ikke dette helt med kirkebokens opplysninger hva hennes alder angår. Hennes sønnesønn, forfatterens bestefar, Anders Pedersen Nordsiden (f. ca. 1789.²⁾) var født på Nymoen. I 1811 giftet han seg med Kari Pedersdatter Aasterud (f. 16/7 1782), og de bosatte seg i Nordsida under Haugfossen, hvor de kunne føe et par kyr. (De bodde først på en plass under Mælum).

Anders arbeidet ved sagbruket paa Blaafarveværket «og kunde uden Tvivl have staaet sig godt; hvis han ikke havde fulgt den almindelige Vaas ved

Værket i den Tid paa Søndagen at bortture og bortø(d)sle Ugens Fortjeneste.» De hadde fem barn. En sønn, Torger, ble drept i en ulykke ved verket, «hvorved hans Bryst blev knust.»

Sønnesønnen forteller videre at det bare var i sin tidlige ungdom Anders turet «og var en haard Mand baade mot sin Kone og sine Børn; thi hans Sind blev meget forandret saavel som hans hele Vandel, og han levede et roligt og stille Liv saa længe jeg kan erindre.»

Han beskriver bestemoren som blid og stille. Hun syslet helst i sitt eget hjem og oppdro sine barn så godt hun formådde i guds frykt og gode seder. Hun lærte dem tidlig å lese og be «ligesom da Bestefader ogsaa stedse sang og læste med Sine, især om Søndagen.»

Hver første juledag ble de budne til middag i Nordsida, «og da Bestefader ofte havde Hest, som vi da fik kjøre med udgjorde ofte denne Tur Glandspunktet i vore Juleforberedelser, ligesom det altid var os (Børn) kjært at komme der,» forteller han. Besteforeldrene «stilledede meget med os.»

Bestemoren skrantet en del de siste år av sitt liv, og en «Kræft opstaaet ved at en Tand hug hende i Tungen blev Aarsag til hendes Død.»

Peder Andersen Nordsiden (forfatterens far) var født 10/10 1811 som eldste sønn i en barneflokk på fem (4 sønner og 1 datter). I 11-årsalderen begynte han å arbeide ved Blaafarveværkets gruver i Skuterudåsen «beliggende omtrent 1 Miil fra hans Hjem.»

Sønnen forteller at losjihusene på gruvene (her menes vel sakerhusene) ennå ikke var oppført, og bare en dårlig fjellvei førte dit. Gutten, som var liten av vekst, måtte da i alt slags vær og på alt slags føre – i regn og snøvær – gå den lange veien fra Nordsida til gruvene med sin ukensiste på ryggen (en melkeflaske foran og en skreppe bak) midt på natten for å være fremme på arbeidet kl. 5 om morgenen. Melkeflasken var nok et lagget, lite trekjørel, slik som de brukte på den tid. At han hadde niste for hele uken viser at det må ha vært losjihus ved gruvene likevel. «Bestemoder fulgte ham da ofte i Sne og Slud og bar Nisten for den til Livets Alvor og Kamp saa tidlig viede Søn.»

Var det regn, måtte han arbeide i gjennomvåte klær hele dagen og tørke dem om kvelden ved å sitte med skiftevis den ene og den andre siden mot ilden. Han har fortalt at han ofte trakk av seg strømpene for å tørke dem i solvarmen.

Arbeidet bestod nok i skeiding av malm, altså håndpukking og sortering av brukbar malm fra det verdiløse gråberget. Vi vet at det i 1830-årene arbeidet opptil 200 ukonfirmerte gutter med dette, først under åpen himmel, senere i de såkalte skeidehus.

«Men hvorledes gik det saa med Opdragelsen? maa man spørge – hvad Tid gik han i Skole? Aa, Skolen var det ikke saa nøie med den Gang, der var knapt tænkt paa at fattige Børn behøvede at lære Noget – tænk blot – det var i 1820 –. Faders Skolegang indskrænkede sig som saa mange Andres i den Tid til nogle Uger ved Nymoens Skole, hvor

Nordsida ca. 1900. Foto: ukjent

Fra Haugfoss. Møllebakken. Usignert maleri av Andreas Singdahlsen (1883?).

Bernt Saatvedt var Lærer, og det han lærte var af sin Moder, der som sagt havde et gudhengivent Sind og holdt saavel sig som sine Børn til Bogen,» forteller sønnen.

Han skriver også at faren hadde et særdeles godt hode, en hurtig oppfattelsesevne og en god hukommelse. Han ble konfirmert i 1825 av presten Gude³⁾ «Det var den almindelige Mening blandt hans Kammerater, at han var en flink, opvakt og betænkt Gut.»

En tid etter konfirmasjonen ble Peder Andersen Nordsiden forflyttet til Haugfosspukkverket, like ved hjemmet.

«Sin Fritid benyttede han bedre end de fleste andre ved Værket. Han var fra tidlig Ungdom vandt til Arbeide. Arbeidet behagede ham, og han kunde aldrig være ledig. Kjælker, Bøtter, Senge og forskjellige andre Huusting var Frugter af hans Fritimer.»

Høsten 1833 giftet han seg med Anne Kathrine Amundsdatter, født på Sundbakken på Eiker 23/8 1807. Hennes far var en dyktig og aktet mann, båtbygger om vinteren og fløtningsarbeider om sommeren. Han var gift tre ganger og hadde i alt 14 barn.

Anne Kathrine gikk på skole på gårdene omkring prestegården (omgangsskole). og da hun hadde lett for å lære, fikk hun sin første og eneste skrivebok av læreren. Da hun senere skulle få papir hjemme,

sa hennes stemor at de ikke hadde råd til slikt.

«Hendes Kristendomskundskab var større end almindelig paa den Tid, da hun foruden sin Katekismus og Forklaring havde lært flere Kapitler af Bibelen udenad.»

I 1822 ble hun konfirmert i Haug kirke, ifølge kirkeboken (sønnen oppgir 1821). Han forteller at dagen etter konfirmasjonen forlot hun sitt barndomshjem for selv å tjene sitt brød. «En tynd kjole var nok Alt, hvad hun eiede, barbenet og fattig gjorde hun sin Indtrædelse i Verden.»

Hun kom til sin bror i Haugsund (Hokksund) og hadde det forholdsvis godt, ifølge beretningen, men der var mye å gjøre, da hun foruten husbakeri også holdt losji for reisende. Der var hun i fire år.

Etterpå fikk Anne Kathrine stuepikekondisjon hos presten Vogt på Fiskum, hvor hun var i tre år. Så oppholdt hun seg et halvt år hos den før omtalte bror i Haugsund, vevde lerret og kjoler til seg «og satte sig noget istand.»

«Da imidlertid den rige Fru Omsted paa Fossesholm foreslog hende at modtage Stuepige-kondisjon⁴⁾ hos Generalkonsul Wegner – Eier af Modums Blaafarveværk – modtog hun dette Tilbudet og kom saaledes til Blaafarveværket.»⁵⁾

Pedersen forteller at Wegners store formue og inntekter av verket satte ham istand til å føre et nesten fyrstelig liv. Han regjerte her «som en Konge hvis mindste Vink var en Lov for alle der stode i

Forbindelse med Værket.» Man innser lett, skriver han videre,» at der under saadanne Omstændigheder ikke var saa ligetil at blive eller være Stuepige i slikt Huus, og at Moder var værdig den Tillid som ved Tilbudet herom vist hende viser ikke alene den dengang ukjendte Løn 25 Sp. men ogsaa de mange Foræringer hun fik – samt at hun blev der til sit Giftermaal.»

Sønnen mener at de fire årene på Fossum nok var de behageligste og muntreste i hennes liv. Her ble hun kjent med sin tilkommende mann, og de giftet seg høsten 1833 og bosatte seg på Nymoen, hvor de fikk fritt hus av Wegner.

Ifølge verkets interne folketelling i 1846 bodde de i hus nr. 5 på Nymoen. Ekteparet hadde lånt penger, stiftet en gjeld på 50 spesiedaler i forbindelse med bryllupet. Straks etter ble de begge angrepet av nervefeberen som da herjet i Modum. De ble sengeliggende i flere uker, og da «endelig Moder blev saa frisk, at hun kunde være oppe, fandt hun, at deres betydelige Forraad af Levnetsmidler mellem de Fremmedes Hænder var totalt forsvundet, og at de knapt eiede en Bid Brød at styrke sig paa.» Så måtte de låne penger igjen, «og kun seent forvandt de den Knæk, som denne Sygdom bibragte dem.»

Forfatteren ble født den 28. mai 1834, og den 2. november året etter kom hans søster Maren Kirstine til verden. Omtrent på denne tid ble faren oppseer⁶⁾ ved Haugfoss Pukværk, og da steg hans lønn fra 6 til 8 spesiedaler pr. bergmåned⁷⁾. «Desuden tjente han godt «Extra» og forsynede selv sit Huus med dets meste Indbo.»

Sønnen mener at den «ofte endog overdrevne Arbeidsomhed bidrog *maaskee* blandt andet til, at han faldt i flere haarde Sygdomme; saaledes laa han 3 Gange i Nervefeber, hvoraf han kun ved sin særdeles stærke Konstitusjon og Doktor Arentz⁸⁾ Dygtighed og Omhu reiste sig.»

Han husker at det skulle være mørkt inne hele dagen, da faren lå tilsengs, «ligesom jeg ogsaa mindes, at vi bleve førte til Nordsiden,» altså til besteforeldrene. «Da vi kom hjem, var Krisen over,» forteller han.

«Jeg husker godt med hvilken Glæde jeg første Gang sprang paa Skolen. Jeg kunde hjemmefra min Katekismus udenad; thi Moder havde lært mig baade at læse og bede, og stod mig derfor godt undtagen i Skrivning, der gik det længe meget daarligt.»

Et par år etter begynte søsteren på skolen, og nå hørte moren dem i leksene hver dag før de gikk avsted. Når de hadde lest sine lekser, fikk de leke og arbeide, og Andreas kardet ull, sopte, vasket og hugg ved. Han forteller at barna slo ball og lekte på andre måter.

En gang fikk han «dygtig Riis» av sin far. Rett over gaten bodde Peder Løberg, og i hagen hans stod et epletre med fristende frukt. Noen eldre gutter fikk Andreas til å slå dem ned med en rive. Som belønning fikk han et lite eple av guttene, mens de selv beholdt resten. I det samme kom hans far og fikk se hva sønnen holdt på med. Fort gjemte han

seg, men måtte til slutt krype fram og få sin straff. Selv ikke Peder Løbergs bøtter kunne hindre det.

Ifølge folketellingen i 1846 bodde murmester Peder Løberg i hus nr. 4 på Nymoen.

Foreldrene leide jord 1/4 mil borte, og de kunne fore opptil et par kyr. Moren virket lerret, vadmél og verkenstøy, og hun sydde alt selv. I hagen hadde de flere frukttrær, samt rips og stikkelsbær. Av disse laget de vin.

Omtrent to år etter at Maren Kirstine ble født – det må altså ha vært ca. 1837 – ble faren syk av den lidelse som til slutt tok hans liv, tuberkulosen eller tæring, som de sa. I en alder av 27 år begynte han å hoste og «lide of Ondt for Brystet.»

«Den idelige Brug af Medisin, spanske Fluere⁹⁾ især – var ikke istand til at standse Sygdommen, og Doktor Thaulow¹⁰⁾ kunde nok med fuld Grund sige, at han havde gjort hvad menneskelig Magt formaade; thi han arbeidede med stor Omhu men forgjæves paa Faders Helbredelse.»

Sygdommen gikk sin gang, og hosten ble stadig kraftigere, men tilstanden varierte noe med årstidene. Han var best om sommeren.

«Dog forhindrede denne Sygelighed ham ikke i at udføre sit Arbeide som Opseer ved Værket – fra Kl. 5 Morgen til Kl. 4 Eftermiddag – eller ogsaa fra Kl. 3 Eft. til Kl. 1 om Natten.»

Pedersen forteller om Wegner at han var rettskaffen, hjelpsom og ansvarsbevisst overfor sine ansatte. Ved hovedkontoret på Fossum var det en bokholder og tre kontorbetjenter, ved verket en faktor, en materialforvalter med egne kontorer, en bygmester, en overstiger, to stigere og seks oppseere.

Ved gruvene var det en bergmester, to gesvorne¹¹⁾, tre overstigere, flere stigere og oppseere. «Alle belystes de af Glandsen fra oven og ingen Mand turde tale til dem uden med Huen i Haanden.»

I verkets glansperiode, dvs. før konkursen i 1849, startet Andreas Pedersens foreldre en liten handel med forskjellige slags husholdningssaker. Og da hans far ikke selv kunne reise, måtte gutten allerede som 13-åring hver måned dra til Drammen for å gjøre innkjøp. Denne handelsvirksomheten «gav en god Skilling ved Siden, da den blev dreven med Faders sædvanlige Forsigtighed og Eftertanke.»

Her finnes også en skildring av søndagen hos familien på Nymoen:

«Hver Søndag, naar Huset var gjort reent – Brisk strøet paa Gulvet om Sommeren eller Roser paa Ovnen om Vinteren – og Alt var i Høitidspynt – saaledes vi omkring Bordet til Andagt og Bøn. Søndagens Morgenbøn blev da først læst af «Wexels Andagtsbog» og den dertil hørende Salme afsju(n)gen. Derpaa læste Fader Evangeliet og Epistelen samt et Afsnit af Bibelen. Moder havde en meget god Sangstemme og kunde Melodierne paa næsten alle Salmer efter King(o)s Udsættelse med de Forandringer de i Familiens Skjød havde undergaaet og vi sang saaledes de fleste af de til Dagen ansatte Salmer.»

Pedersen forteller videre:

Doktorgården (tilv.) og Fossum. I forgrunnen litt av Nymoen. Maleri av Heinrich Arnold. Thaulow (1840)

«Min Fader læste ofte og godt; men ikke Romaner og slikt Kram–Historie, Aviser og religiøse Bøger. Grundigt og klart opfattede han, hvad han læste og beholdt det siden.» Skriveferdigheten var det dårligere bevendt med, ifølge sønnen.

Andreas Pedersen ble ansatt i verkets tjeneste da han var omtrent 13 år gammel. Månedslønnen var 2 spesiedaler, som han satte i sparebanken.

«Da jeg i Høsten 1848 blev integnet til Konfirmationsforberedelse tog min Fader mig af Arbeidet igjen. Da Værket just nu var «spilt op» skulde Værkets Ungdom og et lidet Udvalg ellers slippe med 1/2 Aar – og 2 Gange ugentlig mødte vi nu hos Præsten – ialt 30 Gange, hvoraf jeg de 25 erholdt 1 i Karakter.»

I en «Udtællings-Liste for Tilgodehavendet af de Arbeidere, som forlode Værkets Tjeneste d. 14 October 1848» finner vi Andreas Pedersen oppført under Øvre Haugfos Pukværk.

Den 29. april 1849 ble Andreas Pedersen konfirmeret i Nykirke. Den nåværende kirkebygning var da ganske ny, innviet et par år tidligere.

«Jeg husker mig saagodt paa Veien did med Fader og Moder iført mine nye Klæder og med Salmebogen, som Fader havde foræret mig, i Haanden – jeg erindrer saa godt det Tryk jeg følte da jeg som No. 1 stillede mig frem paa Gulvet – en Undseelighed, der dog var blandet med en vis Stolthed, som dog Gud ske Lov snart forsvandt.»

Han forteller også at den dag han var ferdig med

skolen var en sorgens dag. «Den havde aldrig været nogen Tvang for mig, tvertimod var det en Trang at komme did, og med et af Graad udmattet Hjerter sagde jeg min eneste Barndoms Lærer Olsen Farvel.»

Når faren (Peder Andersen Nordsiden) var for dårlig til å være på arbeidet, var sønnen der i hans sted, og en annen vikarierte som oppseer. En vår var han ved Skuterud Pukværker og en dag ved gruvene, men når faren var på arbeidet, gikk han på skolen hvor han fikk privatundervisning av lærer Olsen. Dette var i årene 1849 og 1850. I 1851 ble han etter forslag av læreren og presten Hans Nielsen¹²⁾ ansatt som omgangsskolelærer i «Bøens Distrikt», 17 år gammel.

«Min første Glæde bestod dog i hver Onsdag og Løverdags og Løverdags Aften at ile hjem til mine Forældre og aflægge en nøiagtig Rapport. Naar jeg kom did var Skolemesterværdigheten forsvunden – og glade hørte de paa Barnets jublende Beskrivelse af den Ros og de Triumfer der var bleven mig til Deel.»

«Den faderlige Myndighed var dog ikke ophørt med disse forandrede Forholde – tvertimod bad jeg stedse nu som før om Lov til at deeltage i Lystigheder og Danse – som jeg aldrig deeltog i i mit Skoledistrikt.»

Når han kom hjem om kvelden, skyndte han seg ofte til faren i pukkverket ved Haugfossen og satt der med ham til kl. 1. Et par ganger drog han faren

hjem på kjelke opp bakkene fra pukkverket til Nymoen. «Hans Svaghed var nu saare stor – hans Gang saa sagte, at han behøvde 1/2 Time til at gaa hvad Andre gjorde i 5 Minutter.»

I september 1852 kunne hans far ikke lenger gå på arbeidet. Dette hadde også vært tilfelle om høsten flere år tidligere. Helt til 10. november var han oppegående, men etter den tid «udviklede Sygdommen sig med forbausende Hurtighed, og Dødsengelen stod for Døren.»

Da sønnen kom hjem fredag 12. november og han spurte hvordan det stod til, svarte faren. «Det er meget daarlig nu, Andreas.» Han hadde sterke hosteanfall, og kl. 8 om kvelden skulde han ta 12 sovedråper. Da ville han at alle i huset skulle gå til sengs. Disse sovedråpene var høyst sannsynlig opiumstinktur. Vanlig dose var 1-15 dråper tatt i et glass vann.

«Jeg kunde imidlertid ikke lægge mig, men sad stille oppe. Omtrent Kl. 12 vaagnede han og angrebes nu saa voldsomt, at jeg troede i hans snehvide Ansigt at see Dødens Komme, og det troede han ogsaa selv.»

Da sendte de bud etter hans bror Jakob, «der kom med Brodersorgen malet i sit Ansigt og blev hos os siden om Natten.»

Kl. 5 om morgenen sa den syke: «Pleier ikke Præsten meddele¹³⁾ om Søndagen?» Og da han fikk et bekreftende svar, ønsket han at presten Hald¹⁴⁾ skulle meddele ham da.

Lengre ut på morgenen ville han at sønnen skulle gå opp til doktoren «og sige ham, hvorledes han var, og bede ham om muligt at faa Lidt for Halsen.» Helt fra kl. 12 hadde hans tale vært nesten uforståelig. «Naar jeg bare kunde faa mit Maal igjen,» sa han.

Doktor Thaulow sa da til sønnen: «Du veed Andreas, at jeg har gjort hvad menneskelig Magt formaar – og havde det ikke været en saadan Jernnatur havde det været forbi for lang Tid siden – nu haaber jeg, at hans Tid ikke er lang tilbage. Jeg vil komme ned og sige ham mit Farvel.»

Legen kom, «og da han havde spurt hvorledes det stod til, følt hans Puls og lovet ham Noget for Halsen rakte han ham sin Haand og sagde: «Farvel! Farvel! Peder. Farvel til Naade.» Da Fader svarede: «Farvel Doktor, og Tak for Alt hvad du har gjort for mig» vendte han sig hurtig bort for at skjule sine Taarer og gik.»

Kl. 11 kom hans venn og arbeidskamerat, stiger Christian Jahnsen Skalstad, for å si farvel. Kl. 1 kom presten, som etter en kort skriftetale ga ham alterens sakramente (nattverden). Likeså kom hans venn Peder Moen. «Der havde i de senere Aar dannet sig et inderligt Venskab mellem dem – de stemte bestandig saa godt overens og vare tit og ofte sammen. Under Sygdommen havde han været hjemme hver Dag.» Hans gamle far var også tilstede ved sønnens dødsleie og sa farvel. Hans brødre Jakob og Anders var også der.

Broren Jakob ble der om natten, og ved femtiden

om morgenen søndag 14. november 1852 døde Peder Andersen Nordsiden i en alder av 41 år. Han ble begravet ved Nykirke den 21. samme måned.

Året etter (1853) reiste sønnen Andreas Pedersen til Asker Seminarium for å utdanne seg til lærer. 14. november 1854 er han på seminaret i Asker og minnes sin far på toårsdagen for hans død. Han skriver da at han vil ofre «denne Dag til et helligt Minde om min kjære Fader.» Hver ferie var han hjemme hos moren, og da han i 1855 ble ansatt som lærer på Modum, var han hjemme nesten hver uke. Han tok eksamen ved seminariet i juli 1855. (Fortegnelse over de Seminarister, der ere demiterede fra Askers, Holts, Storøens og Klæbos Seminarier. Udgivet af O. Evensen, Seminarist. Arendal 1858).

Hans søster Maren Kirstine var blitt gift «og var flyttet fra Aslaksby og hjem til Nymoen, saa Moder havde begge sine Børn om sig til sin Død.» Hun døde 19. november 1860, «mæt af Dage,» 53 år gammel, og ble begravet ved Nykirke «paa venstre Side af Indgangsdøren», den 25. samme måned.

Da moren døde, var Andreas Pedersen lærer ved Modums høyere almueskole som leide lokaler av landhandler Nickelsen på Ilen. Pedersen bodde på Gustad og forteller at han da gikk hjem hver dag «for at være hos hende, læse for hende og vaage hos hende.»

Moren bodde til sin død i det samme hus, «hvor hun var bleven gift og boede sammen med Fader, paa Nymoen. Hun afviste Bidrag af Værkets Fattigkasse, da Pensjon var afskaffet og Fattigunderstøttelse var indført istedet, hvorved Vedkommendes Eiendom tilfaldt Værkets Fattigkasse.»

FOTNOTER

¹⁾ person fra Nymoen ved Blaafarveværket.

²⁾ I folketellingen i 1801 oppgis han å være 12 år. Det har ikke vært mulig å finne hans fødselsår og dato i kirkeboken.)

³⁾ Johan H. Gude, residerende kapellan i Modum 1822-1833.

⁴⁾ Pedersen skriver Kondisjon, Pensjon og Konstitusjon, men Kaution og Konfirmation.

⁵⁾ Omsted på Fossesholm gikk konkurs i 1821 og flyttet til Solør.

⁶⁾ Oppsynsmann.

⁷⁾ Året var inndelt i 13 bergmåneder à 4 uker

⁸⁾ Ludvig Holberg Arentz, lege ved Modums Blaafarveværk 1828-1836.

⁹⁾ tørkede biller (*Lytta vesicatoria*) som man laget tinktur av til (innvortes) bruk mot lepra og tuberkulose, også i plaster til (utvortes) bruk mot smerter, sterkt hud- og slimhinne-irriterende.

¹⁰⁾ Heinrich Arnold Thaulow, lege ved Modums Blaafarveværk 1839-1867.

¹¹⁾ funksjonær som har tilsyn med gruve-driften (av tysk: Geschwornen)

¹²⁾ residerende kapellan i Modum 1842-1851

¹³⁾ gi nattverden

¹⁴⁾ Lauritz Andreas Hald, personellkapellan i Modum 1846-1862

Kai Hunstadbråten: Ivar Aasen på Modum

Vi veit at språkmannen Ivar Aasen ikkje hadde så mykje til overs for talemåla på flatbygdene på Austlandet, då han for ikring og samla tilfang til den store ordboka si i førre hundreåret. Dei låg nok for langt ifrå gamalnorsken. Men vi veit at han har vori her.

I 1845 drog han gjennom Modum. Han kom frå Telemark, og ferda gjekk vidare til Ringerike. Dette fortel han om i «Erindringer af mine Reiser» (prenta i «Ivar Aasen. Brev og dagbøker» av Reidar Djupe-dal. Det norske samlaget. Oslo 1960).

«Den 22. reiste jeg til Langebro i Eger; den følgende Dag til Bjørndalen i Modum, ved en Feiltagelse kom jeg her til at reise den vestlige Vei, istedenfor Veien over Hougsund, hvilket var kun til Forsinkelse. Næste Dag kom jeg til Braaten i Nordrehoug, hvor jeg besluttede at hvile for siden at tiltræde Reisen til Hallingdal.

Veiene paa Eger og Modum vare i slet Forfatning;

Leerjorden var saa tør og haard som Steen; Sporene af Hjulredskaberne vare desuden saa dybe og ujævne, at det var en stor Plage at kjøre. Jeg glædede mig derfor ved at komme til Tyriffjorden for at faae reise et Stykke tilvands; men denne Tur skulde desværre ikke blive synderlig behagelig. I Vigersund fik jeg to Roerkarle; de forsynede sig med en Flaske Brændeviin til Reisen, hvilket man ikke kunde have noget imod; i Begyndelsen gik det ogsaa godt, men længere paa Veien blev den ene Karl saa flittig med Flasken, at han tilsidst blev overstadig fuld, saa han ikke kunde roe anderledes end paa tvært; det gik saaledes snart i Øst snart i Vest, snart laae man stille, snart satte man paa Land, snart var man paa Vei at vælte Baa-den. Til Lykke var dog den anden Karl saa vidt ordentlig, at han søgte at oprette hvad den første fordærvede; og saaledes kom vi da endelig i Land ved Gaarden Egge, hvorfra jeg nu havde Landvei til Braaten.»

Egil Formo: Revolusjonstanker

Snarum ble aldri kjent for sine politikere. Den eneste som i noen grad gjorde det til et yrke, var kommunalpolitikeren Ole Dokken (farfar til de berømte fotballbrødrene Terje og Arne Dokken). Dokken hadde som politisk filosofi å gjøre slutt på den norske husmannsånden. Han er i senere politiske skrifter omtalt som «reformisten fra Snarum». Tross en bygd i industrialisering, anleggsvirksomhet og feudal lagdeling var de politiske forskjeller liten. Ja, ikke en gang skakende hendelser som Stalin-prosessene, nedskrivning av kroneverdien og påfølgende gjeldskrise mot slutten av tjuårene, skapte seriøse sosialradikalere i denne bygda. Ved siden av før nevnte Dokken var det i grunnen bare to mann som i så måte hevet seg over den grå hverdagsmassen. Disse var Embret Solheim og Godtfred Bråten. Den siste er ellers kjent som Mobraaten, «Bråtingen i Mo'n» eller «Mammadalten». Han må ikke på noen måte forveksles med den yngre snekker og tømmermann Godtfred Braathen (Alfs far). Snarumsradikalene hadde hver sine politiske grunnfilosofier, umiskjennelig preget av tidlige opplevelser. Embret Solheim så for seg et fullstendig klasseløst samfunn. Her fantes ingen nådeløse skogsvintre, og *sjokoladen* vokste fritt. Embret skulle hatt en viss sosial apell, men som politiker hadde han det alvorlige draw-back at han stokket ordene bakvendt, og da spesielt når han ble sterkt oppglødd av et emne. Kjent er beretningen da han skulle fortelle om den våren da gjøken gol

så tidlig. Hans versjon var omtrent slik: «Je huser ein gong jeg låg på våren og hogg om skauen. Snø'n gol og gauken nådde mej te knes». Embret var far til den senere legendariske Truls («Ruls» kalt). Bråtingen, eller Mammadalten, var den eneste av radikalene som talte åpenlyst om revolusjon. Men, som vi snart skal forstå, var det en revolusjon mot nokså spesifikk bakgrunn. Mammadalten var en rise av en mann (175 kg?). Hans matlyst skulle ha stått i rimelig forhold til kroppsvekten. En sommernatt skulle han ha forvillet seg inn i låven hos Fyrand på Nordre Hilsen. Her hadde han kommet over ei høne som låg og ruget i høysta'n. Mammadalten skulle ha fjerna høna og «slått i seg 20 rugeegg».

I tjuårs-alderen lå Mammadalten på arbeid en sommer ved Desserud i Sigdal. Her kom en jente i omstendigheter, og Mammadalten ble stevnet som far. En opprivende sak fulgte, men Mammadalten hadde gode sjanser til frifinnelse. Da var det at en av oppsitterne kom med et avgjørende vitneprov. Dette gikk i Mammadaltens disfavør, og han ble domfelt. Historien gikk naturligvis sterkt inn på ham, ikke minst rent økonomisk.

Året etter lå Mammadalten på tømmerveltinga ved Ramfoss. Ved en underlig tilskikkelse lå også vitnet fra Desserud der; og de to kom tilmed i samme arbeidslag. Mammadalten benyttet alle tenkeli-

Forts. s. 47

Alexander Nicolay Beck, prest og banksjef

Da Modum Sparebank feiret sitt 150-årsjubileum i februar, ble det viet litt oppmerksomhet til bankens første formann i direksjonen (banksjef). Det var residerende kapellan Alexander Nikolay Beck. Men lite ble sagt om hvem han var og hvorfor han så snart forsvant ut av bildet.

Roar Tank som skrev Modums Historie, har vært oppmerksom på at det knytter seg en historie til pastor Beck. Ved hjelp av stikkordregisteret går det an å finne fram de forskjellige spredte opplysningene Tank gjengir. Tank har bare ikke samlet opplysningene til en hel historie. Denne beretningen om A.N. Beck bygger i hovedsak på de opplysningene som finnes i Modums Historie.

Alexander Nikolay Beck var altså prest. Han ble residerende kapellan i Modum i 1833 og hadde denne stillingen til han døde i 1842. Beck var født i 1804 i Vang i Valdres, men kom som niåring til prestegården i Sandar hvor sokneprest Schrøter ble hans fosterfar og velgjører. Beck tok studenteksamen i Christiania 1822 og embetseksamen i 1826. I en alder av bare 22 år var han ferdig prest. Han var først personellkapellan i Brunlanes og ble i 1828 utnevnt til sokneprest i Fosnes i Namdalen. Beck kom som residerende kapellan til Modum i en alder av 29 år. Her flyttet han inn på kapellangården Komperud.

Da Beck kom til Modum var Essendrop ennå sokneprest. Han hadde vært i embet siden 1813. I 1837 døde Essendrop og året etter ble Jørgen Tandberg sokneprest.

Pastor Beck var en prest som engasjerte seg i bygdas liv. Tank forteller at det var et leseselskap i Modum hvor Beck tidlig ble med. Leseselskapet var stiftet i 1825 og hadde som formål å anskaffe bøker som gikk på omgang blant medlemmene for så å inngå i et bibliotek. I 1836 ble pastor Beck direktør av leseselskapet.

Formannskapsloven ble vedtatt i 1837. De nye formannskapene fikk mye å gjøre med saker som gjaldt kirkestell, skoler og fattigvesen. I alle disse sakene hadde prestene mye å si. Derfor var det vanlig at soknepresten ble med i det nye formannskapet. Ofte ble han også ordfører. På Modum døde altså soknepresten i 1837 og den nye kom ikke før etter at nyordningen hadde trådt i kraft. Pastor Beck ble da valgt inn i formannskapet. Han møtte på det første formannskapsmøtet 16. sept 1837 og var med videre framover i dette nye styringsorganet. Ordfører ble han likevel ikke.

Etter skoleloven av 1827 skulle omgangsskolen etterhvert avløses av faste skoler. I første omgang skulle det bygges en fastskole i hovedsognet i hvert prestegjeld. Denne forpliktelsen var ikke fulgt opp i

Modum. Tank forteller at pastor Beck var den første som arbeidet for alvor for en fast skole i bygda. Han kom med en innstilling av 1 feb 1838. Formannskapet behandlet innstillingen i mars 1838 og vedtok å ta opp saken. Men enda gikk det flere år før Granstad skole ved Heggen sto ferdig. (Her må nevnes at en egen lov påla bruk og verk å ha skole for de ansattes barn. Derfor hadde Blåfarveverket fast skole tidligere).

Så kom arbeidet med banken. I januar 1841 ble stiftelsesmøtet i banken avholdt og pastor Beck ble den første formann i direksjonen. Banken hadde en åpningsdag i måneden på Nymoen, og det var lørdag ettermiddag. Da møtte hele direksjonen fram. Egentlig var den nye soknepresten tiltenkt vervet som direksjonens formann, men han unnslo seg. Han trengte lørdagen til å memorere sin preken. Kapellanen derimot tok på seg vervet. Men han skulle ikke sitte lenger enn et års tid med det.

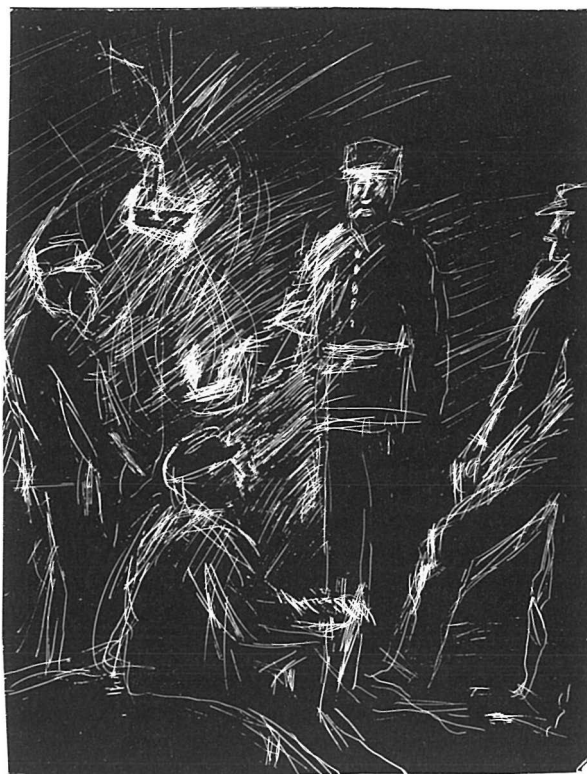
25. april 1842 døde Alexander Nikolay Beck på Rikshospitalet, bare 38 år gammel. Det ble sorg i bygda. Formannskapet møttes 9. mai og uttrykte sin sympati for enken. Hennes nylig avdøde mann var elsket og aktet som en kristelig sjelesørger. Selv har hun «opfyldt sine Pligter som sparsommelig og dyktig Husmoder i den Tid af 8 Aar som hun har opholdt sig her i Præstegjeldet – og kan saaledes ikke tilregnes Skyld for den mislige Formuesforfatning, hvori hun som Enke befinder sig med en talrig uforsørget Barneflokk».

Margrethe Elisabeth Beck f. Brande satt nå igjen med 6 små barn og med plikt til å forlate prestegården. Den gamle ordningen var slik at når en prest overtok en prestegård, ble det inngått en avtale med bygda om bruk av bygninger og inventar. Når han reiste eller døde, ble det holdt åbodsforretning. Der satte man opp regnskap for hva presten eller boet skyldte bygda. Åboden etter Beck ble stor og fru Beck hadde ikke råd til å utrede den. Formannskapet vedtok derfor 19. des 1842 å dekke 50 spesiedaler av åboden på Komperud. Men det ser ut som dette ikke var nok. I 1843 måtte kommunen låne 200 spesiedaler i Norges Bank. Foranledningen var åboden på Komperud etter pastor Beck. Formannskapet anbefalte også enkens bønn til staten om støtte til hennes barns utdanning.

21. oktober 1842 kjøpte fru Margrethe Beck en av Skalstadgårdene. Der drev hun bevertning. Men etter 5 år overdro hun gården til svigersønnen, stiger Christian Jensen. Hun flyttet da til Drammen.

Dette er historien om den første banksjefen i Modum Sparebank, slik vi finner den i Modums Historie. Jeg mener at pastor Alexander Nikolay Beck er en mann som fortjener å minnes for sin innsats til Modums beste.

*Blåmannen i berget.
Blåmannen kom som
regel i uniform.*

Kai Hunstadbråten:

Blåmannen i berget på Modum

Gruvearbeidet er ofte risikofyllt, og arbeidsplassene kan være nokså ensomme inne i berget, langt fra det «normale» liv oppe i dagen. Der er mørkt, og det høres uhyggelige og skremmende lyder. Naturkreftene er uberegnelige og sterke. Alt dette har gitt fantasien næring og ført til at det har dannet seg forskjellige oppfatninger og forestillinger, tro og overtro i forbindelse med gruver og gruve drift.

Således finnes det i bergmannstradisjonen forestillinger om varsler og hendelser som bergmannen måtte ta hensyn til for å unngå farer. Det kunne f.eks. være hanegal til visse tider som varslet dødsulykker i gruvene i Bretagne (Frankrike). I Cornwall (Storbritannia) burde bergmannen snu hvis han møtte en snile eller et hvitt dyr på vei til arbeidet. Det samme var tilfelle i England og Belgia dersom en kvinne krysset hans vei. I amerikanske gruver ble kvinnelige personer ansett som ulykkesbud. Likeså var det et dårlig varsel dersom bergmannens lampe plutselig sloknet (1).

I 1854 raste en bergside ned i en av Blaafarværkets gruver, og seks mann omkom. En av de omkomne, Ola Torstensen Sandåkerberget skal ifølge tradisjonen ha sagt denne dagen: «Je har aldri før vøri ute før det je var ute før idag.» Jakob Andreas Samuelsen forteller videre om dette: «Ein rev hadde fotfølg't'n like te smiua ved Klarastullen. Han Lars Søya var hver dag innom på nr. 7 og spurte etter klokka. Uløkkedagen vart skreppereima hass hengandes att i døraklinka da'n sku gå, så han gikk huestups». Han var også en av de omkomne, og da skal han ha sagt: «Da går det vel gæli idag» (2).

Det blir også fortalt fra gruvene i Skuterudåsen at

«ein liten fuggel kom jamt på sjukehusvønnie au føre slekt hendte» (2).

Vi vet at det var innredet sykestue i et sakerhus på Gruvetråkka, så det var nok på vinduet her man mente fuglen kom før ulykker inntraff.

I svensk tradisjon fra gruvemiljø inntar forestillingen om gruvrået en sentral plass. Gruvrået skildres som en staselig, vakkert kledd kvinne, men ifølge noen beretninger var hun gråkledd med «en trasig kofta och en trasig kjol, och håret hängde långt ner på ryggen, och en liten vit halmhatt hade hon på huvudet» (4).

Gruvrået beskrives også som en «fin, fin herreman,» eller som «en lång karl», eller også som en «gruvtomte» eller av og til som et dyr. Det viste seg hvor det var malm å finne, og det var viktig å holde seg inne med dette vesen. Det blir endog fortalt at noen ofret til det. (3).

Allerede Olaus Magnus forteller om overnatulige vesener i gruver i Norden i sin historie om de nordiske folk 1555. Det er seks slags troll som kan være til både gagn og ugagn for bergmennene (4).

Det fortelles at ved Magnesittverket på Modum «fekk ein mann se at det kom inn 'i stor, svartkledd kjerring. Hu gikk ein liten sving, gikk så ut att og søkk ende ner.» Samme dagen falt en annen mann ned i gruva og slo seg så han døde straks etter (2).

Ifølge svensk tradisjon varslet gruvrådet ulykker, «gav förebud,» «sade till», «tecknade för olycka» eller «varnade för ont». Oftest skjedde det bare ved at hun viste seg. Noen steder mente man at dersom hun var svartkledd, kom noen til å dø, men var hun hvitkledd, ville det bare skje en mindre ulykke. Hun kunne si: «Gå herifrån!» eller noe lignende. Bare man hørte hennes stemme, ble det oppfattet som et varsel. «Allmänt gäller föreställningen, att den som trotsade hennes varning, var hemfallen åt en bråd död.» Det fortelles eksempler på at hun viste seg tre ganger og ba bergmennene gå. De gikk først etter tredje gangs varsel. Da de kom til gruva dagen etter, var den rast sammen. Et annet sted viste hun seg bare en gang. De gamle bergmennene gjorde som hun sa, men de unge bare lo av slikt og ble værende med den følge at de ble begravet da gruva raste sammen (4).

Tradisjonen fra Modum kan fortelle om Blåmannen i Blaafarveværkets gruver i Skuterudåsen. Den blå fargen har nok ikke noe med koboltfargen fra verket å gjøre, men kan heller settes i forbindelse med de underjordiske. De blir nemlig ofte fremstilt som blå av farge.

«Ein mann som hette Hans Simen Røtter (f. 1806 i Mo prestegjeld) frå Skuterudflata brente stull på Nordgruva. Han kara av skråma etter brenninga, da det kom ein blåmann te 'n og sa 'n sku gå ut; men han gikk itte. Blåmann kom att igjen og så godt som truga 'n ut, og itte før var 'n gått, sa datt stullen ihop.

Det bler au førtelt at det kom ein blåmann te ein bergmann ved Blåfargeverket som hette Hans Peter Røtter (skal nok være Hans Simen Røtter), med han brente stull, og ba'n gå frå ærbe. Men han gikk itte, han ville fysst setta fyren. Blåmann kom att to gonger tel, og siste gongen var Røtter såvidt ferdig at 'n gikk. Like etter rasa no av stullen ned. Røtter dø i 1860-åra» (2).

Det finnes flere fortellinger om Blåmannen i tradisjonen fra Modum: «Blåmannsgruva er ved sida av Kammen på Nordgruva. Det er den nørdeste som går helt imot Nordgruvetjenn. Det var der den blåmann kom te dissa karane som høldt på og saura. Dom skulle renske ut tor gruva all subbusen og sauren som var der, før det skulle være reallt å byne om måndas morran før følka igjen.

Med dom høldt på der om natta, så kom det ein blåkledd mann inni te dom og sa dom sku gå ut. Og dom gikk itte ut, før dom skulle være ferdige dom om natta, og itte var det visst så skrekkelig dom hadde igjen heller. Men nok av det, så gikk'n igjen. Og dom dreiv på. Om ei stynn så kom'n innatt igjen og sa dom måtte gå ut. Ja, dom måtte nå være ferdig, tenkte dom. Han snudde og gikk igjen. Men da snudde'n utpå løpa, og så kom 'n tebars att, og så tok'n den eine i ærmen og sa'n måtte gå ut og ba de andre au å pella si etter. Da gikk dom. Og dom var itte kommen langt utover løpa før hele fjellsida gikk.» (2).

I en annen beretning settes den blå mannen i forbindelse med den store ulykken på Gruvene i 1854,

da seks mann omkom. Det var trangt der bergmennene gikk, så de måtte gå etter hverandre, de syv som skulle inn i gruva. På vei inn møtte de en blåkledd mann som kom innenfra stollen. Han gikk helt bort til den første mannen og pekte utover. Så gikk han inn igjen. Karene stoppet opp litt, men gikk så videre innover.

Da kom den blåkledd igjen imot dem. Han ga den første et puff tilbake og gikk så innover igjen. Men karene fortsatte innover. Den blåkledd mannen kom igjen tilbake og gikk da helt bort til den første mannen og snudde ham helt rundt med front utover, og gikk så inn igjen.

Karene ble da enige om å gå ut igjen, da det kanskje kunne være et varsel. Og de var ikke kommet langt før raset kom. Karene gikk etter hverandre, slik at den som gikk først inn ble siste mann ut. De seks siste ble tatt av raset og drept. Den syvende, han som gikk først ut, greide seg, men ble meget hardt skadet. Han kom seg igjen og arbeidet mange år i gruvene etterpå (6).

Her er enda en beretning:
«Je hørte dom førtelte det av gammalt, at det var ein som som ærbete aleine på Nordgruva. Så kom det te 'n ein stor blå mann, og så sa 'n te 'n det at han sku gå. Men mann la itte no større vekt på dettane here, og han høldt på med ærbe. Så kommer denna blå mann ein gong tel og sier det samma. Han kom tre gonger, hørte je dom sa, og sa at 'n sku gå. Og så gikk 'n da. Væl han hadde gått opp, så kommer hele fjellsida der 'n hadde ærbet, og rasa ner. Hele steinsida gikk ned i gruva og begrov all ting, da veit du» (5).

Vi ser at i tre av variantene fortelles det at blåmannen viste seg på Nordgruva. Han blir også kalt Hans med knappane, visstnok fordi han hadde en slags uniform. Dette passer godt med en annen opplysning: «Dom møtte ofte den gamle stiern med lampa etter han var død» (5). Blåmannen var altså en stiger som gikk igjen, en gjenganger som varslet om ulykker. Han viste seg og advarte bergmennene, slik at de skulle kunne komme seg ut og i sikkerhet. Han var et vennlig innstilt vesen som ville bergmannen vel.

KILDER:

- 1) Gerhard Heilfurth: Der Bergbau und seine Kultur. – Atlantis Verlag AG. Zürich und Freiburg im Breisgau 1981.
- 2) Jakob Andr. Samuelson: Folkeminne frå Modum. – Norsk Folkeminnelags skrifter nr. 97. Universitetsforlaget. Oslo 1966.
- 3) Carl-Herman Tillhagen: Die Bergegeistervorstellung in Schweden. I Åke Hultkrantz (ed.): The supernatural owners of nature. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in comparative religion. – Almqvist & Wiksell. Stockholm 1961.
- 4) Carl-Herman Tillhagen: Gruvskrock. – Norveg. Folkelivsgranskning 12, 113-160. Universitetsforlaget. Oslo 1965.
- 5) Oskar Hansen. Lydbåndopptak i Modum kommunes lokalhistoriske arkiv.
- 6) Leif Hellerud. Upublisert manuskript (1991).

Kristian Linnerud:

Da ordfører Ole A. Braathen fikk avskjed

Et 50-årsminne fra krigens tid

Ved årsskiftet 1940/41 hadde tyskerne okkupert Norge i nær ni måneder. Først kom krigshandlingene, og etter hvert fikk det sivile livet merke at det var andre som bestemte i landet vårt. I løpet av 1940 hadde folk opplevd at administrasjonsrådet hadde kommet og gått, og at riksrådsforhandlingene hadde brutt sammen. Tyskerne hadde for alvor festet grepet, og de hadde sine norske hjelpere. Veien går over Nasjonal Samling, sa Reichkommisar Josef Terboven. Den 25. september 1940 satte han inn såkalte kommisariske statsråder – nordmenn som var villige til å gå tyskeres ærend. Det kommunale selvstyret, som var lovfestet siden 1837, hadde fått være i fred noen måneder. Men nå skulle «den nye tid» gjelde også på dette området.

I Modum satt Ole A. Braathen som ordfører. Det hadde han gjort siden 1932 og styrt bl.a. gjennom de fem vanskelige årene fra 1932 til 1937 da kommunen var under administrasjon. Om den tiden kan en lese i historielagets årsskrift Gamle Modum for 1987, der Olav Sørensen forteller om de trange årene. Men Braathen skulle møte enda verre tider.

Med Terboven som pådriver kom den ene forordningen etter den andre om kommunale folkevalgte og ansatte fra «innenriksstatsråd» Hagelin ut over høsten 1940. I bind 2 av verket Norge i krig forteller Berit Nøkleby om utviklingen. Det skulle ha vært kommunevalg høsten 1940, men dette ble suspendert. Den 22. oktober kom en forordning som direkte rammet de sittende og lovlig valgte ordførerne. Nå kunne Innenriksdepartementet avskjedige ordførere og innsette nye. Den store utskiftingen skulle skje fra 1. januar 1941. Men det var ikke over alt at det fantes brukbare NS-medlemmer å sette inn. I Modum fortsatte Braathen ut over årsskiftet, men nå i en annen rolle, forteller protokollen: «År 1941 den 9. januar gjorde undertegnede av fylkesmannen i Buskerud midlertidig oppnevnte ordfører i Modum vedtak i følgende saker:». Det var altså ikke lenger en folkevalgt forsamling som skulle treffe vedtak, men ordføreren alene. Førerprinsippet var dermed innført også i kommunene. Ordføreren hadde fått samme myndighet som formannskapet og herredstyret til sammen hadde hatt tidligere. Medlemmer av «kommunerådet» kunne si sin mening og få den tilført protokollen, men det var ene og alene ordføreren som bestemte.

Men Ole A. Braathen skulle lede bare ett møte etter den nye ordningen. Det er også lite trolig at han fant seg vel til rette i sin nye rolle. Alt den 24. januar var den nye ordføreren på plass. De fleste

eldre moinger husker hvem det var – og hvilket oppnavn folkevittigheten gav ham. Navnet var ikke akkurat smigrende, særlig ikke for en ordfører.

Det har alltid vært regelen at en folkevalgt skal bo i kommunen han eller hun skal tjene. NS-myndighetene tok ikke dette så alvorlig. Hvis de ikke fant en høvelig ordfører innen kommunegrensene, tok de like gjerne en utenfra. Dette resulterte i at en moing var ordfører i daværende Tyristrand kommune en periode under krigen.

Modum skiftet ordfører den 1. januar 1943. Den nye satt krigen ut. Men alt den 9. mai 1945 kom det brev fra fungerende fylkesmann der han påla Ole A. Braathen igjen å gjøre tjeneste som ordfører i Modum. Ordføreren ble samtidig bedt om å oppnevne et midlertidig herredstyre med samme antall medlemmer og varamedlemmer som det sist lovligge.

To dager etter holdt Braathen det første møtet. Modum hadde igjen sine lovlig innsatte folkevalgte til å bestemme. Høsten 1945 ble det holdt kommunevalg, og Ole A. Braathen overlot ordførerklubba til Andreas Knive ved årsskiftet 1945/46.

Braathen var da 62 år gammel (han var født i 1883). Selv om han sluttet som ordfører, gjorde Modum kommune seg fortsatt nytte av hans kunnskaper, bl.a. i stillingen som kinosjef og i arbeidet med engangsskatten og etterligningene etter pengesaningering. Et langt og begivenhetsrikt liv tok sin slutt i 1964.

Ole A. Braathen.

Elgjakt-minner fra Holleia

Fra konsul Thorleif Baches opptegnelser i kapitlet «50 aar efter elgen» i boken «På Fedrenes Trakter», som kom ut i «kommision hos Harald Lyche & Co, Drammen» i 1919.

For jegere av den gamle skole i vårt distrikt er konsul Thorleif Baches jaktbøker fra 1914 til 1919 rene klassikere. Spesielt ble «Fly-Jakten» mye lest. Denne inneholder en lang rekke beretninger om elgjakt med løshund, ikke minst fra Holleia-traktene. Der omtales også sagnomsuste Bamse Gram som ble kjent som den norske gråhundens stamfar. Thorleif Baches slekt kom fra Rukkedalen og Uvdal. I 1803 dro T. O. Bache fra Uvdal og slo seg ned i Drammen. «Her kom han ind i Forretningslivets forskjellige Grene, grundlagt av Hauge, og andre som han selv grundet, hvilke hans sønner saa efter ham fortsatte og utvidet», skriver Bache i sin bok.

Thorleif Bache tilhørte den berømte «tømmeradelen» i Drammen. Men hans store hobby var jakt, fiske og friluftsliv. Dessuten dyrket han altså skrivekunsten.

BJØRN PÅ ELGFALLET

Her skal vi altså dvele ved noen betraktninger om elgjakt i Holleia og samvær med lokale jegere. Forfatteren går detaljert til verks. Innledningsvis skildrer han togturen framover mot elgjakt-riket:

« - Taaken laa tæt, Landskapet var ikke til at kjende igjen. Aaser og Berg var væk. En indbildte sig en for gjennem et Sletteland, var det ikke for de mange Skigarer og Smaahuse fortvæk langs Linjen. Men vakker og koselig var hver Flæk Toget la bak sig.»

« - I Mørke om Aftenen steg jeg av ved Tyristranden Station. Litt efter kom en ung Mand ved Navn Lien og meldte at Per Jørgensen var forhindret. Vi ventet en halv time paa Toget ovenfra og saa drog «Pan», Einar og jeg med Skyssen til Stationen, hvor jeg fik se igjen Erik Lien, som jeg for 43 aar siden traf i Snarumskogene, der jeg med «Finn» møtte ham og Ole Rognerud paa Sporet, som jeg netop hadde støtt paa og som «Finn» i Farten tok Bakfoten av. Det var før jeg fikk «Sølvbamse». Jeg var unektelig litt flau, mn slikt faar en iblant sluke.»

Så begynner ferden til skogs. « - der vi nærmet oss Brand, passerte vi en Myrhals som var aldeles uberørt av Aarene. Smaabirken stod der som da, lik Furuen der ute.»

Det viste sig der vi nærmet oss Sørli, at Erik og jeg også senere hadde støtt sammen. Da dreide det sig om en elgku som Jørn Ask og jeg la ned ved Øivandet, hvor en bjørn kort efter delikaterste sig med innmaten. Da satt Lien på Li-Hauken og hørte skuddene.

Han hadde sporet sin elg fra Snarum, mens vår kom fra Høgfoss, hvor Jens Gram i utskjæret drog til Spira. En uke senere var jeg igjen i Holleia, og kom da om dot-plassen. Hvor det så ut efter at bjør-

nen hadde vært der! Noe til side for innmaten, bena og hodet hadde han hatt sitt tilholdssted i et smågranholt, hvor formlig granleggene var lysslidt av ryggen dens, men hva som især var iøinefallende, var et plutselig maveonde, som var kommet over den. I fem-seks alens lengde og 20-24 tommer bredt hadde blåbærspruten stått ut av den, så den hukgang som her viste sig, nok alltid måtte ha vært artig å overvære.

ET HERLIG ELGLENDE

Fra Sørli gjorde vi en avstikker til Løken, og kom så over Brønnene og Granavollen til Styggedal, hvor ingeniør Christian Vig og disponent Aanesen villigen hadde stilt sin udmerkede hytte til min disposisjon. Der på Granavollen traff jeg denne siste og konsul Bertelsen, som hadde sitt tilhold på Steinsvollen, og der mitt parti hadde fått kløven inn, som kom en halv time senere. Efter at noe mat var inntatt, dro vi opp i Spira.

Det er et herlig elglende der, gran og bjerk, rogn og selje tett i tett der på jordmarken i brattlendet, med gulnet bunn av gress og bregner og lauv, og der vi kom opp i høiden - myrsøkk og småhauger bortimellem, med små og større vann, og overalt skinn skog og lurvete sukkertopp-graner og marken imellem belagt med mørske fall.

Her var det villmark, stemning fra gamle-tiden, hvor topp og tras lå der urørt, mens nu kvist nyttig-

Styggdal - jakthytta innerst i Holleia, som Th. Bache skriver om. I dag er gammelskogen fellt rundt hytta.

gjøres mangede og får det hele til å gi et alt annet enn idyllisk inntrykk av hva skog og villmark er.

Men hverken beiting, spill eller skubb sås. Kuns et enkelt gammelt spor, det var det hele.

NOE STORT OG OPPHØIET

Søndagen satt vi ut på formiddagen på Bortås, hvor vi tilbragte halvannen time i venting på at Johan Tufts los kanskje ville titte innom oss, men som tok retning mot Biksrud, hvor vi hørte dunkene av fire skudd.

Det var artig å høre den losen, det var som liv i øde marker, som en hilsen fra mine beste hunder fra før og de kamerater som da fulgte. Den låten er egen og elektriserende, det er som noe stort, opphøiet følger med den, som stemmer en inn under villmarkens storhet og urørthet fra første tid, hvor disse skye dyr lever i fred sågodtsom for oss tobeninger, og hvor merkene etter oss var få, som vi da var. Og klangen og røsten deroppe fra Spir-høiden gjorde tiden kort for oss der i solskinet på furuknausen. Vi satt der, som oftest tause, hver av oss nytende sine jagter på ny til de toner som ligger vårt hjerte nærmest og som kun forekommer derute i villmarken med all dens herlighet.

GRANDIOS UTSIKT

Siste dagen, den 30., drog vi østover Spir-utsikten, op en dal eller søkk jeg døpte til Huldre-høle'. For her måtte hun trives, rumpetrollet, som et sted nær Holsfjorden, hvor lokalitetene også er smakelige for henne.

På en knatt før selve utsikten inntok vi vårt måltid sammen med et par Soknedals-jegere, hvorav Feragen skulle være den ene. Hans nagler i hælene sås etterpå i sølen til utsikten.

Det gikk således til, og det var en fryd å se Ruffus (Erik Lien, kjent jeger og forteller fra Tyrstrand), som under en skrå-ås noget tiltrakk sig hans oppmerksomhet. Det var som det var fyr og flamme i ham. Han vred sig hit og han vred sig dit, lettet sig op og huket sig ned, til han fikk klart for sig hva det var som rørte sig. Han var som en indianer og blev igjen forvandlet, rolig og sikker som alltid, da det kom: «Det er folk.» Straks fikk vi syn på mannen ved en putt, hvor han fylte kaffekjelen sin og drog opover. Om en stund var vi i prat med dem deroppe på knatten og hadde en hyggelig stund der rundt nyingen, med den aller herligste utsikt over markene under, hvor bjerken ennu skinte gult i solens glans.

Spir-utsikten er grandios, om enn den på Kongens Utsikt og Dronningens på Krokkleven er mere storslått og kanskje også mere smilende, med Steinsfjordens øyer og vikene under i Tyrifjorden. Men her lå Holleia under oss, med Væleren som vi satte over på opmarsjen - Væleren som er forløperen til Tyrifjorden og Holsfjorden, dypt inn under de høie mørke åser.

Og basen til å berette var Erik Lien, som med sine 70 elger på sin bak hadde mangt og meget å gi til

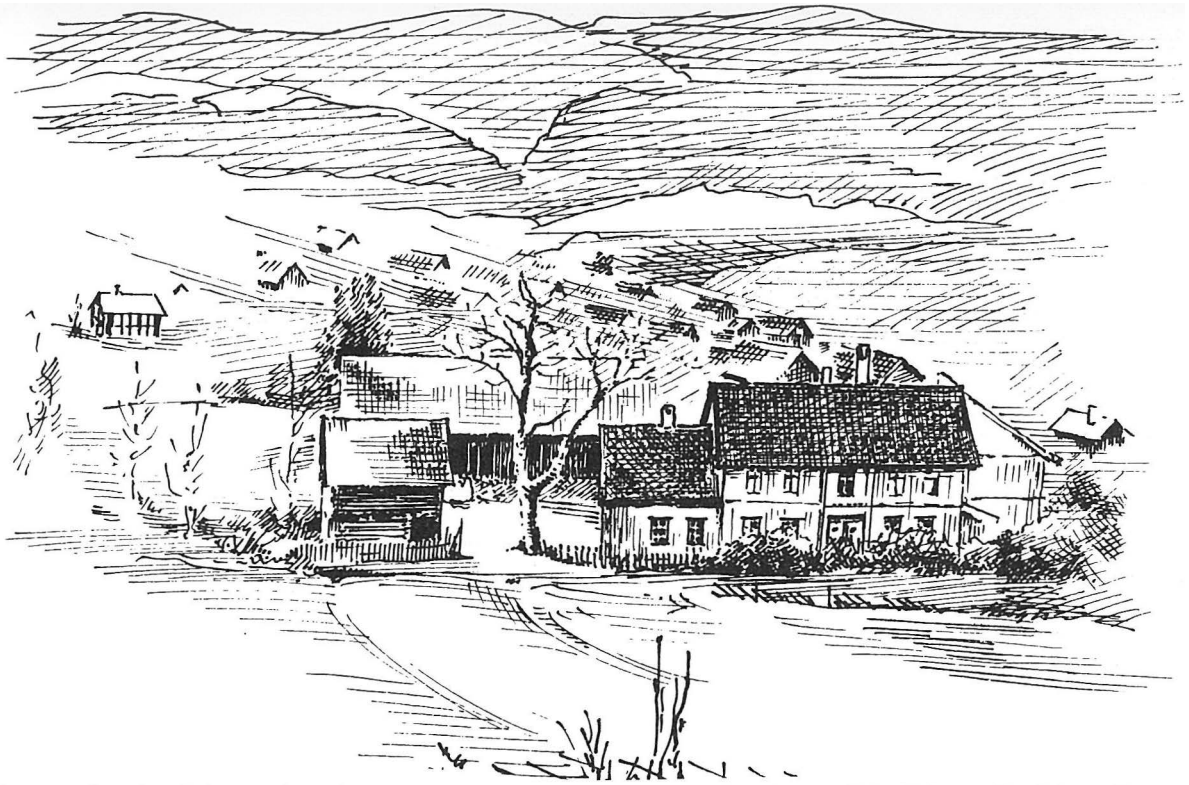
beste. Veggene gjenlød av hans skarpe stemme og vår alles latter, der han demonstrerte snart et, snart et annet av de mange ekstragavante tilfelle han på sine turer var kommet ut for.

MED DUNDER OG TRAMP

Til slutt tar vi med en spennende beretning om et elgfall i Baches «herlige» Holleia fortalt med konsulens egne ord og vendinger:

« - Jeg var kommen indpaa op-paa Aasen. Det var tætskogs helt ned hvor Standen var ved Aasens Fot, og steilt opover. Jeg foretrak at avvente Begivenheternes Gang, da Aamodt (mangeårig skogbestyrer Gotfred Aamodt, bosatt på Nakkerud) vel snart maatte være indpaa ogsaa. Jeg hørte det traske dernede, og fræse med Stands indimellem av Losen. Det var saagodtsom stille, Veirdraget næsten umærkelig, saa selv om en var aldrig saa aktpaagivende paa fra hvilken Kant Veiret kom, vil det som Regel føre til Støkking under slike Forhold, at smyge sig indpaa. Jeg vidste Aamodt ikke var saa nøieregnende med Veirkastene, og gjerne brukte den Taktik at dra svint indpaa, hvilket jeg medgir mange Gange kan føre til Skudd, naar Lokalitetene dertil indbyder. Imidlertid vidste det sig denne gang, at Aamodt var kommen indpaa dernede ved Foten av Steilheten, i motsat Retning av hvor jeg stod. At staa slik i Spænd og høre Traakket nedunder sig, naar en har tatt en Beslutning, er herlig. En vet at Maalet er naaet, at Tiden vil gjøre Resten. Selv om jeg hadde været alene, jeg hadde ikke villet forandre Stilling, ti Losens Gang var i min Retning. Men det drøiet endnu en god Stund, til der til og med blev stilt. Saa hørte jeg Dunder og Tramp, og op av Tætheten kom en Okse springende 20 skridt fra mig. Efter skuddet svingte den til venstre langs Steilheten, og saa paafulgte et Brak og Leven av Domp og Fald og Brækking av Trær under Rullingen, som gjentok sig Gang paa Gang, og varte og rakk til Kolossen hadde naaet Foten, hvor Aamodt stod og saa paa det hele. Det hadde været et Syn at se, og Veien etter sidste Reis viste sig i mange Aar, som et Skred var gaat der.»

Blaafarvverkets legebolig, Doktorgården, med Nymoen i bakgrunnen. Tegning av Geir Helgen etter fotografi av L. Præsterud.

Kai Hunstadbråten:

Nervefeberepidemien på Modum

i 1832-1833

«Smitsomme Febersydomme – af Almuesmanden saa kaldet Sot eller Sottesyge – ere saa almindelige i Norge, især i de norden- og vestenfjeldske Egne, at de sjelden tiltrække sig nogen Opmærksomhed af Andre, end den nærmeste Omgivelse, og omtales derfor neppe uden i de af Lægerne til Overøvrigheden afgivne Rapporter og i de til Regjeringen aarligen indsendte Medicinalberetninger» (1).

Slik innleder legen ved Blaafarvverket, Ludvig Holberg Arentz sin artikkel i legetidsskriftet Eyr om nervefeberepidemien i Modum i 1832-1833.

Ludvig Holberg Arentz (1796-1836) var sønn av underkirurg ved Bergens kommunale sykehus, Samuel Arentz og Anne Christine Alm. Han var født i Bergen 30/8 1796. Etter foreldrenes død påtok brigadelege Wilhelm Johannes Schwindt (1766-1826) seg å sørge for hans oppdragelse.

1816-1821 var Arentz ansatt som kompanikirurg ved Bergenske Brigade, fikk permisjon til Universitetet i 1817, tok preliminæreksamen i 1818 og medisinsk eksamen i 1821. I dette året ble han utnevnt til distriktslege i Senja, i 1826 til korpslege ved Sognske nationale Jægercorps, og i 1828 ble han ansatt som privat lege ved Modums Blaafarvverk. Arentz døde på Rikshospitalet 17/2 1836 av lever sykdom og bukvattersott. Han har skrevet flere artikler om medisinske emner (6).

NERVEFEBER

Sykdommen opptrådte først i den søndre delen av

bygda, så i den nordøstlige, deretter i den østlige, så i den vestlige og til slutt i hele Modum. Arentz skriver at den har «yttret sig under forskjellige Complicationer, deels som reen nervøs¹⁾, stundom som putrid²⁾, endelig som katarrhalsk³⁾ og rheumatisk⁴⁾ Nervefeber; dog har den nervøse Form været den meest fremstikkende» (1).

På enkelte steder har den «hersket spidemisk og nedlagt hobeviis, imedens den paa andre har angrebet sporadisk og nedlagt hist og her enkeltviis.»

Han skriver videre at sykdommen har «vedværet en usædvanlig lang Tid og anfaldt et stort Antal Individuer», og han forteller at foruten de syke som han har gitt legehjelp for det offentlige og på vegne av amtsfysikus (92 personer), har 635 av «Blaafarvverkets Personale» vært angrepet (385 på verkets grunn og 158 utenfor verkets grunn).

«Sykdommen viste sig i disse tretten Maaneder med ulige Heftighed og af ulige Sygeantal. Hos Sognets Almue udbrød Sykdommen først, og det

første epidemiske Tilfælde indtraf i April og Mai 1832 med fem Syge, et andet i Juni og Juli med elleve, et tredie i August med ni, et fjerde i September med sex, et femte i October med fjorten, et sjette i November og December med fire, et syvende i Marts 1833 med fjorten, et ottende og det sidste i April og Mai s.A. med ni og tyve Syge» (1).

Blant Blaafarveværkets personale opptrådte enkelte tilfelle i juni 1832, og tallet økte utover sommeren. I oktober var sykdommen alminnelig utbredt, og den varte uavbrutt hele vinteren.

Hvis den først var kommet inn i et hus, ble som oftest alle angrepet. Når noen ble friske, ble andre syke. Derfor fant man på slike steder sykdommen i forskjellige stadier, og «hos Nogle var Feberen i Avance, imedens den hos Andre var i Retraite; En rallede med Døden, hvis Lee (= ljà) de beenradlignende Reconvalescenter nyelig vare undslupne, imedens et femte Slags – Skrantende – allerede bare Spiren i sig til det udbrydende Onde» (1).

Arentz skriver at han gjerne skulle ha ført nøyaktige pasientjournaler og opptegnelser under denne epidemien, men han har ikke hatt tid til det. Hele formiddagen var han opptatt med å motta sykerapporter, med konsultasjoner og utdeling av medikamenter, om ettermiddagen reiste han i sykebesøk, og om kvelden og utover natten tilberedte han medikamenter.

«Hertil kommer og det Ufuldstændige og Upaalidelige, som disse Journaler vilde afgive, efterdi jeg ikke daglig kunde besøge alle Syge, ja Mange fik jeg end ikke Leilighed til at see, men maatte behandle dem efter Beretninger» (1).

Idag kalles denne sykdommen tyfoidfeber. Den er kjent fra lang tid tilbake og har spilt en betydelig rolle i alle lands sykdomshistorie i tidligere og i nyere tid. I de seinere år er den gått mye tilbake som følge av bedre hygiene og bedre kunnskaper om og forståelse av sykdommens spredningsmåte.

I Norge har tyfoidfeber vært hyppig helt opp til omkring siste århundreskifte. Fra denne tid er antallet av tilfelle gått jevnt tilbake. Men det har også etter år 1900 forekommet ganske store epidemier på Vestlandet og særlig i Bergen.

Den store utbredelsen av tyfoidfeberen i tidligere tider skyldtes tyfoidbasillens spesielle spredningsmåte, idet denne er knyttet til forurenset vann, melk og mat med smittebærende avføring fra pasienter eller smittebærere (7).

Inkubasjonstiden er i alminnelighet ca. 14 dager, men den kan variere fra 3 dager til 3-4 uker. Sykdommen pleier å begynne snikende og med ubestemte symptomer. Den syke klager over hodepine, nakkestivhet, tretthet, appetittløshet og generelt illebefinnende. I løpet av få dager må den syke som regel gå til sengs med feber. Feberen stiger, og tilstanden forverres. Etter hvert utvikler det seg væskefylte utslett og kraftig diaré. Pasienten blir sløv, og det kan oppstå farlige tarmblødninger. Ofte finner man komplikasjoner i lungene, i hjertet og i andre organer (4).

De som er fortrolige med tyfoidfeberens snikende

begynnelse og ubestemte symptomer, mener at diagnosen, selv med nåtidens hjelpemidler, ofte kan være vanskelig å stille. Man vil derfor ikke undres over at det tidligere ikke var lett å skille denne sykdommen fra andre febersykdommer. Av denne grunn er det nesten umulig å danne seg et noenlunde korrekt bilde av hvor og i hvilken utstrekning sykdommen tidligere opptrådte.

På grunnlag av de beskrevne symptomer (feber, belagt tunge, småblødninger i huden, hoste, liggesår, forvirringstilstander, hørselsforstyrrelser osv.) mener imidlertid Larsen og Imhof å kunne fastslå at nervefeberen på Modum var en flekktyfusedemi, forårsaket av en rickettsiabakterie og overført av lus. Slike epidemier forekommer gjerne under dårlige hygieniske forhold som f.eks. i krigstid, i gamle fengsler og i tidlige industrisamfunn (5).

Fra medisinsens historie vet vi at folk i tidligere tider var svært plaget av farsotter som til dels hva symptomer angår, minnet om tyfoidfeber. Men disse sykdomsbilder er ofte så ubestemte at det er umulig i dag å si med sikkerhet hvilke sykdommer det dreide seg om.

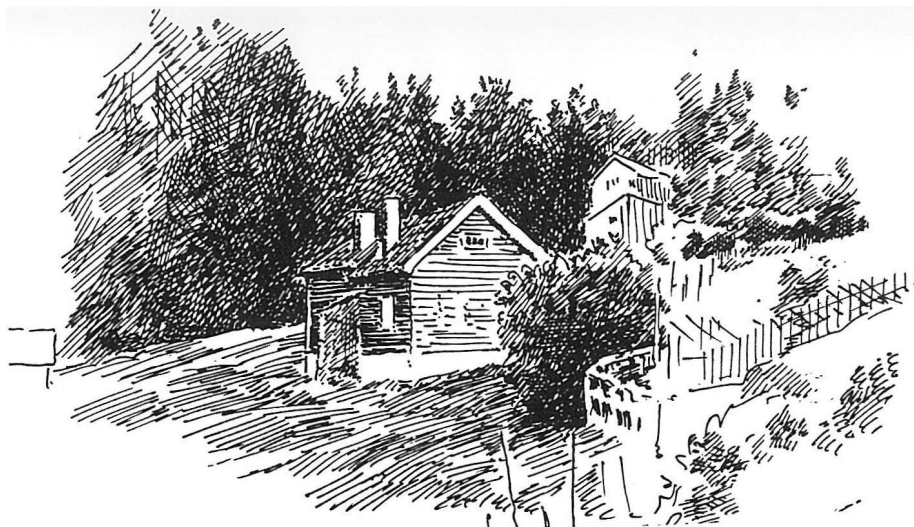
Først i midten av det 17. århundre kan man blant de mange «febre» og «pestilenser» skille ut enkelte som hadde sikre likhetstrekk med våre dagers tyfoidfeber. Men det var faktisk først langt ut i det 19. århundre sykdomsbildet ble alminnelig kjent.

Om sykdommens forekomst i Skandinavia før år 1800 vet vi svært lite. Det var ytterst sparsomt bevendt med legekunsten i Norge før mot slutten av det 18. århundre. Våre meget sparsomme opplysninger om tidens farsotter skriver seg vesentlig fra legfolk, som ofte nøyer seg med å anføre navn på de sykdommer som omtales.

I de utrykte medisinalberetninger fra leger like etter år 1800 finnes ofte omtalt febre med blødninger og stor dødelighet. Likeså synes det som om tyfoidfeberen, nervefeber som den nå ble kalt, herjet sterkt, særlig blant de militære i nødsårene 1808-1809.

I det norske legetidsskriftet Eyr omtales en nervøs feberepidemi i Kristiania sommeren 1826. Og i den offisielle beretning om helsetilstanden i 1828 kan vi lese at «den Sygdom, der i de senere Aar vist sig som den mest herskende i hele Riget, er Nervefeber». Videre opplyses det at denne «hos en Del Subjecter er gaaet over til Forraadelsesfeber» (4).

Vi må huske at på denne tid kjente man ikke til bakterier og hadde derfor ikke kjennskap til smittemåter og smitteveier, slik vi gjør idag. Men man skjønnte at sykdommer kunne være smittsomme og at motstandskraften kunne være forskjellig hos forskjellige mennesker, «thi hvor Syge og Friske maae opholde sig sammen i et og samme Værelse, ja som oftest endog dele Senge med hinanden, der maae naturligviis alle Beboere vorde befængte, saafremt der gives mindste Receptivitet for Smitten,» skriver Arentz i sin Beretning. Derfor er det lettere å bekjempe epidemien om sommeren enn om vinteren, for om sommeren har man så å si hus i hver busk, og de syke kan legges i uthus, i låver og på

Blaafarveværkets sykehus, Sygehuset Pladsen, Tegning av Geir Helgen etter gammelt fotografi.

kornloft, «ja, om fornødiges, under aaben Himmel, beskyttede ved et Telt.»

Arentz mener at epidemien i det store og hele må sies å ha vært «meget godartet». Men af et så stort antall syke er det naturlig at det forekommer flere farlige og ondartede tilfelle. Av 635 syge ble 601 helbredet, og 34 døde, «hvilket Resultat deels maa tilskrives Sygdommens gode Charakter i det Væsentligste, deels Patienternes fortræffelige Natur i at komme Kunstens Bestræbelse til Hjælp» (1).

Og så skriver han til slutt:

«Ligesom Alt i Naturen har en Grændse og efter store Anstrængelser paafølger en Hvile, saaledes har Man efter denne Sygdoms Ophør glædet sig ved en overordentlig god Sundhedstilstand, der nu i et Aar har vedvaret og fremdeles synes at ville vedvare en Tid» (1).

Om årsaken til epidemien kan vi lese følgende: «Hvad nu Aarsagerne til denne Epidemie betræffer, da er jeg ganske overbevist om, at hverken Veirliget, eller Fødemidlernes Beskaffenhed, ligesaa lidt som Folkets Levemaade i Almindelighed har frembragt samme. Den maa ene og alene tilskrives en epidemisk Constitution i Luften. Forsaavidt Man hypothetisk kan antage, at Elektriciteten har Indflydelse paa de i Atmosfæren expanderte Smitte-stoffe, fortjæner at bemærkes, at Man i Sommeren 1832 næsten ikke bemærkede noget Tordenveir her i Modums Sogn, da det dog ellers i Sommermaanederne pleier at være usædvanligt hyppigt i disse Egne» (1).

KOLERA

Arentz antyder også at kolerasmitten «som før den Tid allerede havde viist sig i Omegnen, kunde have forandret sin Natur og overgaaet til disse Febre.»

Det siktes her til koleraepidemien i 1832-1834, bl.a. i Drammen. Så vidt man vet, var dette første gang den såkalte asiatiske kolera viste seg her i landet. (2).

I denne forbindelse ble det i flere norske byer innrettet sykestuer for kolerapasienter. På Blaafarveværket fikk man tre slike sykestuer: en i Storhaug (i nærheten av Skuterudflata) med fire senger, en i

Ververud (like ovenfor Storhaug) med fire senger, og en like syd for Nymoen (Sygehuset Pladsen) også med fire senger, altså i alt 12 senger.

Det er nok også sannsynlig at noen lettere tilfelle av kolera (fra Drammen) kan ha vært feildiagnostisert. «De fullt utviklede cholera-tilfeller var lette å diagnostisere, men de milde tilfeller kan like gjerne ha vært diagnostisert som diarrhoe, dysenteri eller nervefeber» (3).

FOTNOTER:

¹⁾ som er knyttet til nervesystemet, dvs. omtåkethet, forvirrings-tilstander osv. «Nervefeber» brukes ofte om sykdommer i tyfoidfiebergruppen, fordi slike symptomer kan forekomme der (forf. anm.)

²⁾ forrâtnelsesfeber (forf. anm.)

³⁾ av katarr = infeksjon i slimhinner, særlig i luftveiene (forf. anm.)

⁴⁾ lidelser i ledd og omgivende ved (forf. anm.)

KILDER:

1) L. H. Arentz: Om en i Modums Sogn, Budskeruds Amt, fra April 1832 til Juni 1833, herskende Nervefeber-Epidemie - Eyr, bd. 9, Christiania 1834.

2) Lizzie Irene Knarberg Hansen: Koleraen i Christiania i 1853. - Seksjon for medisinsk historie, Universitetet i Oslo (Dr. avh.). Oslo 1985.

3) Lizzie Knarberg Hansen: Personlig meddelelse 1991.

4) Peter M. Holst: Våre akute folkesykdommers epidemiologi og klinikk. - H. Aschehoug & Co (W. Nygaard). Oslo 1954.

5) Arthur E. Imhof und Øivind Larsen: Sozialgeschichte und Medizin. - Universitetsforlaget, Oslo und Gustav Fischer Verlag, Stuttgart. Oslo/Stuttgart 1975.

6) F. Kiær: Norges læger i det nittende aarhundrede (1800-1871). - Alb. Cammermeyer. Christiania 1873.

7) Th. Thjøtta: Lærebok i bakteriologi. Bd. II. - Fabritius og sønner. Oslo 1942.

Etter manges mening er dette et av de beste bilder Gulbrand Skinstad har malt. Motivet er fra kysten utenfor Romsdalen.

Thorvald F. Thorsby:
Gulbrand Reiersen Skinstad

Gulbrand Skinstad ble født den 28. september 1872 og hadde heimen sin på Skinstad, i nærheten av Modum Bad. Og det skulle vise seg at Badet ble hans arbeidsplass i mange, mange år. Han var husmaler. – Men overlege Thaulow hadde sikkert oppdaget at det lå noe kunstnerisk i ham. – Dr. Thaulow hjalp ham slik at han reiste til hovedstaden og ble utdannet dekorasjonsmaler. Fire år gikk han på maleskole. – I denne tiden malte han også små landskapsbilder ute etter naturen i byens omegn. Det henger mange bilder etter Gulbrand rundt omkring i stuene på Modum. I ledige stunder fant han fram malesaker og fant motiver ute i naturen. Rundt omkring Badet – nede ved Snarumselva. – Kaggefossen malte han utallige ganger. Ja, noe av det siste han malte, var Kaggefossen. Gulbrand viste meg et lite bilde som han hadde malt av Kaggen i 1898. Dette malte han om og om igjen – kopierte seg selv. De bratte bakkene ned fra Kaggefossen med malersaker ble for tungt når alderdommen kom. Bjørkealéen i Badet malte han flere ganger.

Han satt opp et lite hus ved siden av den røde

tømmerstua på Skinstad. Malebua kalte han den. Der hadde han fin utsikt vestover. Gyldne solnedganger bakom blå-fiolette åser. Her malte han utallige bilder. Vår og sommer – høst og vinter. Gamle låver og hus. – Våren med flekksnø var noe av det fineste han viste. –

Jeg traff Gulbrand en gang i den gamle forbruksforeningen i Vikersund. Ryggsekken på den ene skuldra – og på hodet hadde han en gulaktig stråhatt. Det var en fin sommerdag.

«Du får ta en tur, snart,» sa han. –

Noen dager senere syklet jeg opp der. Kjøkken-døra sto på gløtt. Jeg hørte noe som kokte på ovnen – småkokte. Det luktet poteter. Jeg banket på døra, men da ingen svarte, gikk jeg rundt på gården og tenkte at han var ute et sted. Om en stund gikk jeg tilbake og banket på, for han var ikke å se. «Kom inn», sa det. Gulbrand hadde like så godt sovnet en stund, han, mens potetene kokte. –

Jeg studerte malerier i stua hans, mens han spiste. Det var en del gode bilder der. Noen bilder var fra omkring århundre-skiftet. Han fortalte meg at han hadde blitt antatt på Statens høstutstilling. To

av bildene var fra før 1900-tallet. Jeg ville gjerne knipse noen bilder og bad Gulbrand ta det beste bilde i stua med ut. Men da ville han ha greie på hvem jeg likte best. Og jeg valgte bjerketre i høstfarger. Jeg tok flere foto, bl.a av den røde stua hvor han sitter på terassen. Den røde stua til Gulbrand brant ned en del år senere. Det var trist for den var fin. Hvordan det gikk med bildene, vet jeg ikke.

Litt senere på sommeren var jeg der oppe. Jeg hadde med malesaker. I en skogkrull i nærheten malte vi en skigard, en del trær – og et gløtt ut mot et jorde. Vi pratet om farger. Gulbrand hadde den formening at fargene ikke var så gode som før. Grønnfargene særlig. – Men jeg tror at det var synet som hadde sviktet en del.

Vi malte også en gang oppe i malebua. Da viste han fram et lokk av en sigareske. Der var det malt gul-brune – gyldne kornstaver med tykk farge. Lagt på lag i lag som et relief.

Håkon Kongsrud hadde besøkt ham en gang. «Han var god til å male, gutt,» sa Gulbrand.

Noe jeg har tenkt på mange ganger siden, det var at Gulbrand kunne også fått anledning til å reise til Paris og blitt kunstner. Dr. Thaulow ville kostet på ham utdanning der. Men Gulbrand tenkte lenge over dette tilbudet, sa han. «Je var vel itte moden nok te å reise dit. Så det ble det itte noe av.»

Gulbrand sto veldig høgt for Thaulow. Pålitelig og flink var han. Han var kanskje for meget stedbundet. Dessuten hadde han bra malejobb i «Badet», i nærheten av sin heim. Kanskje han gjorde rett? Ingen vet. Å være kunstner var ingen dans på roser – den gangen.

En annen Modum-kunstner som hadde sin utdanning i Paris, ved Dr. Thaulows hjelp, sa det slik: «Malelivet er et herlig liv, men ikke når man må ha det som levebrød».

Gulbrand Skinstad

Gulbrand malte bilder i sine fristunder. Og det holdt han på med til han var gammel. Synet sviktet en del. Det ser man tydelig i fargene fra hans senere bilder. Det er vel slik med alle malere at man taper både lys og kraft når man blir gammel.

Som dekorasjonsmaler fikk han mange oppdrag. I en av salene i Modum Bad malte han et vakkert tak. Og silkefaner malte han flere av.

Gulbrand Skinstad døde den 8. juli 1958.

Olav Sørensen: Guttorm Bjøleru og bokken

Det var ei ti han Guttorm hadde så svær jeitebukk. Denna hadde'n moro me, å lot'n gå my laus.

På Bjøleru hadde dom ein åpen brynn på gåls-plassen, slik det var vanli a gammalt no hver stann bortover. Så var'e på sommer'n ein dag, at'n Guttorm kom over går'n med ein tomsekk i hanna. Detta fekk bokken se, å laga si te for å renne på'n. Men han Guttorm var væl vår bokken, han, å passa på å fekk stelt se bortve brynn.

Der kom bokken. Guttorm tverrhevde si te sies, å bokken jikk hustups te brynn! Men da var'n skamfull i flere da'r etterpå, jeitebokken!

Så drog de si te slåtten, å ein dag så dreiv'n Guttorm å drog fram hesjestæur unner låven. Han var svær å lang, han Guttorm, å hadde fått hue gått inn-unner låven å bakein skikkeli i være. Detta hadde bokken sett. Der visste itte'n Guttorm o're a de, så fekk'n si ein styvar bak, så'n vart rent som ein kile alldeles fast innunner lagølve.

Men han jole visst itte bokken sin no etterpå, han Guttorm. Dom var busser på i vis, karane, så han regna det vel jussom som takk før sisst!

Fortalt av Andreas Haraldsrud sist i 1940-åra.

Fløtningsmannskap ved Geithus omkring 1930.

Thure Lund:

Spredte glimt fra vassdraget og fløtningen

Fra eldgammel tid har vassdragene med elver og fjorder vært brukt til ferdsel og transport. Dette gjelder både når menneskene den første tida skulle ta seg inn i landet, og når tyngre frakt som ved og tømmer skulle fraktes over lengre avstander. Vi vet ikke helt sikkert når tømmerfløtningen i en mer organisert form tok til, men noen holdepunkter finnes. Blant annet ser vi i et brev fra 1338 at abbeden ved Hovedøen kloster (som sammen med Kongen hadde interesser i laksefisket i Døvikfossen) skriver at en bonde på østsida av elva ble pålagt å oppføre et bolverk av horisontalt liggende stokker og feste dette så sterkt med stein at det ikke kunne gi etter for sterk flom. Brevet peker ellers i retning av at et eldre slikt bolverk er tatt av flomvannet, og at hensikten med det har vært å regulere tømmeret gjennom fossen. Det finnes en tømmerkontrakt fra 1340, der en bonde fra Eiker forplikter seg til å drive fram et kvantum hugne bjelker og bord til en forretningsmann i Tønsberg. Partiet skulle fraktes fra Eikern, ned Vestfosselva til Kobberviken ved Drammen.

På Modum var det mye fin last på de fine furumoene. Det er grunn til å anta at det ble levert bjelker og hugne sperrer og bord herfra, og at dette er bakgrunnen for abbedens pålegg om bolverket i Døvikfossen.

Den første tida var nok mengden av det som ble fløtet, heller beskjedent. Planker og bord ble jo framstilt ved at man benyttet kiler og kløvde rett-kløvde tømmerstokker. Deretter benyttet en breie teljøkser eller biler til finpussen. Noe av tømmeret ble nok også fraktet som rundlast og «foredlet» i Drammen før det ble sendt til Holland og England med skip.

OPPGANGSSAGENE

I første del av 1500-tallet kom oppgangssagene til Modum. Ved Åmot var jo forholdene så ideelle som de nesten kunne bli. God tilgang på tømmer fra tre vassdrag og passe store fossefall med sikkert vann slik at man ikke var avhengig av flomvannet for drifta. Rike forretningsfolk og selveste Kongen kastet sine øyne på det nye industrieventyret som var i

gang. Og i 1558 skaffet Kongen seg forkjøpsrett til alt tømmer over hele Modum og Sigdal. Den gang var det bygget tre kongssager på grunnen til Buskerud gård, likesom rikmannen Peder Hanssøn Little på Fossesholm hadde tre sagbruk ved Åmot.

Men bøndene bygde også mindre sagbruk rundt om i bygda. I de mindre elvene var det såkalte flomsager som ble benyttet hver vår. I 1545 bestemte Kongen at bøndene skulle betale tiende av alle sagbruk. Dette vil si at hvert tiende bord skulle leveres til kronen. Denne skatten slapp de privilegerte sagbrukene ved Åmot å betale.

I tillegg ble bøndene i Modum og Sigdal pålagt å fløte tømmer og trelast til Drammen. De slapp ikke unna disse påleggene selv om det var i travleste onna.

Dette pliktarbeidet ble hardt for bøndene, selv om de tjente bra på trelasthandelen. Selv om de måtte betale tiende, hadde de anledning til å selge trelast, og ingen nektet dem å kjøpe varer på skipene i Drammen.

På denne tida økte tømmer- og trelasthandelen med Drammen kraftig, og Drammen ble faktisk den største trelastbyen i landet. Og en stor del av lasten, både av tømmer og trelast, kom igjennom Modum.

FLØTNINGEN

Det foreligger ganske gode beskrivelser av hvordan planker og bord fra sagbrukene ble fraktet nedover vassdraget. Ved Kongssagene var det fire sagbruk ved Simoas utløp i Storelva. Det lå to på hver side av elva. På begge sider gikk det vannrenner tett forbi bordstablene og ned til elva. Det ble bundet sammen 12 til 24 bord (avhengig av tykkelsen) til såkalte knipper. De ble bundet sammen med «viur» og slått ut i elva etter hvert som de ble ferdige.

I elva ble disse knippene samlet sammen og bundet sammen til flåter. Disse bordflåtene ble deretter fløtet bare noen få hundre meter ned til Døvikfossen. Der ble de løst opp igjen, og bordknippene ble sendt utfor fossen i ei renne. Deretter ble knippene samlet sammen igjen ved Heftahengslet ved Skotselv. Derfra gikk flåtene til Hellefoss der hele prosessen måtte gjentas på nytt. Men det hendte også at bordknippene ble revet i filler ved Hellefossen, slik at man måtte samle sammen løsbord helt ned til Steinberg før man fikk flåten i orden slik at den kunne leveres i Drammen.

Under store flomperioder kunne det gå riktig ille med bordfraktene. I 1553 ble det utgiftsført 53 tylvter bord som er «sønderslagne» i Døvikfossen. I 1621 forårsaket også flommen store tap. I juni d.å. gikk hele 43 1/2 tylvt bord tapt. Roar Tank skriver i Modum historie at fire karer fra Vikersund fraktet 6 tylvter og 5 stk. master og bjelker fra Vikersund til Drammen og fikk 19 daler sammen for jobben på egen kost. Vanlig arbeidsbetaling for fløtningen var 1 ort for en tylvt tømmer fra Vikersund til Åmot (ca. 80 øre.)

Det hendte også at det kom til konflikter. I 1528

måtte en sagmester ved Åmot betale 5 tylvter bord som mulkt etter et slagsmål.

I 1656 ble det reist sak mot Nils Sørensen fra Vikersund, som ikke hadde greid å holde en avtale om å få fogdens tømmer over Tyrifjorden og til Vikersund til riktig tid. Saken ble oppklart da to bønder fra Vikersund, Michel Hval og Harald Smed, vitnet at de hadde sett at havnefogd Ebbe Hansen på Bragernes selv hadde sluppet tømmeret fra hengslet uten deres vilje!

Tømmerfløtningen hadde en veldig utvikling i disse første hundre årene etter at sagbrukene kom i drift. Etter som fløtningsmengden steg, måtte det bygges hengsler flere steder. Langtømmer og bjelker ble fløtet løst gjennom Modumfossene og ned til Kverk, der det ble satt i flåter til de forskjellige kjøpere. Men det hendte det kom så store mengder at det hopet seg opp så hengslet sto i fare for å bli sprengt.

Det var arbeidssomt og dyrt å frakte tømmeret over lange avstander. I 1733 ble det reist kritikk mot bjelkehandelen for at den gikk med underskudd. Dette førte til at det ble forbudt å hugge bjelker ovenfor Kverkhengslet. I Modum var det derfor ei tid ikke lov å hugge annet i skogen enn ved og bygningstømmer til bruk i bygda. Dette rammet jo Modum ekstra hardt, og i 1766 sa amtmannen Anders Fjellsted at en stor del av de privilegerte sagbrukene bare er på noen få familiers disposisjon, og som med hendene i fanget tar den største del av amtets skogeffekter for en skampris og til ruin for de mange lidende skogeiere og bønder. Etter at et lignende angrep kom fra amtmannen i Oppland, ble omsider bjelkehogstforbudet opphevet i 1790 etter å ha vart i 57 år.

Etter som årene gikk, ble det dannet en egen klasse av arbeiderne som drev med fløtningen. De ble ofte nevnt i forhold til det arbeidet de drev med.

«Greven», den siste slepebåten i Tyrifjorden.

Mannskapene som fraktet tømmer fra elva og opp til sagbrukene, ble kalt tømmerdragere. Det var ofte motbakke på slike steder, og det måtte benyttes hest i arbeidet. Mannskapene som fløtet bordflåtene, ble kalt bordførere, og på samme måte var det bjelkeførere. Arbeidet var så oppdelt at hver fikk sine spesielle jobber. De fleste var sesongarbeidere, men mange hadde nok litt jordbruk eller annet å spe på med.

MOT VÅR TID

Det var stadig konflikter mellom almuen og sagbrukene om elva. Stadig mer ble fløtet, og transporten av korn og andre ting etter elva ble skadelidende. Spesielt høyesterettsassessor Peter Collett på Buskerud var misfornøyd med tilstandene.

I 1806 fikk Buskerud ny amtsmann. Dette var grev Herman Wedel Jarlsberg. Han klarte å få partene til å bli enige. Han skrev i et brev den 7. januar 1807 at han hadde befart Drammens vassdrag opp til Vikersund og sa at det hersket nesten utrolige uordner og misbruk i fløtningsvesenet som åpenbart strider mot uttrykkelige lovbud. Han sammenkalte partene til et møte, som endte med at Drammensvassdraget fikk sin faste fløtningsadministrasjon. Vedtakene som ble gjort, ble stående som lov og vedtekter for fløtningen i vassdraget helt til 1921.

For fløtningsadministrasjonen ble Modum det viktigste arbeidsfelt de første årene. Det ble vedtatt en regulering av tømmertransporten fra Vikersund, Snarumselva og Simoa gjennom hengslet ved Åmot. Det ble anlagt hengsle i Bergsjø som samling for bjelkelast og opp til flere utbedringer av flaskehalsen i Gravfoss. Her stod det engang et tømmerparti på 10.000 tylvter i en knute. Det var noe å ta fatt på! Det ble også foretatt renskninger i Wigerfossen, og det ble utbedret en del hengsler ved Vikersund. Likeså ble Jørgen Cappelen Darjes, som bodde i Vikersund ansatt til å bestyre fløtningen fra Vikersund, gjennom Bergsjø for 400 kroner året. I det hele tatt viste grev Wedel Jarlsberg seg å være en særdeles handlekraftig person.

Alt så lyst ut, men det ble krig og uår som stakk kjepper i hjulene for mange. Men likevel kom trelasteksporten forholdsvis heldig gjennom krisen. Kongen tillot nemlig eksport til England, og handelen tok seg opp igjen (1809). Med krig og uår fulgte nye problemer. Det var tømmerstyverier som ble mer og mer plagsomme. I mars 1813 ble det ansatt to inspektører for å få slutt «paa det misbruk der skjer ved å bortta og opphugge de handlendes merkede bruk.» Plakater med tilsagn om belønning for å avsløre tømmerstyverier ble slått opp. Og det het at «Om noen ekstra utgifter til spionering er fornøden, da godtgjøres Dem samme foruten en betaling av 20 riksdaler til den som angir slikt tyveri».

Etter hvert som trelasthandelen økte, ble det behov for nye tiltak for sortering av tømmeret. I 1816 ble det således anlagt ei sorteringshengsle i Askimvika på Østmodum. Her ble all saglast sor-

tert ut og stukket ut til sagenes private hengsler ved Vikersund. En lignende hengsle ble satt i stand ved Solumshengslet i Simoa.

DAMPSKIPENE KOMMER

Fra midten av 1830-årene ble det innledet en ny epoke i vår historie. Da kom dampen, som senere, etter 70-80 år, ble avløst av elektrisiteten. Tidligere var tømmertransporten over Tyrifjorden foregått med seil eller såkalt vinding. I 1837 ble det bygget en dampbåt på verkstedet ved Øen i Hønefoss. Det var en liten båt på 10 hestekrefter. Den fikk navnet Kong Ring og var den første dampbåt som var bygget i Norge. Den ble satt inn i tømmertransporten, men tok også med seg passasjerer. Og de måtte nok ha god tid! Men det var i hvertfall en stor middag på Gladvedt hotel for skogeiere og trelasthandlere som var møtt fram for å se den første tømmergrima bli buksert ut på fjorden.

Det viste seg snart at Kong Ring med sine ti hestekrefter var for liten til å dra tømmer over fjorden. Den ble bare etter noen få år avløst av en større båt, Kong Halvdan. Senere kom stadig større båter inn i tømmertransporten over Tyrifjorden. Først «Anna Kolbjørnsdatter» og «Sigurd Syr.» I 1875 kom Grev Wedel som var en, etter datidas forhold, stor båt, som kom til å prege fløtningen over fjorden i mange år. I 1912 ble nok en båt satt inn, nemlig «Jarl». Så sent som i 1951 fikk Tyrifjorden sin siste båt, nemlig «Greven», som bare ble benyttet i 14 år før all tømmertransport ble overlatt til bilene. De veldige tømmergrimene som lå ved Vikersund hver vår, er borte for alltid, må en tro. Eller?

I dag er tømmeret borte fra våre vassdrag. Hengsler og lensedopper ligger enkelte steder som minner etter gammel virksomhet. Transportmidlet var billig, men med stor arbeidsinnsats og mye svinn. En arbeidsgruppe som vurderte fremtidens tømmertransport først på 1960-tallet, kom til at det ville bli billigere å transportere alt tømmer med bil. Og slik ble det.

Med det ble «brøtningskara» borte. Og det var ikke få av dem, i 1950 var det 49 faste brøtningskarer i Bergsjø, 20 var ansatt i transporten over Tyrifjorden (ikke så mange fra Modum), mens det var 10 i Snarumselva og Simoa.

Etter at skogsbilveiene kom fra 1939 og opp til vår tid, er også brøtningen i småelvene borte. For Modum var det bare Kvernelva på Vestre Snarum og Hennåa i Holleia som hadde slike tradisjoner. Simoa og Bingselva må vel regnes som «større vassdrag».

KILDER:

Kilder for denne artikkelen:

Sigfried L. Eier: Fløting og trelasthandel.

Roar Tank: Modum historie

Marit Vatsvåg Loe: Drammensvassdraget, fløting, trelasthandel og Steinberg hengsle.

Rune Martinsen:

Spreke karer

Det går adskillige historier på folkemunne over bygdene. En type historier det finnes mange av, er gjetord om karer med uvanlige krefter. I Gamle Modum for 1988 kunne vi lese om Store-Per i Bingen og kjempekraftene hans, og rundt Vikersund går ennå historiene om Anders Gulbrandsen Brunnes (1846-1903) og Thomas Gulbrandsen Øverby (1849-1920).

Anders og Thomas var brødre, og sønner av Gulbrand Andersen Brunnes (1803-1871) og Elline Thomasdatter Skredsvig (1815-1878). Som eldste sønn overtok Anders etter hvert farsgården på Brones, og dreiv ei tid også som skysskar i Modum Bad (G. M. 1987, s. 33), mens Thomas, eller Thommes, som moinga sier, kjøpte og dreiv gården Øverby. Begge disse gikk for å være uvanlig sterke; bl.a. skal Anders en gang ha satt skulderen under bufferten på ei stakevogn som hadde sporet av på Vikersund stasjon, og løfta den på sporet igjen. Thomas gikk ofte fra mølla i Geithus helt hjem til Øverby med en 50 kilos mjølsekk på nakken, og satte den ikke ned før han var hjemme – enda så mange han møtte på veien som han måtte prate med. «Nei, da bare hufsa'n på si og fekk sekken over på den andre aksla ei stønn,» forteller barnebarnet Torbjørg Christiansen.

ANDERS BRONES OG HUSPOSTILLEN

I åra omkring 1900 kom det nå og da en kar tel Modum som hette for Nordbekk. Han resste rundt med sitt eie sirkus på somrane, og sjøl opptrådde'n som sterk mann. Blant anna så reiv'n kortleiker tvert over med bare henda.

En gang utlova'n en premie på 50 kroner tel den som kunne stille opp og gjøra kunststøkket etter'n. Det var jo my peng den gangen, så det var nok de som prøvde si på detta au.

Han Anders på Nord-Brones var kjent for å være grådig sterk, og en søndags formiddag kom det en dellegasjon fra bygda tel'n for å få'n tel å stille opp mot denna Nordbekk'n. Han Anders satt og leste i huspostillen sin da dom kom, og likte itte no særlig at dom kom og forstyrra'n i lesinga. Derfor så lot'n som'n itte hørte, og leste bare vidare som før. Men karane orda frampå igjen om'n itte kunne tenke si å være med dom, og for å få erta'n opp litt, så la dom tel at det å rive over en hel kortleik, det var nok no en helst måtte hetta Nordbekk for å kunne rå med.

Han Anders blei stadig mer irritert over all denna masinga, og da dom itte ga si, sprakk det tel slutt for'n: Han slo huspostillen sammen så det smalt, reiv'n tvert over – med skinnbind og alt – og hevde bettane i veggen!

Da lot dom'n Anders få være i fred.

Ja, det var enden på huspostillen på Brones.
(Etter Arne og Olav Sørensen)

ANDERS BRONES OG STEIN' I SANDTAKET

En gang var'n Anders ute og gikk si en tur, og kom forbi sandtaket på Brones. Der dreiv det no'n karer på med en svær stein dom sku ha opp, og sleit med vågastenger og taljer og greier. Da dom fekk se'n Anders, var'e en ta karane som ville holde litt ap med'n, og skreik tel'n at «du får komma hit og hjelpe oss litt, du da – du som ska være så sterk!»

Han Anders skjønnte godt at dom dreiv gjøn med'n, men han gikk da bolat og kikka på å dom dreiv med. «Ja – di får fløtta litt på dere, da karer,» sa'n Anders, og dermed kræbba'n neri hølet og skauv denna digre stein' opp på kanten te dom. Men da holdt karane fred, for da fekk dom virkelig se å for krefter det budde i'n Anders Brones.

Så kræbba'n oppatt sjøl, flira tel karane, og skubba stein' neratt i hølet. «Ja, karer,» sa'n Anders, «nå kan di prøve sjøl!»

THOMMES ØVERBY OG TØMMER-KJØRINGA

Før i tida kalte vi det Sagavika der det seinere hette for Grandvika (ja, det er jo fylt igjen alt sammen der nå!), for da låg det ei sag der med kjerrat og greier. Og det lå alltid bønnstokker utafør der – my fint tømmer.

Han pappa (Andreas Martinsen, 1886-1966) hadde søkt om å få dra opp no'n a dom, og tel det arbe fekk'n låne hesten tel'n bestefar, han Thommes Øverby. Han pappa arba i Vikersund-mølla i den tida, og detta var jo like ved, så etter'n hadde satt i gang mølla, hente're han rusla neri vika og dro opp en stokk.

En gang var'n bestefar me'n, og da dom hadde fått lessa på et par grove stokker på stuttingen, hadde hesten litt problemer med å få kommen i gang. Han bestefar tok tommene og ga hesten et forsiktig rapp over einen for å få'n tel å ta i skikkelig. Detta såg to byfruer at'n gjole. «Fy sånt dyreplageri,» sa dom. Detta hørte'n bestefar, og så dyrekjær som han var, så gnog det'n at dom syns'n plaga hesten sin.

Da tok'n øksa og hogg'a i den eine stokken. «Ja, vi får vel ta i begge, da Blakka,» sa'n bestefar, og så røska'n lasset framover så hesten nesten datt på knea. Da holdt dom fred, kvinnfolka.

Ja, han rygga han pappa óg, da!
(Etter Arne Martinsen, barnebarn av Thomas Øverby).

Jon Mamen:

Lauritz Stangs dagbok

Lauritz Stang var sokneprest i Nore, senere i Botne. Han var sønn av Thomas Stang, sokneprest i Modum 1865-75.

Jernbanelinjen fra Drammen til Vikersund ble åpnet i 1866.

Den 29 juni 1867. Fra Kongsberg om Morgenens med Skyss til Haugsund, derfra paa Jernbanen til Vikersund Station. Denne nye Jernbanelinie overordentlig smuk, gaar flere Gange over skummende Fossefald og langs den skinnende Elv, som tit og ofte titter frem mellem Granskoven og Brugene langs Linien. Og med slig en *Fart*, som det gaar! Næppe ser du en Fos foran dig og tænker, maaskje med en hemmelig Gru paa, hvorledes du skal komme over den, – du faar knap Tid til at kaste nogle Blik ned i Fossen, før du lykkelig er over den, og Toget bruser videre opover langs Elven. Dette er noget andet end at skrangle i en Kariol med en Skysshest foran opp igjennem *min* Dal. Og dog!? Ja, der er den gamle Verden med dens Fred, Ro og Idyl, som dog kan blive kjedelig nok i Længden, her den nye, moderne med dens Larm, Jagen og hverdagslige Travelhed. Hvilken av disse Verdener er at foretrekke?

Paa Skiftet Kr. (Krona) i Nærheden af Jernbanestationen og 1/4 Mil fra mine Foreldres nye Præstegaard var ingen Hest derfra fremmøtt uagtet mit Telegram igaar. Det var ikke fremkommet. Maatte derfor tilsige Skyss ogsaa der. Men hvilken Trafik var der ikke der, medens jeg maatte vente på Skys-sen? Fulstændig som paa et stort Hotel siden Jernbanens Anlæg. Kom endelig til Præstegaarden kl. 12 Middag. Far og Mor blevne meget ældre, den første ogsaa meget magrere, men begge vel fornøiede. Mit Telegram indløp først efter min Ankomst. Angivelig Liniebrud, – Stor Naturskjønhed der; Præstegaarden, selv smuk, bygget i nyere Tids Stil, med store Vinduer, hvidmalet og 2Etages – en ful-

stændig Kontrast til det gamle Skjærerede på B. Præstegaard – ligger smukt med Udsigt over den brede Dal med den store Elv i Bunden, paa den andre Side mørk Granskov og noget til høire høie Aase, ovenfor hvilke et *Sneffeld*, der ofte blive forvexlet med et af de mange saadanne i mit Præstegjeld.

Senere ud paa Dagen kom onkel Fredrik, der havde faaet revet sig løs for et par Dage fra det Departement, hvis Chef han er; han spurgte, hvorledes det var gaaet paa det nys tilendebagte Amtsformandskapsmøte, hvorpaa jeg da beretter det Væsentligste; .....

Den 30 (2.S.e. Trf.) I hovedkirken, hvor Far forrettede. Ret mange Mennesker i Kirken, men maadelig Kirkeorden der; enkelte gik ut *midt under Prædikenen*. Far afbrød sig engang og sagde fra Prædikestolen skarpt: «Hvis der er flere, som ville gaa ud, ville de saa behage at gaa ud paa en Gang.» Hans Formand i Embetet havde Ord for at være en særdeles veltalende Prædikant, besynderligt at ikke han fik vænnet Menigheten af med denne Uskik. Kirken stor, af Sten og forsynet med *Orgel*; min Kirke, af Træ, gammel og faldefærdig samt *uden* nogen saadan Luxus som Orgel. I Kirken *der* hang der over Kordøren 2 Kaarder, som krydsede hinanden; en eiendommelig prydelse i en Kirke, har der vært 2 Riddersmænd, som have udfægtet en Strid med Kaarder i eller udenfor Kirken?

Temmelig sterk Varme omkring St. Hans, men siden kjøligere. Ude paa Bygderne savner man Regn, Agrene staa derfor daarlig der.

Thure Lund:

Litt om rosemaling på Snarum

Kilder: Intervju med Andreas Løvli 1962, Arne Hov 1972.

Ifølge ovennevnte skal Hans Sørensen Bråthen, som døde i 1891, fortalt at den vakre rosemalingen i storstua på Lofthus var utført av Ole Pedersen Lofthus (1774-1820). Han skulle ha lært rosemaling av ringeriksmaleren Peder Odnos. Beskrivelsen av rosemalingen på Lofthus er i korthet slik:

I taket er det et fragment av Kristi oppstandelse, båret av engler. Rundt taket er det en bård med roser. Veggene er dekorert med akantusranker med slanke furuer, blandet med litt vilskap fra vindfall-

trær. Det kan godt være motiv fra Lofthusbrenna iflg. Arne Hov.

I omgangsskolens tid ble det holdt skole i denne stua, og de vakre maleriene kunne nok virke distraherende på mange elever.

Hans Sørensen hadde sagt at han ofte satt og beundret englene i taket og studerte rosene i skoletimen. Samtidig kunne ogsaa lassekjørere fra Hallingdal komme med sine lass og raste i gården. Når det så var vanlig husstell i samme rommet, kunne det bli mye som avledet ongene fra å følge med i tung kristendom og litt regning.

Olaf Skretteberg (1880-1975) kjørte malm fra gruvene til Haugfoss (Blaafarveværket) da han var ti år ¹⁾

Han far, som hette Kristian Olsen, ærbete på Blåfærjeværket, Gruva, det kan je huse. Je kjørte mælm da je var ti år. Da hadde det bynt å dabbe av der. Men det var nokså mange da, serru.

Vi hadde hest, og så hadde vel 'n far ti på si den-na kjøringa. Og så måtte je kjøre aenhver dag, je. Du veit, je hadde skoern. Så tente je 2 kroner og 16 øre dagen.

Det var itte no ærbe, før det hadde je itte gredd. Vi fekk itte lov å lesse, før det var 'i kånst å lesse, før dom hadde skuffer, og så stilte dom denna der-re på, før du veit, de sku itte søkke isammen no. Vi måtte stå og glana på.

Det var dissa guttane som pukka stein. Den kjø-
te vi ifrå Gruva og ut te Haugfoss, to vendinger om dagen. Og dissa guttane som pukka, dom hadde før tynna, og så målte dom kassa da, serru, som vi hadde.

Je huser mange som kjørte, men je trur dom er borte. Han Guttorm Bjølgerud, far hass Kristian Bjølgerud og 'n Jens Petter Brunnes, han kjørte, og en Ola Krogsrud her uti, han kjørte der. Å, det var mange, serru.

Å, nei, huttetu å je fraus, gutt. Det er merkelig at 'n lever. Je hadde itte gredd det nå. Je hadde itte vøri god før det. Je var tæla je, serru.

Det var 'n Kristen Brekke som hjålppte meg. Han hadde hest og budde på Skuterudsetra. Det var sprekk fant, gutt. Han kjørte føre, og så dangla den-na hesten je hadde, etter da. Men vi fekk itte lesse non av oss, men han måtte lesse av, og det gjorde 'n på den måten at 'n hadde ein handspiker som 'n tredde under remmene,²⁾ og så berre velta 'n over. Før den kassa den høldt berre med ei trosse den, serru. Dom hadde mål på kasseslean, å mange tyn-
ner det var.

Je huser det var i' pukkverk nedi der, og det låg like nedi dæln (dalen) der, og da vi kom med mælmen ovante, så måtte vi kjøre ner i den bakken. Det sto litt oppi.

Han Kristen kjente je godt, og kjerringa hass hette Trine, huser je. Skuterudsetra var en liten gård det, serru. Han hadde en tre-fire kuer og hest, og sauer og. Det var rektig pent oppå der, serru.

(uttalen av navn: Kresstjan, Kressen, Bjøleru, Brones)

KILDER:

- 1) fortalt i intervju med Nils Drolsum og Kai Hunstadbråten 1966.
- 2) de to langtrærne på fotstykkene (fjetrene) over meiene på kjelke og slede.

Jakob Andr. Samuelsen:

Peisen

Peisen var som ei heil lita verd for seg i gamal tid både for vaksne og ungar. Det var utruleg all den moro ungane kunde ha der vinterveldane, når berre dei fekk vera i fred for dei vaksne.

Dei største gutane slo kråkesmell på peishella so folk skvatt so dei heldt på å rulle av krakkane. Dei som hadde kunstnargivnad teikna dei fælaste bilete med kol på dei kvite peisvangane. Men so kom dei vaksne og brukte seg, og så laut dei små kunstmålarane nøgje seg med å teikne på hella.

Vart det so skikkeleg mørkt, kunne ein «bole verme». Ein pinne med glo i enden for som eit olja ljon gjenom lufta og laga dei raraste teikningar som nokon kunde sjå. Men so var ho kloke gamlemor ute med sur svall um at huset kunde brenne ned, og so var det slutt på den moro med.

Men so vart no ho mør blid att då det leid på, og då fekk dei kantøflar og grov ned i oska til dei vart steikte. Det er noko med den beste mat som finst.

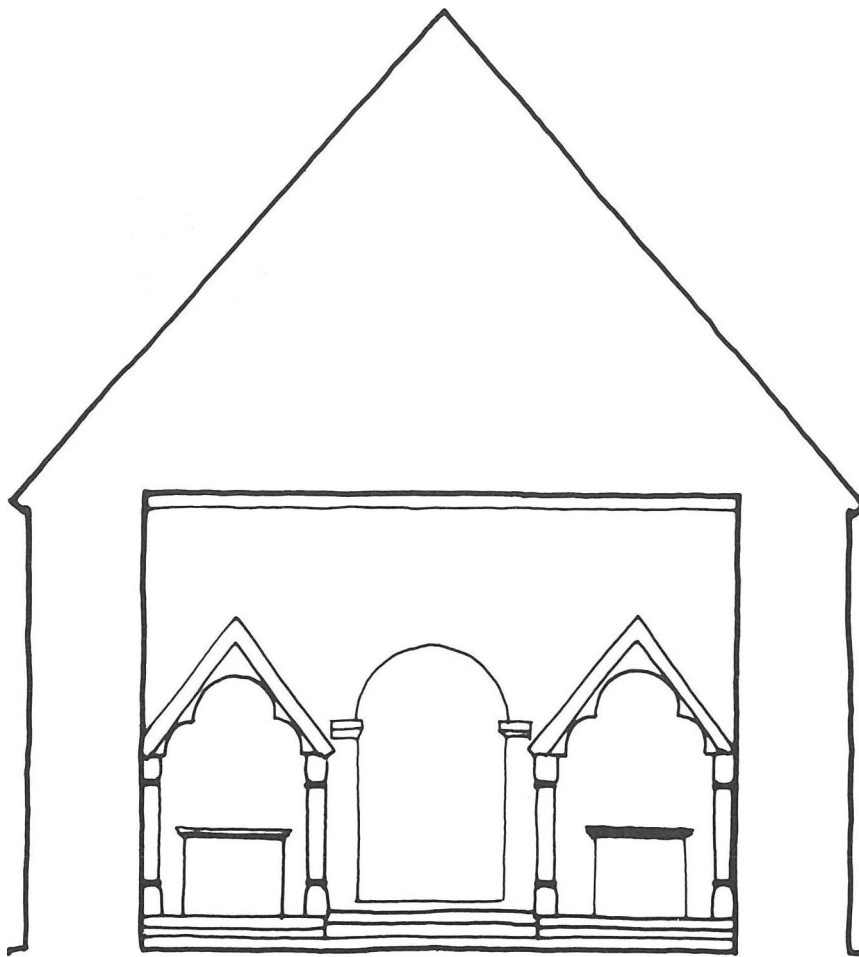
Prim er au sværande god når han vert steikt på

den rette måten attmed glørne, men primbeten må duppast i vatn fyrst, skal smaken verta rektig.

Alt slikt og mykje anna kunde peisen brukast til, og no er 'n burte (skrivt 1927).

Idyll ved peisen, tegning av Geir Helgen.

Vike kirke, rekonstruksjonsforsøk. Snittet viser skipet mot øst med kordør og to sidealtere.

Nils Drolsum:

Vike kirke ble bygd på Kong Sverres tid

Efter middag begav de seg på kirkevei tre dager i uken. Det var vår over dalen og bygden. Jordene begynte å anta en lys grønnfarge, og bekkesuset ble sterkere fra de bratte skogliene. Slik hadde det også vært i uminnelige tider bakover. Men mens man tidligere samlet seg ved gudehovet, så var det stenkirken der oppe på bakkepynten som nå var møtestedet. I kirken ventet prest, kors og sakrament som gikk i spissen for en prosesjon som sang litianet med brennende kjerter i hendene.

Moingene feiret sine gangdage. Nå anropte de sin nye Gud om at «bortvende alt ondt og velsigne folk og land, særlig med hensyn til aker, eng og budskap.» Det var en utpreget vårfest. Ingen tenkte noe nærmere over hvordan denne festen hadde vært feiret før. Opprinnelsen hørte hjemme hos syd-europeiske folkeslag. I Modum hadde festen lett slått rot «hvor diskultusen hadde et gammelt hjem.»

Men gangdagene var noe mer enn gudstjeneste og kirkelig høytid. Under samværet benyttet folk anledningen til å handle med hverandre og sette opp kjøpekontrakter.

Møtestedet var Vike kirke. Noe lengre syd lå nok en kirke, Heggen. Ingen kan med bestemthet fastslå

hvem av de kirkehusene som er eldst. Heggen ligger nord for Hovland - Vike nord for Disen. Det betyr at en av kirkene må ha vært tredningskirke (menighetskirke), mens den andre har vært høgende kirke (privat kirke), som etter hvert ble annekskirke.

Etter at kirkeruinene på Vike er restaurert, og det høsten 1991 ble holdt en katolsk gudstjeneste der, har interessen for denne spennende kirkehistorien i Modum våknet til nytt liv. Hvem av de to kirkene er eldst?

Mange har vært tilbøelig til å tro at Heggen har vært tredningskirken. Men så tidlig som i 1924, hevdet historikeren Anneken Pettersen i en omfattende utredning det motsatte. De viktigste argu-

menter for hennes påstand er:

1. Tingstedet må ha vært på Vike gård.
2. Vårfesten faller sammen med disekulten.
3. Det er fastlagt i en del av diplomene at en hel del mennesker deltok i gangdagene ved Vike. Det er ikke nevnt noe om dette ved Heggen.

Det er få håndfaste fakta om Vike kirkes opprinnelse. De viktigste er et notat av biskop Jens Nilssøn fra 1595, der han forteller at kirken var bygd av stein, og at den hadde spir. Og at den da notatet ble laget, lå øde. I 1862 forelå en beretning om at kirken var 40 alen (ca. 25 meter) lang med et halvrundt kor.

FRA KONG SVERRES TID

I Dr. H. A. Thaulows samling, som er under Drammens Museums forvaltning, finnes et par defekte krucifikser som det er grunn til å tro skriver seg fra Vike kirke, skriver Anneken Pettersen i sin beretning. Et av disse har høy kunstverdi. Etter sitt stilpreg stammer det fra siste del av det 12. århundre, omtrent fra Kong Sverres regjeringstid.

Etter reformasjonen var det slutt på all form for gudstjenester i Vike kirke. Og tidens tann fikk snart anledning til å tære på de gamle kirkemurene. Povel Huitfeldts stiftsbok fra 1570-årene nevner kirken, uten at man får noe nærmere rede på hvilken tilstand den er i. Så sent som i 1595 noterer tidligere nevnte biskop Jens Nilssøn i sin visitasbok: «Til Modum er to annexer. Den ene heder Nykirke. Den anden annex heder Snarum. Ennu her foruden er der en sten kircke med spir paa er øde, ock saa godt som forfalden. Den ligger i nord 1/2 fiering fra hofuit kircken. Och heder samme øde kircke, Vige kircke.»

TIL STEINBRUDD

Fortsatt i følge Anneken Pettersen hører man intet mer om Vike kirke i de nærmeste 100 år. Men i 1697 inntreffer en begivenhet som blir skjebnesvanger for det gamle gudshus. I dette år ble Heggen kirke ombygd og utvidet. En ny ving ble satt opp ved kirkens nordre fløy. Dessuten ble det murt opp et nytt sakristi. Av gamle beretninger vet man steinen til disse arbeidene ble hentet fra Vike kirke, og fra den tid ble det gamle kirkestedet nærmest å betrakte som et steinbrudd.

Det av kirkens inventar som ikke kunne brukes på annen måte, blant annet de to før omtalte krucifikser og Johannes-statuen, ble antakelig ved denne leilighet overført til Heggen kirke. Der ble de plassert på kirkeloftet hvor tidens tann for hardt fram mot klenodiene. Den i følge Anneken Pettersens detaljerte beretning var det også andre ting som fulgte med til Heggen kirke. Blant annet gjelder det et hode av stein, «en uhyggelig mellomting mellom dyr og menneske», som ble plassert utvendig på kirkemuren i det vestre hjørnet, hvor det kan sees den dag i dag. Det heter seg å være den onde selv som er blitt manet ut av kirken, men kun hodet har trengt gjennom muren. Kroppen sitter igjen.

Anneken, datter til arkivar Luce Hinchsh var med under utgravningene av Vike kirke i 1969.

Dørene fra Vike-kirken med blant annet Olavsspændingen kom derimot til gården Østre Vikersund - det gamle sundsted - hvor de har vært benyttet som inngangsdører i mange år.

UTGRAVINGEN

Sommeren 1969 ble det satt i gang utgraving av de gamle kirkeruinene på Vike. Utgangspunktet for dette arbeidet var resten av det nordøstre hjørnet av bygningen, ca. 1 meter over torven. Framgangsmåten som da ble valgt, forklarer arkivar Luce Hinchsh hos Riksantikvaren, som ledet arbeidene, var å arbeide seg fram i ytterkant av nordmuren, det vil si å gå fra det kjente til det ukjente.

Etter en ukes arbeid hadde man fått det ytre omriss av kirken mot nord, vest og syd. Det som gjensto, var østpartiet som tilsynelatende var klart avmerket i nord, med en vel bevart mur.

Luce Hinchsh' konklusjon på utgravingen er følgende:

Kirken har vært bygd av gråstein, med innslag av murstein. Den fulle bredde har vært 23 meter. Skipets lengde har vært 15 meter og bredde 11 meter, mens koret har vært åtte meter langt og syv meter bredt. Dette angir utvendige mål. Murtykkelsen har vært gjennomsnittlig 1,50 meter.

Utgravingen viste også at kirken har hatt tre altere - ett hovedalter i koret og to sidealtere i skipet på hver side av koråpningen. Skipets gulv har vært av tre, mens korgulvet var av stein. Utgravingen viste at Vike kirke er bygd i annen halvdel av 1200-tallet. Muligheten for at en eldre kirke har stått et sted utenfor den nåværende ruinen, står åpen. På dette punktet har utgravingen av Vike kirkeruin ikke løst spørsmålet om hvorvidt Vike er eldre enn Heggen. Bare en utgraving under Heggen kirkegulv kan kaste nytt lys over problemstillingen som Anneken Pettersen tok opp så tidlig som i 1922.

Forts. s. 47

Den gamle hovedbygningen på Brevik som ble revet i 1920.

Thure Lund: En storgård blir til

Leter en etter gårdsnavnet Brevik i matrikkelen for Modum, vil en bli litt forundret over at navnet figurerer som bruksnummer 2 under halvgården Haug. Fra gammel tid var Haug og Strand to middels store gårdsbruk som inntil 1663 var i Kirkens og Kronens eie. I 1663 solgte Kronen sine parter i eiendommene, og Haug ble kjøpt av den mektige fogden på Buskerud David Sinclair. I tur og rekke ble Haug bosted for tre fogder, Daniel Knoff, Truls Knoff og Nicolai Becher. Truls Knoff kjøpte også opp Strand og samlet gårdene til ett. På Strand ble det satt opp et flott herskapshus, som senere ble flyttet til Brevik, som altså var en del av Haug.

MARIA SOMMER LA GRUNNLAGET

Maria Sommer var nest eldste av seks døtre til lieutenant Johan Sommer som bodde på Østre Viken ved Vikersund. Hun giftet seg første gang med Hans majestets fogd Nicolai Becher, som bodde på gården Strand ved Åmot. Han døde imidlertid etter kort tid. På den tida var Herman Poulssøn sogneprest på Heggen og var eier av flere

gårder i bygda. Han var gift med Maria Sommers yngre søster, Lisbeth Sofie. Også hun døde ung, og det ble til at sognepresten giftet seg med enken på Strand og hadde med seg en ti år gammel sønn, Johan, inn i ekteskapet.

Ekteskapet med Herman Poulssøn varte bare i få år før også han døde. Da satt Maria igjen med stesønnen og eierdelene til den tidligere sognepresten. Maria Sommer giftet seg enda to ganger. Først med fogden Poul Knoph og senere med enda en prest fra Heggen, Christen Christophersøn. Med alle sine menn fikk Maria Sommer stadig mer gods og verdier inn i familien og som med tid og stunder gjorde Johan Hermanssøn til en av bygdas rikeste menn. Foruten sine mange jordeiendommer var han aktivt med i trelasthandel og hadde interesser i sagbruken. Da Johan Hermanssøn var 25 år gammel, var han sammen med sin stemor eier av (foruten Strand/Haug/Brevik) Komperud, Jelstad, Østre Viken, Aslaksby, Formo, Disen, Natvedt, tre Glitredeler, Svarverstolen og Spone.

Maria Sommers søster Allhed ble gift med Fredrik Pedersen Klæboe. Også disse var nesten like store eiendomsbesiddere, og familien Klæboe-Sommer hadde veldig økonomisk makt i bygda i første halvdel av 1700-tallet.

Johan Hermanssøn døde i 1750, og gården Strand/Haug gikk ut av Sommerslekten i 1765. På den tida gikk også slektens mange eierinteresser i gårdsbrukene ut over Modum ut.

Johan Hermanssøn ble boende på gården inntil sin død i 1750.

I 1774 ble eiendommen kjøpt av Peder Gulbrandsen. Han var den første av den mektige Gregersen-slekten som eide Brevik (som gården etter hvert kom til å hete) fram til 1911. Det er ikke tvil om at disse mektige familiene hadde andre interesser enn jordbruket til å skaffe seg rikdom. Skogene betydde sikkert mye. Det kan vi utlede av at Johan Hermanssøn kjøpte tre av gårdene i Finnemarka, og ellers sikret seg eierdeler i gårdsbruk med skog i Modum. I 1711 ser vi at det sammenlagt på Strand og Haug var tre hester, åtte melkekyr og 12 sauer. Riktignok ser det ut til at det er satset mer på jordbruket i en periode fram til 1803. Tellingene da viste at gården hadde sju hester, 27 melkekyr og 21 sauer. Noen år senere ser vi at det er sådd 18 tønner korn. Dette skulle vel svare til omkring 100 mål åker eller så.

Den gang var det en mengde arbeidsfolk på gården. Vi ser at det er et sagbruk på nordsida av elva, et tegleverk (sammen med Collett på Buskerud), bekkevern, tjæreovn og tømmerlense. Fra 1842 har gården også landhandleri med kongelig bevilling fra 1866 og en skysstasjon som ble drevet av familien Gregersen helt til 1910. Både skysstasjonen og hotellet på andre sida av gata tok mot gjester som skulle overnatte – og det hendte det ble kamp om kundene. Hotellet ble drevet av baron Gudbrand v. Gregersens slektning Othilie Gregersen.

Da Gudbrand v. Gregersen overtok Brevik i 1900, hadde nok gården vært dårlig drevet en del år. Det spørs om ikke alle interessene som lå til gården, gikk foran hensynet til gårdsdrifta. Gregersens bestyrer Andreas Hansen mente baronen måtte regne inntil fem år for å få gården i hevd og for å få opp en god besetning, og at dette ville koste penger. Og på tre år kom Breviks besetning til å bestå av 37 melkekyr (hele 70 storfe på båsen med smått og stort), det var åtte hester i jordbruket og tre faste skysshester. I disse årene ble det også innlagt elektrisk lys (fra Haugfoss) og lagt en vannledning slik at det ble vann i både bolighuset og uthusene. Hansen klaget i et brev til baronen i Budapest at hele gården Haugs dyrkede jordareal var gjenvokst med skogkratt eller utlagt til beite. Hele gården og de svære slettene på Brevik ble også grøftet. Alt kostet penger, og baronen var tydelig misfornøyd med at ikke gårdsbruket greide å bekoste alle utgiftene. I 1905 sa Hansen opp og forlot Modum.

Samme år kommer Niels Koren Lund til Brevik som bestyrer for baron Gudbrand von Gregersen. Lund var en sterk og fornuftig bestyrer som baronen hadde tillit til. Men da baronen døde i 1910, bestemte slektningene at gården skulle selges. Etter at Johan Poulsson hadde sittet med gården i fire år, ble den overtatt av Modum kommune i 1914.

LIVET PÅ DEN GAMLE GÅRDEN

Niels Koren Lunds datter Else Marie skrev i 1971 en artikkel i Drammens Tidende og Buskeruds Blad om livet på Brevik i disse første årene av dette århundret. Vi gjengir endel bruddstykker av hennes lange artikkel:

– Det var i 1905 jeg så den gamle gården for første gang. Der lå en liten lav hovedbygning, en bryggerhusbygning i to etasjer og en stor, moderne uthusbygning med fjøs til 80 dyr og stall til 10 hester. Der var store vedskjul og rommelige vognskjul med moderne gårdsredskaper etter den tidens krav. Ja, der var til og med en selvbinder, noe som ikke var vanlig i 1905. Der var også spissleder, sluffer og karjoler m.m. Der var potetkjellere, gravet inn i jordbakken med trev over, og øverst i gården stod stabburet med to inngangsdører til mat- og kornstabburet. På mønet var det matklokke med et lite tak over.

Brevik var en stor og vakker gård, en av de største i bygda, med ca. 600 dekar dyrket jord og ca 3000 dekar skog. Strandgaten og store havnehager hørte også til gården.

På gården var det plantet mange slags trær. Vakrest var bøkeskogen når solen likesom silte seg gjennom det nyutsprungne løvet. Tuntreet var en poppel, og like ved var postkaret. Dette var blitt overflødig, men jeg fant ut at det gikk an å klekke ut rumpetroll der, og det var forresten ganske interessant.

Vinterarbeidet foregikk mest i skogen. Da kom geitedoningene fram når tømmeret skulle til elven eller til opplagsplassene.

Gjødselen måtte også ut og legges opp i store hauger. Når snøen omsider forsvant, ble det en hektisk virksomhet på gården før alt var kommet i jorden.

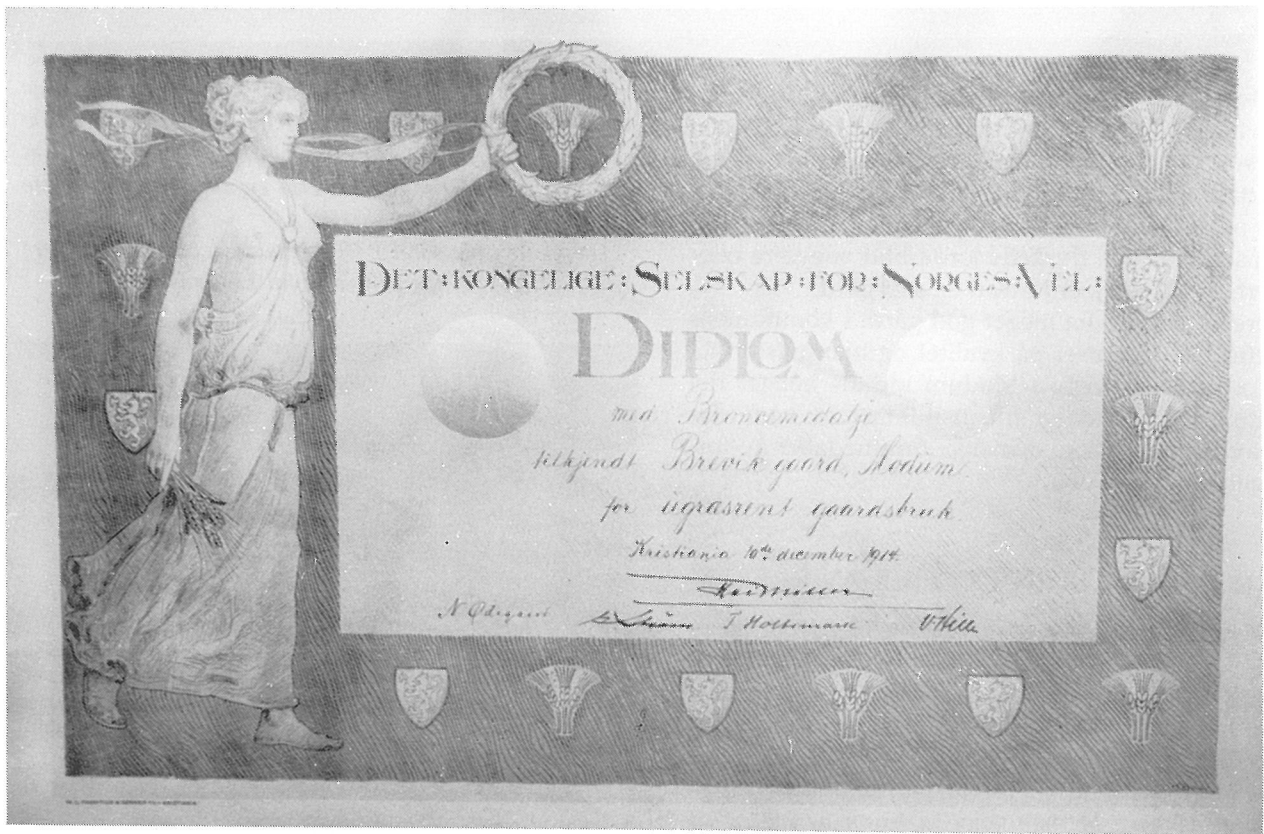
Det ble gjerne en roligere periode før slåttene kom. Den måtte også forberedes. Rivene måtte tindes, låene slipes, alle hjul på maskiner og vogner ble smurt.

I onnetidene måtte det leies ekstra folk. For ca 60 år siden var det vanlig å tørke høyet på bakken. Etter at det var slått, ble det vendt om dagen og såttet for natten, for deretter å bli slått ut neste morgen igjen. Slik gikk det til det var tørt og kunne kjøres inn. Med ekstra slåttekarer, rakstekjerringer og unge budeier ble det svært til liv på gården. Vi hadde en gårdsgutt som spilte trekkspill, og dansen kunne gå lystig i drengestuen om kvelden.

Så var det naturligvis turnipsen som skulle tynnes. En gammel regnskapsbok viser at den jobben ble betalt med 1 krone målet. Det var gjerne skolegutter som tok på seg denne jobben for å tjene litt penger.

Skuren var like viktig som slåttonna. Det ble brukt låer, slåmaskiner og selvbinder. Kornet ble rauket, trukket på sneisestaur eller hesjet. Når det var tørt, ble det kjørt inn og lagt i en stae. Så skulle kornet treskes. Fire hester ble spent for hestevandringen som dro treskemaskinen. Den første tiden

I den tida kommunen eide Brevik ble det satset på kvalitet. Her en av de mange diplomene som nå er i kommunens eie. Den er gitt for et gårdsbruk fritt for ugras. Og dette var før sprøytemidlenes tid!

var det ikke selvrensende treskeverk. Halmen ble spydd ut over gulvet, mens kornet med agner rant gjennom et hull i gulvet og ned i renselåven. Senere måtte to mann rense kornet på en rensemaskin. Den måtte dras med håndkraft. Kornet ble fylt i sekker og båret på stabburet. Alt som skulle males til dyrefor eller husholdningen, ble kjørt til Kolsrud mølle.

Bestyrer Niels Koren Lund.

Om senhøsten kom driftekarene fra Vestlandet og Hallingdal og leiet havn for noen dager. De første årene var det mest Belle-karene fra Sogn. Bølingen besto av voksne kuer samt kviger og oksekulver i forskjellig størrelse. Og da ble det handel i havna.

Det kom ofte ektepar sammen for å kjøpe dyr. Som regel var det slakt de skulle ha. Etter omhyggelige undersøkelser fant de gjerne et dyr de ville kjøpe. Så begynte prutingen mellom en munnrapp sogning og ekteparet. Og som regel ble det handel.

Det gikk mot jul, og nå var slaktingen på tur. Slakter og slaktekone var tinget i god tid. Slaktingen skulle foregå i voksende måne, for da ble maten drøyere. Det var et voldsomt slit med alt som skulle males for hånd. Det verste var jo fett og smult, så hakkebrett og rullekniv ble ofte tatt i bruk. Med Sørine som dyktig hjelper gikk alt etter fastsatt program, fra kjøtt og flekk i saltebaljer til hermetiske glass, sylter, rull, pølser og all klubben!

I min stue henger den gamle flatbrødtrinsen, en velbrukt suppesleiv og fars gamle skogskopp av tre, svart innvendig av ramsterk kaffe. Og der henger også den gamle kubjellen som gir mange gode minner etter glade dager sammen med budeiene som vekte meg tidlig om sommermorgnene for at jeg kunne få bli med etter kuene.

Og i mitt minne lever det alt sammen, og jeg vil gjerne gjøre en dikters ord til minne: «Sålenge noen minnes våre spor, har vi fortsatt liv på jord.»

Else Marie Lunds artikkel er sterkt forkortet, men den gir et utmerket bilde av en bondegård for 85 år siden.

Men vi er ennå ikke ferdige med historien om Brevik. Gården var i kommunens eie til 1932 da den ble solgt til Ragnhild Langerud. Brevik ble senere overtatt av sønnen Rolf Langerud. Melkeproduksjonen er det slutt med forlengst. Gjennom årene har grensene for den dyrkede jorda blitt snevrere etter hvert, men Brevik er fortsatt en stor gård.

Brevik er også en meget god gård. I kommunens eiertid ble det satset på kvalitet og markedsføring. På ordførerens vegg i Modum rådhus henger det kjempestore diplomer fra utstillinger av både dyr og avlinger, for ikke å snakke om medaljer av forskjellige valører.

BARON I UNGARN OG EIER AV BREVIK

Gudbrand Gregersen, som overtok Brevik i 1900, var en særdeles interessant person. Den unge Gudbrand dro ut i verden for å søke lykken som 18-åring og havnet i Ungarn i 1848. Her skaffet han seg ingeniørutdannelse og etter hvert arbeidet han seg opp til en storentreprenør med mange tusen mann i arbeid. For sin utmerkede innsats for Ungarn ble han adlet til baron og ble en rik mann.

Else Marie Lund forteller at baronen kom til Brevik en gang hver sommer. Etter bare noen dager måtte han ut å se seg om på gamle trakter. Da ble trillen trukket fram. Den var blankpusset og smurt. Blankpusset var også hestene som ble brukt, og den glade ungutten Jens var hans favorittkusk. Han holdt som regel generalprøve på gårdsplassen før baronen kom anstigende. Else Marie Lund forteller at baronen alltid reiste til den gamle damen Lisbeth i Stranda, som hadde tjent hos hans foreldre og fortsatt bodde i den gamle gården på Strand. Den sto ved århundreskiftet oppe i Strandgaten, brunbrent av sol og vind. Han holdt også på det gamle Modummålet. For eksempel reagerte han på at folkene sa de skulle spise. – Det hetter itte å spise, sa von Gregersen, det hetter å eta!

Det vakte også litt oppstuss da den gamle herren på rundt 80 år forlangte å se Bergensbanen, som da var helt ny. Det ble fortalt at han reiste over fjellet på åpen gods-vogn for å ta den nye banen i øyesyn.

Gudbrand Gregersen, som het von Gregersen etter han ble adlet, ble gift med en adelig dame i Ungarn. De hadde 18 barn, men ikke alle vokste opp. Ingen av dem ville flytte til Norge for å overta en av Modums største gårder.

Da gården ble solgt i 1911, hadde det vært seks eiere av Gregersen-slekten på Brevik fra 1774.

Baron Gudbrand von Gregersen.

Den gamle uthusbygningen på Brevik som brant like etter krigen.

Har Vikersund betingelser for fremtidig vækst?

Overrettsagfører Dedichen i Vikersund & omegns selskabelig forenings møde 21de november 1904

Naturforholdene og beliggenheden gjør, at man kan si, at stedet har betingelser for fremtidig vækst. Vi har for det første plads nok. Og i det hele og store maa vi si, at vi har gode kommunikationer. Dette er imidlertid ydre betingelser, der først kommer i 2den rekke. Vikersund er centrum i en sterkt fremadskridende bygd (Modum), hvis befolkning har gaaet meget sterkt frem. Dette er ogsaa tilfældet med stedet selv, om end ikke i samme grad som bygden. Man maa i første række ta sigte paa gode forbindelser mellem Vikersund og bygden, og det, der da i første række melder sig, er veiene. Vi maa faa god vei til Gjeithus og vei tvers gennem bygden og i det hele arbeide for veie paa alle kanter. Den oftere omtalte dampskibslinje paa Østmodum kan være bra nok; men den vil volde mange vanskeligheder og koste megen opofrelse. Der maa her borgersind til, og det maa der i det hele, hvis vi skal komme nogensteds med vort arbeide for vort steds ophjælp. Vi maa faa istand vekselvirkning mellem Vikersund og oplandene. Folk maa komme her baade for at kjøbe og sælge. Men for at oppnaa det, maa vi her i Vikersund ha en masse ting at by paa. Vikersund vil vel aldrig bli nogen by; men et stort og pent sted paa landet maa der kunne gjøres ud av det. Vi bør ikke regne med alfor fjerntliggende muligheder, som et bergværk (f. eks. paa Snarum), store fabrikker eller lignende. I visse tilfælder vil stedet nok snart vokse sig stort; men det er temmelig fjerntliggende muligheder, sm man ikke kan regne med. Man kan vanskelig mere end peke paa dem. Bergensbanen vil neppe faa nogen større indflydelse paa Vikersund; men paa flere av de øvrige distrikter, som f.eks. Krødsherred, dog, nærmest saaledes, at denne bygd blir endnu mere avhængig av Vikersund. Den vil bli vort beste opland, selv om den vistnok ikke er saa stor.

Men alle disse muligheder kan først bli til noget, naar de anvendes av os. Det vil derfor i første række komme til at bero paa vore personlige egenskaber, hvorledes stedets fremtid skal bli. Her vil vor **kjøbmanstand** ha meget at si. Med de forholdsvise gode kommunikationer, vi har, vil en klarsynt og foretagsom kjøbmandstand ha det i sin magt at gjøre det til «en saga blot,» at man reise til Hønefos, Drammen og Kristiania for at gjøre sine indkjøb. Det er sant, at der kan reises den indvending, at vi ikke er saa kapitalsterke; men med en forretningsstand, der er fuldt paa høiden av sin tid vil man alligevel kunne naa langt uden svære kapitaler. Sm det nu er, nedlægger Vikersund og omegn saa mange pene i Drammen, at det er rent trist. Selv de mindre bagateller henter vi os derfra. Alt dette, i

Drammen som drager til byen, det maa vi se til at skaffe os selv. Vi maa paa beste maade søge at udnytte de udsigter vi har; thi de er jo ikke saa overdaadigt mange.

Jeg vil her pege paa spørsmålet om oprettelsen av **ølsamlag**. Vi maa snart forsøge at komme bort fra den sneversynte fanatisme, der truer med endogsaa at gjøre os latterlige. Vi maa faa en del færre forbud og mindre av denne afskyelige tvang. Mere frihed; men «frihed under ansvar.» Avholdsfolket har gjort meget godt; men vi maa protestere mod deres mange modbydelige og usunde forbudsregler. Man er gaaet til en frygtelig yderlighed. Det er jo snart sagt kommet derhen, at det er en skam at ha en kasse øl i huset. Og som frugt av forbudene vise det sig, at vi faar overtrædelser og ringeagt for lovene. Om vi ikke idag eller imorgen gaar til oprettelse av et ølsamlag, saa er det en tanke, vi ikke bør slippe.

Som det nu er, gaar mange av de penge, der burde forbli her, til Hønefos og Drammen. Et saadant samlag vil nærmest faa en opdragende virkning, og naar man tar sine forsigtighedsregler, vil der ingen fare være i oprettelsen av et ølsamlag. Vort sted er ypperlig egnet til ophold for byfolk, og mange kan komme til at søge hid; men da gjælder det for os om at indrette os siik, at de besinder sig vel her og liker sig — trives. — Folks fordringer er voxet meget, og vi her paa disse kanter har kanskje ikke fulgt tilstrækkelig med. — **Et godt hotel** er da noget av det første, vi trænger. Det haaber jeg, nu er i sin vorden. — Og der er meget andet at ta fat paa. — **Vore gader** er jo saadanne, at det er nærmest umuligt for et skikkelig menneske at gaa paa dem, efter en regnskur. — Og vore **belysningsforholde**. Vi maa arbeide for elektrisk lys. Havde vi bare havt kapital, kunde vi faaet det snart, og om det ikke absolut vilde lønne sig den allerførste tid, saa vilde det nok komme til at gjøre det efterhaanden.

Vi ma gjøre stedet saa centralt som muligt, lægge de fleste centralinstitutioner her. Endel har vi jo allerede som jernbanestation, post, telegraf, bank osv. — Gjeithus f.eks. har ikke de samme betingelse som vi. — Det er ikke noget hyggeligt opholdssted, og det vil utvilsomt komme til at levere en stor kontingent til Vikersunds befolkning. — Vi maa vise foretagsomhedslyst. — Jeg kan ikke netop sik at jeg er synderlig begeistret for Modumds herredsstyre. — Der er visst meget smaalighed og mange rarieteter i den forsamling. — Vi bør derfor stræve efter at bli kvit Modumds herredsstyre og faa **egen kommune**. Den størst mulige grad av lokalt

selvstyre. Vort sted har gode betingelser for at kunne voxе sig stort; men Modums herredsstyre lægger os hindringer iveien. Modum vil visselig vide at holde fast paa os, hvis vi er noget at ha. Modums hjælp vil falde os dyr. Vi faar desuden haabe, at vore mænd vil udvikle sig lidt raskere, end de hidindtil ha gjort. —

Naar der spørres, om Vikersund har udviklingsmuligheder, vil jeg svare et absolut: «ja»; men lægger til, at spørsmålet er, om vi sidder inde med de egenskaber, at vi forstaar at benytte disse udviklingsmuligheder og gjøre noget ud av dem — I første række maa vi arbeide for veiene, elektrisk lys og kraft samt at skaffe kapital til stedet.

Thure Lund:
«Dyr husholderske»

Baron Gudbrand von Gregersen fulgte nøye med i gårdsdriften på Brevik, og bestyrer A. Hansen måtte hver måned sende fullstendig regnskap for driften. På høsten 1903 reagerte baronen på at husholdningsutgiftene på gården nok var større enn han mente var nødvendig og bad bestyreren se litt på dette. Fra et svarbrev den 2. desember 1903 gjengir vi følgende utdrag:

«Da jeg ved nærmere gjennomgaaelse av husholdningsregnskapet finner jeg at husholdersken har gjort inkjøp av saadanne varer som ikke i almindelighet hører inn under en hverdagslig bondehusholdning, og som hun strengt taget ikke kan siges at ha bruk for. Jeg kan nevne svidsker, rosiner, pølser, kjøtdeig, fersk fisk, sveiserost, the, sago-

gryn, risengryn, havregryn og fint hvetemel osv.

Dette er jo noget som kan undværes og som gjør at en saadan husholdning blir kostbar. Vi har jo det som trenges av gårdens produkter så som kjøt, fleisk, rugmel, byggryn, osv. Hun har jo ogsaa istedenfor at bruke bagerovnsbrød kjøpt brød hos landhandleren. Jeg har talt med husholdersken om saken.»

Vi kan kanskje smile av et slikt brev i dag. Men vi skal huske at dette var i brytningstida mellom den gamle naturalhusholdningen og pengehusholdning. Dette brevet er et verdifullt dokument fra den tidas bondehusholdning.

Thure Lund:
Stiftelse av fjøskontrollforening 1903

Bestyrer Andreas Hansen på Brevik arbeidet sterkt for å gjøre gården til et mønsterbruk. Og han hadde ukentlige korrespondanser med baron von Gregersen i Budapest. Vi gjengir noe fra hans korrespondanse med baronen da han ivret for å stifte en fjøskontrollforening i 1903.

16/2-1903: «Vi talte om at stifte en fjøskontrollforening her i høst. Saaledes tenker jeg at Brevik, Buskerud, Kongshaug og Overngaardene eller de som leverer melk til meieriet her kunne være med i en slik forening. Om kontrollforeningene har jeg ikke hørt annet enn godt. Kontrollørene gir rettledning i alt hva fodring, melking og renslighet angår. Derfor er disse paakrevet særlig hos de mindre gaardsbrukere hvor budeiene faar lov at stelle helt etter sitt eget hoved. Kan man faa en fulldyktig kontrollassistent som er inne i alt som kreves i fjøset, vil det være en lettelse og betryggelse for den som har med fjøsdrift at gjøre. »

26/9-1903: «Siden mitt forige brev har vi hatt møte her paa Brevik angaaende stiftelse av en fjøskontrollforening for søndre Modum. Vi faar da en mann som er kyndig i fjøstell, som gaar omkring i samtlige fjøs innen denne forening for at undervise budeiene i fodring, melking, røkt og pleie. Medlemmer av foreningene er A. J. Sveeas, Skibrekke, A. A. Sveeas, Refsahl, Johs. Stangbye, Buskerud, Otto Fosbye, Kongshaug, Karl Moen, Moflaten, samt eierne av Nyhus, Lerskallen, Kvisle og Værp. (navn ikke oppgitt) Til formann valgtes Andreas Hansen' Brevik.

18/11-1903: «Som fjøskontrollassistent er ansatt C. S. Seljord fra Telemark og han har begynt sitt virke og vi synes godt om ham. Han har examen fra landbruksskole. Vi har ogsaa mottaget kr. 100 i bidrag fra Buskerud Amts Landhusholdnings-selskap til opprettelse av fjøskontrollforeningen.»

Kai Hunstadbråten: Gamle navn langs Snarumselva

Etter Jakob Andr. Samuelson

Kløtiefoss er den øverste fossen. Så kommer Ramfoss. Ovenfor disse fossene lå Kløtiefosstjenn. Det er nå borte som følge av reguleringen av vassdraget.

Møkkahølsøyra ligger nedafor det gamle tresliperiet. Der ligger Møkkahølen på østsida. I brøtningen (i flommen) la det seg ofte tømmer der, som måtte ruller ut ved elverensken etterpå. Hovedløpet av elva går på vestsida.

Så kommer Skålfoss, rett ut for Lasletta (på østsida). En stor stein, Mastesteinen, nesten som et lite berg, lå der og delte elva. I brøtningen la det seg tømmer på den, så det kunne bli en stor vasa. Den ble derfor sprengt bort. Liagrunnane var en god fiskeplass nedafor Lasletta.

På vestsida har en videre Grønnlaupet (der var det skibakke), Renslelaupet og Klasselaupet. Det siste ligger rett overfor eiendommen Flatli på østsida (i nærheten av Fellesbeitet).

Så kommer Vrangmyrvelta (på vestsida), Vrangfoss og Vrangfossløpet. Øyene Gånhenga (kalt slik fordi fiskegåna ble opphengt til tork der), Morudøya (også kalt Gåsøya) og Kælvetreøya (også kalt Kælvhyttøya) deler elva igjen. Vesleelva går på østsida, Storel-

va på vestsida. Plassen Grønnvoll på en tange i elva lå rett vest for Gånhenga.

Kvennelva på østsida kommer fra Holleia, går forbi gården Lia og renner ut i Storelva ved Morudberga nord for gården Morud. Ved den elva var det kvern (kvenn) dvs. mølle og sag (til ca. 1930) ved Lia, og mølle, beinstampa og sag ved utløpet. Saga sto til 1887. Bryggehølen lå nedafor saga.

Kvennelva på vestsida kommer fra Håvardrudtjenn (også kalt Håvaldsrudtjenn) og renner i Storelva Korsbøentjenn nord for gården Korsbøen.

Uløya ligger midt i elva ved gården Ula. Liubråtan eller Laupa ligger nedafor Ula på østsida. Der var det sundsted (oversett). Hagabråtan ligger rett overfor på vestsida. Velta var plass under Langerud.

Det lå flere plasser som nå er nedlagt, på østsida av Snarumselva i den tida Snarumsverket (Snarum Koboltverk) var i drift: Røkkeberg (ved Røkkebergstryken), Stestua, Jonsrud, Svertestua og Kantom. I Kantom var det en liten handel.

Ælistua (Elistua) og Velta var plasser på vestsida av elva, i nærheten av magnesittgruva.

Fra Skålfosshølen ser vi nordover mot Skålfoss, Øyra og med sliperiet i bakgrunnen. Inn mot høyre går løpet inn til Møkkahølen.

Thure Lund:
FLERE NAVN

I tillegg til disse gamle navnene som Samuelsen nevner er det mange flere som fortjener å bli husket. Ikke minst på grunn av de mange fiskeplassene.

På grensen mot Krødsherad finner vi Kjellerlaupet som ligger nedenfor de svære «korngrupene» på moen. Lenger syd er Høglaupet og Høglaupsvjene som var særdeles gode fiskeplasser før elva ble oppdemt. Her ligger også Bråtaberga som har navn etter en gammel boplass som het Bråtan. Her bodde Erik Ødegården med sin familie til etter århundreskiftet. Nå er det bare hustuftene tilbake. Også på Høglaupa har det vært boplass. Vi forflytter oss ned til elva igjen og finner Gampevja, Båtevja og Vierfossen før vi kommer til Kløtfeostjern som Samuelsen har startet sin fortelling med.

Etter at elva har passert de store fossene breier den seg ut i Ramfossevja under den svære Ramfosslaupet der tømmeret fra Markemoen ble slått ut i brøtningen. Elva går videre gjennom det trange Tjuvespranget.

Dette er et juv på omtrent 20 meter rett ned. Nedenfor Tjuvespranget hadde man den berømte «Kørja» som hang i en stålvajer bortimot 20 meter over den fossende elva. Det hendte også at hjulet som holdt «kørja» sporet av vajeren, og det kunne være ganske nifst. Men «kørja» var den raskeste måten å ta seg over elva på for arbeiderne på sliperiet som bodde i Ødegårdene og på vestre Snarum.

På vestsida i åsen under Markemoen lå Graslaupet. Her var det skibakke i 1915 til 1918. Nedenfor sliperiet gikk elva inn i den djupe Ramfosshølen før den flatet seg ut mot Møkkahølsøyra og Møkkahølen som skjærer seg inn på østsida.

I tillegg til navnene som Samuelsen nevner nedenfor Liagrunnene har vi også Flatlilaupet og Båstøa ved Flatli. Vi bør vel heller ikke glemme fiskeplassene Ørjen og Vrangfossberga.

Kai Hunstadbråten:
Jernstøperiet på Øst-Modum

I amtmenenes femårsberetning for 1875 er det nevnt et jernstøperi på Øst-Modum, men det var da nedlagt.

I et brev fra 1950 forteller en mann fra Øst-Modum: «Det lever visst ikke mange nu som husker støperiet på Øst-Modum. Støperiet lå på gården Sjuls' grund, og eieren og støperimesteren var Erik Korneliussen Sjuls. Når det var opført, kan jeg ikke nøiagtig opgi, men jeg antar det var i 1850-årene. Støperibygningen var antagelig 12-15 m lang, bredden 8-9 m. Veggene var opmuret av korte trækubber, men om det var kalk eller lere i fugene, tør jeg ikke uttale mig om. Veggene var i alfald tette. Alt dette er jo seet med en småguts øine, så det kan jo være feil i detaljene. Indgangsdøren var i den vestre gavlvægg, og i den østre ende var smelteovnen opmuret. Utenfor veggen her var en såkaldt vifte, der tjente til at skaffe den nødvendige «blåst» til smelteovnen under støpningen. Viften måtte drives med håndkraft. Dette måtte der fire mann til. De drog to ad gangen, ombytte hvert kvarter.

Bygdeveien gikk dengang langs stranden og like nedenfor støperiets nordre langvegg. Veien ligger

nu litt høiere og går så å si over tomten der støperiet engang stod. Da støperiet var ferdig til å begynde sin virksomhet, blev det visstnok indviet med en festlig tilstelning. Daværende gårdbruker Christoffer Askerud – der formentlig da var en ung gutt – diktet en vise om begivenheten. De to første linjer lyder slik:

*«En løverdagsaften vi alle var i puds,
med sløifer og dusker på stranden i Sjuls.»*

Sist i 1870-årene blev støperiet nedlagt. En av årsakene var vel at det her og der grodde opp større støperier, der utkonkurrerte de små. Utviklingens gang.»

Ved den tid (omkring 1950) fantes det ennå på en gård på Øst-Modum et stort malmhjul (støpejern) som visstnok hadde vært brukt til å dra «blåsten» i det gamle jernstøperiet.

Modum Bygdemuseum hadde visstnok i sine samlinger en ovn som var støpt i Sjuls. Den ble i sin tid brakt ned fra en seter på Øst-Modum.

Dessuten sies det at det ennå skal finnes ovner på Øst-Modum som er støpt der inne.

Et amerikabrev

Min bestemor - Oline Fossum Granli (født Simensen) fra Åmot - hadde en søster som het Inga Albeck (f. 1877). Deres mor - Helene Stampe - døde da de var ganske små. Oline vokste opp hos sine besteforeldre i Skreppen og Inga hos sin onkel Halvor Simensen i Høgåsbråten. Inga giftet seg senere med Oscar Albeck fra Fiskum.

Det var trange kår og vanskelige tider ved århundreskiftet, og mange valgte å emigrere til U.S.A. i håp om bedre levevilkår der borte. Så også med familien Albeck. Oscar reiste i forveien for å skaffe hus og arbeid, og Inga med sine to små barn noe senere - nærmere bestemt i 1904. En reise som via England tok ca. 2 uker. Alene med sine 2 barn, ukjent med språket og dertil med meget begrensede midler til rådighet.

Reisen gikk imidlertid bra, og de kom fram til bestemmelsesstedet Chippewa Falls i god behold.

De fikk flere barn, men mistet to grunnet sykdom og ulykke. Det var imidlertid vanskelige tider der borte også. Fikk man arbeid, så var ikke inntektene større enn at de - snøtt nok - rakk til det aller nødvendigste.

De flyttet og endte til slutt i Sioux City i Iowa hvor de bodde resten av sitt liv.

Til hennes død i 1962 var det en utstrakt brevveksling mellom søstrene. Brevene fra Inga har vi tatt vare på, og jeg har lyst til å gjengi ett som til fulle viser hvor Inga hadde sitt hjerte og sine tanker - livet igjennom.

SIoux CITY IOWA APRIL 12. 1934

Kjære Dere!

Har intet at svare på, men som jeg satt her begynte tankene at sveve over det brede bølgende Atlanterhav, og jeg likesom så de Norske fjelde langt ute begynte at stikke op og likesom vokse og bli høiere og høiere. Og ja - så fortsatte de løsslupne urolige tanker til jeg så gamle Oscarsborg og Akershus lyse så hvitt i solen. Så hoppede de over landgangen, toldboder og alt det filleri. Så var det Vestbanen. En fjeldknaus her og der. En stripe grønt mellom granene. Et hus, noen høner, et epletre. Drammen med åsen, elven og Bragernes kirke. Og så videre etter elven. Mjøndalen, Haugsund med sporet som svinger seg op mellom bakkene mot Kongsberg. Men tankene gikk ikke den vei - de fulgte elven. Skotselven, Døvikbroen - gule fossen under. Det pipes for Åmot, mindre fart - stop. Ut - ikke et kjent

ansikt. Kan se Labbetoria hvitkalket høit oppe, de store furuer bakenfor, den gamle smidje.

Alt dette er jo borte, men tankene bryr seg ikke no om det - de ser det alikevel.

Og så videre. Meieriet - husker du melkekjøringen Lina¹⁾? Du var 17 og jeg 16 år den gang. Kan nesten ikke tro at jeg nogensinde var så ung. Mange tunge stunder siden. Kanskje noen lysglimt iblandt, men ikke så mange.

Tankene vil videre op Strandgaten. Det gamle Strandhus, syrinlysthuset, Skreppen, elven. Kan se bestefar med den lille runde luen på komme for at sette over. Kjender tjærelukten av båten, hører skvulpen av vandet. Ser Bestemor med brillene oppe på panden titte ut for at se hvem kom.

Nei tankerne må videre - glemte os rent bort i Skreppen. Forbi Granli som ikke var der da, men onkel Gulbrands stue og den gamle lade oppå bakken.

Tegleverket med sine spøkelser. Kjøreplassen, broen, Haugfoss. Mange har møttes der og tankerne finder mange minder. Husker du den sommer da alle unge svende måtte ha hvite silkeluer for at være riktig i sving? Du var flott da Martin²⁾. Sorte kleder og hvit lue - husker nok. Og Lina husker du de sorte skjorter og røde trøier? Spetaklet den kveld HJ kom hjem lit høi i hatten og jagde alle vore gutter - ha. Tjenestepikerne skulde ikke være populære ser du. Nei, nu har tankerne somlet igjen. Dem skal jo opover Gjeiteryggen med alle trerøtterne tvers over vejen. Litt blåbær her og der. Stilt og fredfullt. Navnebjerget med alle de gjeve navne hvor så mange har ligget på kne og krafset og skåret i det bløte bjerg. Så ennu litt lengre under åsen. Over gjerdet og nedover et lite stykke. Der er den sten jeg engang i fordums dager falt og slo hodet i mot.

Hysh - hører bjelder. Kanskje den sinte sauebukken kommer settanes. Kan se onkel hugge ved og tante koker vel kaffe, kjender lukten. Dette har været en lang og trettende vei endog for tanker så vi må oppå bjerget og hvile litt på mine stene. Lukke øinene - drømme. Høre den sakte sus, trærne hvisker om fred og evig hvile.

Din eneste søster
Inga

FOTNOTER

¹⁾ dvs. Oline

²⁾ Olines mann, altså Ingas svoger

Fra Snarum for 150 år siden

I et Opplandske Tidene fra 1913 finner vi et innlegg fra «O» på Snarum om gårdsbruk og gårdsredskaper for ca 80 år siden. Det vil si for over 150 år siden fra nå. Han sier at bøndernes jordbruksredskaper på Snarum den gang var hjemmelagte. Plogen var hjemmesidd med treås og trehandtak. Småbrukene hadde rett-tinnharver. Dette var trerammer med rette harvetinder i. På de større gårdene brukte de krok-tinnharver. Disse var gjerne for beite-trekk. D.v.s. at man brukte to hester for harva.

«O» klaget på at det var mye hard leire på gårdene dengang. For å knuse denne i våronna brukte man grevet eller treklubber som de slo sunn leireklumpene med. Disse klubbene var av bjørk og hadde langt skaft. Til gjødselspredningen ble det brukt trerokoer. Men gjødselen ble aldri brukt før den hadde ligget på jorden et års tid. Da var den lettere å spre. «O» skriver at de første gjødselgreiper med jern-tinder som ble brukt på Snarum var gjort av Haukerudsmeden omkring 1850. Disse hadde bare tre greiptinner. Tinnene var omtrent en tomme breie. De var nokså smale og lignet nok noe på våre dagers hagegreiper. Disse greipene kostet en halv daler og var således ganske dyre, men ble regnet som et stort fremskritt for å få ut gjødselen. Slikt som sleppekjærre (eller tippe kjærre) og høyvogner var ennå ikke kommet til bygda. Til gjødselkjøring brukte man sleder eller stivbomkjærre og til høykjøring ble det fra gammelt av brukt tre-meisleder. Når det var tørt og varmt luktet det svidd etter sleameiene når det var tungt lass.

I slutten på 1800-tallet begynte man å bruke hjul bak på sleden og med korte meier framme.

«O» slutter sin artikkel med at siste årene har den ene forbedringen avløst den andre når det gjelder jordbruksredskaper og at vi nu «med de noenlunde nyeste og tidsmessige jordbruksredskaper kan sette oss istand til å fravriste jorden den grøde som den etter rimelige fordringer kan gi».

Litt fra eldre dage.

Jordbruket før og nu.

Før 70—80 aar tilbake befød bøndernes jordbruksredskaper av følgende: Et plog, hjemmesidd, med treås og haandtak av træ.

En tindeharv, (beintindeharv) og paa større gaarde en krok-tindeharv.

Paa grund av allfor grundpløining laa leiren haard til op i dagen, og da man ingen slags redskap hadde til å knuse leireklumpene med, saa

maatte man enten gaa paa den med grevet; eller var det mest nsmindelig å bruke træklubber heri, — disse klubber var gjort av birke, og hadde nok saa langt skaft. Ved gjødselspredning brugtes for det meste træskoer; gjødselen blev da først gravet op og flasket, før end den blev usprøit. Det var nok saa letvint å saa den flasket, da gjødselen næsten aldrig blev bengtet, for den hadde ligget over en sommer. Gjødselgrip kjendte man ikke til dengang; kun enkelte hadde jernspader å arbejde med.

De første gjødselgrip som blev brukt her i Snarum, blev arbeidet av Hauskerudsmeden i Modum i 50 aarene, og kostet ½ daler. De var nok saa smale, med kun 3 tær, der var flate, og ca 1 tomme brede, med en flat lange, til å klinkes paa et træskaft. Disse søites som et stort fremkørid, da de var adskillig lettere å arbejde med end baade spade og rolo.

Sleppeskjærre kjendte man ikke, kun stivbomkjærre, heller ikke høivogner. Til å kjøre høi i hus med bruktes meisleder, og naar det var rigtig tørt og varmt, saa lugtet det svidd efter slædemeierne, naar læsjet var tungt.

Senere begyndte man å bruke hjul under slæden bagerst, og derefter kun nogle korte meier foran, og hjulene pløfertes noget længere frem, saa kun fordelen av og til berørte marken.

Siden begyndte man å lægge sig efter forbedringer av jordbruksredskap og forøvrig anden gaardsredskap, saa den ene forbedring avløste den anden, til vi nu faar med de nogenlunde nyeste og tidsmessigste jordbruksredskaper, der kan sætte os istand til å fravriste jorden den grøde som den efter rimelige fordringer kan gi.

O.

ge anledninger til å hevne seg på sigdølingen. Det begrenset seg dog i det vesentlige til muntlig sjikane. Under en kaffepause, da utsagnene hadde vært særlig harde, satte sigdølingen maten i vrangstruppen. Straks var Mammadalten over ham med: «Nei, men i sv ... fa ..., er'e hønehals på dej, au da? – Og han fortsatte: «Nei, nå venter je bare på revolusjon. Da ska' je gå beint over veståsane te Dessarud. Der ska' je høgge ner for fote, og Simoa ska' snart gå full ta sigdølinger! Dom ska' se støvvelskafta ta dom stikke opp forbi Prestfoss og ne'over». Mammadaltens revolusjon kom aldri lengre enn til et bord på den gamle Krona-kafeen i Vikersund.

«Revolusjonsveien» ble med bussen fra Skuterudflata til Grandplassen. Sigdølingens skjebne er ukjent, men Sigdal er fremdeles kjent som et av landets mest fredelige og harmoniske kulturlandskap.

Forts. fra s. 35. VIKE KIRKE

DET GAMLE SAGN

Anneken Pettersen refererte allerede i 1922 til et gammelt sagn som helt opp til våre dager har vært forbundet med den gamle kirkeruin. Hun gjetter blant annet på at Heggen kirkes opphøyelse og Vike kirkes fornedrelse står i forbindelse med Svarredauen og de store forandringer i kirkeforholdene som den ga støtet til.

Men det gamle sagn er som følger:

For mange, mange hundre år siden hadde Modum en kirke, det var kirken på Vike. Den var bygd av Hellige Olav. Kongen sto selv å så på, da de smidde ringen til døren. Ringen kaldtes derfor senere for Olavs-spændingen. Men etter lang tids bruk ble kirken ikke til å være i lenger. Det kom av at lik-ormen hadde okkupert kirken. Når lik ble nedsatt, kunne de høre det skrangle i kisten idet ormen hugg tennene i den. Det var da ingen annen råd enn å flytte kirken. De bestemte seg for å flytte den til gården Fure, lengre nord. De begynte med å bære alteret opp til det nye bestemmelsesstedet, men om natten ble det borte. Om morgenen fant de det igjen under en stor hegg et stykke vei sønnenfor Vike. Tre dager og netter gjentok dette seg. Da skjønte de at det var ved denne heggen at Vårherre ville ha kirken, og de besluttet å flytte den dit. Men da de tok til for alvor, viste det seg at ormen også ville være med. Et langt stykke så de den fulgte etter. Først da den kom til Skreinhaugen, traff den på noe fjell som den ikke kunne greie. Her ble den da borte for godt. Kirken ble således lykkelig reist ved heggetreet og heter siden Heggen kirke. Men av kirken på Vike var det heretter bare litt sten og grus igjen.

Thure Lund:

Nyheter for 100 år siden

I Buskerud Blad for september 1890 finner vi to notiser som kanskje kan ha interesse. Telefonen er på marsj inn i bygda og Heggen kirke får nytt orgel. Det er også en artikkel om årsavslutningen ved Modum Bad der prins Carl hadde vært gjest denne sommeren.

Slutt på Badet for i år

Badet er nu slutt for iaar. Det har i Sommer havt mange Gjæster, og det fortjener ogsaa Besøg, da alt deroppe er comfartabelt, smukt og i Orden. Eieren, Hr. Thaulow, gjør alt muligt for at tilfredsstille sine Gjæsters Fordringer. Vi maa derfor ønske og haabe, det fremdeles maa faa stort Besøg hvilket ikke alene har Betydning for Eieren, men ogsaa stor Betydning for Bygden, da mange Penge spredes udover derfra.

Hs. kgl. Høihed Prins Carl har været ved Badet i 8 Dage, efterat Sæsonen er sluttet. Han skal nu befinde sig vel og ser særdeles godt ud. Han reiser Lørdag 6te Septbr. til Valders, hvorhen han ledsages af Badets Overlæge, Hr. Vettefen, samt Hr. Kaptein Røder. Der træffer han sammen med Prins Eugen. Begge reiser derpaa til Kristiania efter et Par Dages Hvile følger de saa Drøningen til Stockholm.

Sommergjæsterne paa Gaardene har ogsaa nu reist. Der har iaar været rigtig mange paa disse Gaarde. Vi vil ønske og haabe alle vil vedvare, da disse Folk neblægger mange Penge i Bygden. Heroppe er baa' valert og deilig Luft, saa Folk kommer til hvi, men man maa ogsaa søge at tilfredsstille Fordringerne og gjøre alt for, at de Fremmede kan have det godt til moderate Priser.

Det nye orgel

Det nye Orgel ved Heggen Kirke fra Orgelbygger Nilsens Enke, Kristiania, er nu fuldt færdigt og blev prøvet Lørdag af Hr. Chr. Cappelen. Dennes storartede Præstationer blev fulgt med den største Opmærksomhed af den store Forsamling. Men saa er is ogsaa Hr. Cappelen den største og mest betydelige Orgelspiller i Norge nu, siden Lindemans døde, Organist ved Vor Frelses Kirke i Kristiania.

MARCUS THRANE

1817 1889

Thure Lund:

Marcus Thrane 1817 — 1889

Enkefru Gregersen fortæller fra Thranes liv på Aamot

Det er faa som kan mindes Marcus Thrane nu. Men forleden traf jeg tilfældigvis enkefru Mathilde Gregersen. Hun er datter av Per Gregersen fra Aamot, der i sin tid var indehaver av Brevik gaard, Kongssagene bruk, Arendals jernverk, Hassel jernverk, Kolserud gruber, Fjerdingstad gruber, Dramdalsgruberne m.m. Hun er en kvik gammel kone paa 72 aar, med klar tankegang og kvik til at fortælle om de gamle tider.

— De husker vel Marcus Trane ogsaa, De da? spurte jeg.

— Jo da, svarte hun. Jeg var ca. 14 aar den gang han kom flyttende fra Lillehammer og til Aamot. Han begyndte som privat skolelærer i Strandgaten. Huset er fremdeles uforandret og ligger til venstre like oppe paa bakken. Der bor nu Elisabet Jakobsen. Hun er noget ældre end jeg og kan vist ogsaa fortælle om Marcus Thrane. Det var en mid-

dels høi og kvik mand med sort krøllet haar. Han hadde elever helt fra Blaafarveværket. Men det var smaat med Thrane da han kom. Folk syntes synd paa ham. Kontorist Irgens som var kontorist ved Blaafarveværket, lot sin frue gaa hjem til ham med en skinke. Dog var det ikke daarligere med ham end han hadde tjenestepike.

— Tror De at De kjendte ham igjen om De fik se hans fotografi? spurte jeg.

— Jo da, jeg tror da det.

Jeg sprang da hjem efter en bromidforstørrelse av Thranes billede.

Jo da, hun kjendte ham igjen, men han saa yngre ut paa billedet end hun kunde huske ham.

Hun kunde ogsaa huske at han begyndte sin agitation. Han vakte stor interesse, men dens enkelte punkter kunde hun som rimelig var ikke videre uttale sig om.

HB. (Fremtiden 27/2-1915)